

Aktualizacja
Lokalnego Programu Rewitalizacji
Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Opracowanie:

Grupa CDE

Grupa CDE Sp. z o.o.

Biuro:

ul. Krakowska 11

43-190 Mikołów

Tel/fax: 32 326 78 16

e-mail: biuro@ekocde.pl

Zespół autorów:

Michał Mroskowiak

Anna Piotrowska

Wojciech Płachetka

Tomasz Pilch

Aleksandra Szlachta

Magdalena Tomanek

Kierownik projektu:

Agnieszka Kopańska

Spis treści

1. Wstęp	6
1.1 Podstawa opracowania	6
1.2 Słownik pojęć.....	7
2. Diagnoza sytuacji w Mieście Sanoku	10
2.1 Wprowadzenie do diagnozy	10
2.2 Charakterystyka Miasta Sanoka	11
2.2.1 Lokalizacja Miasta Sanoka	11
2.2.2 Zasoby przyrodnicze	13
2.3 Sfera społeczna.....	15
2.3.1 Demografia	15
2.3.2 Pomoc społeczna	16
2.3.3 Stan bezrobocia	18
2.3.4 Aktywność społeczna.....	21
2.3.5 Dostęp do kultury	22
2.3.6 Dostęp do edukacji	25
2.3.7 Stopień bezpieczeństwa	28
2.4 Sfera gospodarcza	30
2.4.1 Podmioty gospodarcze	30
2.4.2 Finanse publiczne	31
2.4.3 Turystyka i rekreacja.....	32
2.5 Sfera środowiskowa	35
2.5.1 Stan powietrza.....	35
2.5.2 Gospodarka odpadami	36
2.5.3 Wyroby azbestowe	36

2.6	Sfera techniczna	37
2.6.1	Stan zasobów mieszkaniowych	37
2.6.2	Infrastruktura drogowa	38
2.7	Sfera przestrzenno-funkcjonalna	39
2.7.1	Infrastruktura techniczna	39
2.7.2	Dostęp do opieki zdrowotnej	41
3.	Analiza wskaźnikowa i wyznaczenie obszaru zdegradowanego	42
3.1	Jednostki statystyczne przyjęte na potrzeby przeprowadzenia delimitacji obszaru zdegradowanego	42
3.2	Metodyka delimitacji obszaru zdegradowanego	43
3.3	Analiza wskaźnikowa	45
3.3.1	Sfera społeczna	47
3.3.2	Sfera gospodarcza	63
3.3.3	Sfera techniczna	67
3.3.4	Sfera środowiskowa	70
3.3.5	Sfera przestrzenno-funkcjonalna	73
3.3.6	Podsumowanie analizy wskaźnikowej	76
3.4	Wyznaczenie obszaru zdegradowanego	79
4.	Wskazanie obszaru rewitalizacji	81
4.1	Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji i jego potencjały	89
5.	Partycypacja społeczna	97
5.1	Konsultacje społeczne dotyczące składania propozycji i wyboru działań	98
5.2	Konsultacje społeczne dotyczące działań przyjętych do realizacji	99
6.	Wizja, cele i kierunki rewitalizacji	100
6.1	Wizja rewitalizacji	100

6.2	Cele rewitalizacji i kierunki działań.....	103
7.	Powiązania programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi	105
7.1	Dokumenty na szczeblu regionalnym.....	105
7.2	Dokumenty na szczeblu lokalnym	107
8.	Projekty przyjęte do realizacji	111
9.	Mechanizmy zapewnienia komplementarności przedsięwzięć rewitalizacyjnych.....	125
9.1	Komplementarność przestrzenna	125
9.2	Komplementarność problemowa.....	127
9.3	Komplementarność proceduralno-instytucjonalna	130
9.4	Komplementarność międzyokresowa	130
9.5	Komplementarność źródeł finansowania.....	131
10.	Indykatywne ramy finansowe	133
10.1	Instrumenty finansowania LPR.....	133
10.2	Szacunkowe ramy finansowe LPR	135
11.	System wdrażania i zarządzania LPR.....	136
12.	Monitoring i ewaluacja LPR.....	141
13.	Określenie niezbędnych zmian w uchwałach	148
14.	Ocena oddziaływania LPR na środowisko	149

1. Wstęp

1.1 Podstawa opracowania

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 stanowi istotny instrument wspierający zarządzanie rozwojem gminy w zakresie wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez powiązane ze sobą działania społeczne, gospodarcze, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne i techniczne. Pozwala on na prowadzenie wieloletniego procesu rewitalizacji w sposób skoordynowany, zintegrowany, zgodny z potrzebami i oczekiwaniami interesariuszy.

Program został opracowany zgodnie z *Ustawą o samorządzie gminnym*. Przy tworzeniu dokumentu opierano się również na *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*. Tym samym zarówno jego struktura, jak i zawartość merytoryczna koresponduje wprost z zaleceniami dla tego typu opracowań.

Dokument uwzględnia zasadę partnerstwa i partycypacji na każdym etapie jego wdrażania oraz zapewnienia komplementarności pomiędzy poszczególnymi przedsięwzięciami. Kompleksowość i spójność zaproponowanych kierunków działań koresponduje ze zdiagnozowanymi potrzebami rewitalizacyjnymi, umożliwiając optymalne wykorzystanie potencjału endogenicznego miasta na rzecz podniesienia jakości życia i aktywności społecznej mieszkańców, poprawę ładu przestrzennego przestrzeni publicznych i stanu środowiska naturalnego oraz poprawę sytuacji gospodarczej i wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej. Programowanie działań rewitalizacyjnych uwzględniło również konieczność zapewnienia kompleksowości interwencji infrastrukturalnej (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego) ze wsparciem realizowanym w ramach funduszy ukierunkowanych na rozwój kapitału społecznego (Europejski Fundusz Społeczny).

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 ma charakter zintegrowany. W zakresie strukturalnym, treściowym i metodologicznym program jest w pełni zgodny z:

- ❖ *Ustawą o samorządzie gminnym*;
- ❖ *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*;
- ❖ Instrukcją przygotowania programów rewitalizacji w zakresie wsparcia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020;
- ❖ dokumentami strategicznymi Miasta Sanoka i województwa podkarpackiego.

W szczególności, Program spełnia poniższe warunki:

- ❖ skorelowanie koncepcji rewitalizacji z preferowanymi kierunkami rozwoju lokalnego (ukształtowanie procesu rewitalizacji jako wsparcia dla rozwoju lokalnego);
- ❖ zaangażowanie w proces rewitalizacji szerokiego spektrum interesariuszy;
- ❖ oparcie treści koncepcji rewitalizacji na analizie uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych (względem miasta/terenu rewitalizowanego).

1.2 Słownik pojęć

Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 definiują następujące zagadnienia:

Rewitalizacja – to kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji. Rewitalizacja zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmacnianie jego lokalnych potencjałów (w tym także kulturowych) i jest procesem wieloletnim, prowadzonym przez interesariuszy (m.in. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, właścicieli nieruchomości, organy władzy publicznej, etc.) tego procesu, w tym przede wszystkim we współpracy z lokalną społecznością. Działania służące wspieraniu procesów rewitalizacji prowadzone są w sposób spójny: wewnętrznie (poszczególne działania pomiędzy sobą) oraz zewnętrznie (z lokalnymi politykami sektorowymi, np. transportową, energetyczną, celami i kierunkami wynikającymi z dokumentów strategicznych i planistycznych). Dla prowadzenia rewitalizacji wymagane są:

- a) uwzględnienie rewitalizacji jako istotnego elementu całościowej wizji rozwoju gminy;
- b) pełna diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru rewitalizacji oraz analizie dotyczących go problemów; diagnoza obejmuje kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe;
- c) ustalenie hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych;
- d) właściwy dobór narzędzi i interwencji do potrzeb i uwarunkowań danego obszaru;
- e) zsynchronizowanie działań w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej;
- f) koordynacja prowadzonych działań oraz monitorowanie i ewaluacja skuteczności rewitalizacji;

- g) realizacja wynikającej z art. 5 ust. 1 rozporządzenia ogólnej zasady partnerstwa polegającej na włączeniu partnerów w procesy programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych w ramach programów operacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Stan kryzysowy – stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- a) gospodarczej (w szczególności w zakresie niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw),
- b) środowiskowej (w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi bądź stanu środowiska),
- c) przestrzenno-funkcjonalnej (w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych),
- d) technicznej (w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska).

Skalę negatywnych zjawisk odzwierciedlają mierniki rozwoju opisujące powyższe sfery, które wskazują na niski poziom rozwoju lub dokumentują silną dynamikę spadku poziomu rozwoju, w odniesieniu do wartości dla całej gminy.

Obszar zdegradowany – obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy. Dotyczy to najczęściej obszarów miejskich, ale także wiejskich. Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic pod warunkiem stwierdzenia sytuacji kryzysowej na każdym z podobszarów.

Obszar rewitalizacji – obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechującego się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, lecz nie może obejmować terenów większych niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy. W skład obszaru rewitalizacji mogą wejść obszary występowania problemów przestrzennych,

takich jak tereny poprzemysłowe (w tym poportowe i powydobywcze), powojskowe lub pokolejowe, wyłącznie w przypadku, gdy przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane z celami rewitalizacji dla danego obszaru rewitalizacji.

Program rewitalizacji:

- a) inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę gminy, na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji (np. lokalne programy rewitalizacji, miejskie programy rewitalizacji),
- b) gminny program rewitalizacji, o którym mowa w art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

Projekt rewitalizacyjny – projekt w rozumieniu art. 2 pkt 18 ustawy, wynikający z programu rewitalizacji, tj. zaplanowany w programie rewitalizacji i ukierunkowany na osiągnięcie jego celów albo logicznie powiązany z treścią i celami programu rewitalizacji, zgłoszony do objęcia albo objęty współfinansowaniem UE z jednego z funduszy strukturalnych albo Funduszu Spójności w ramach programu operacyjnego. Wynikanie projektu rewitalizacyjnego z programu rewitalizacji oznacza zatem albo wskazanie (wymienienie) go wprost w programie rewitalizacji albo określenie go w ogólnym (zbiorczym) opisie innych, uzupełniających rodzajów działań rewitalizacyjnych.

2. Diagnoza sytuacji w Mieście Sanoku

2.1 Wprowadzenie do diagnozy

Procesy społeczne, gospodarcze, przestrzenno-funkcjonalne, techniczne i środowiskowe rozwoju jednostek samorządu terytorialnego, toczą się zwykle na określonym i ograniczonym przestrzennie obszarze. Człowiek dostosowując otoczenie do swoich potrzeb bardzo często i głęboko w nie ingeruje, co przyczynia się do powstawania obszarów silnie zurbanizowanych. Z perspektywy czasu stwierdzić można, że wiele polskich miast rozwinęło się w sposób chaotyczny i przypadkowy czego konsekwencją stały się wysokie koszty społeczne i ekonomiczne związane z ich funkcjonowaniem. Taki stan nieuchronnie wymusza wykorzystanie i przekształcenie terenów już w pewien sposób zagospodarowanych. Jednym z działań pobudzających korzystne zmiany na danym obszarze miasta jest rewitalizacja. Natomiast aby móc w sposób efektywny prowadzić działania rewitalizacyjne szczególnie istotne jest rzetelne i trafne zidentyfikowanie obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji.

Diagnoza przeprowadzona została w oparciu o wiarygodne dane ilościowe oraz jakościowe pozyskane z:

- ❖ Urzędu Miasta Sanoka,
- ❖ Powiatowego Urzędu Pracy w Sanoku,
- ❖ Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Sanoku,
- ❖ Komendy Powiatowej Policji w Sanoku,
- ❖ Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Sanoku,
- ❖ Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Grzegorza z Sanoka,
- ❖ Głównego Urzędu Statystycznego.

Celem sporządzonej diagnozy sytuacji na terenie Miasta Sanoka jest zaprezentowanie zebranych danych w formie rzeczywistej, które po znormalizowaniu i zestawieniu do jednostek statystycznych posłużą później w analizie wskaźnikowej do wyznaczenia obszaru zdegradowanego.

Diagnoza skupiła się w szczególności na:

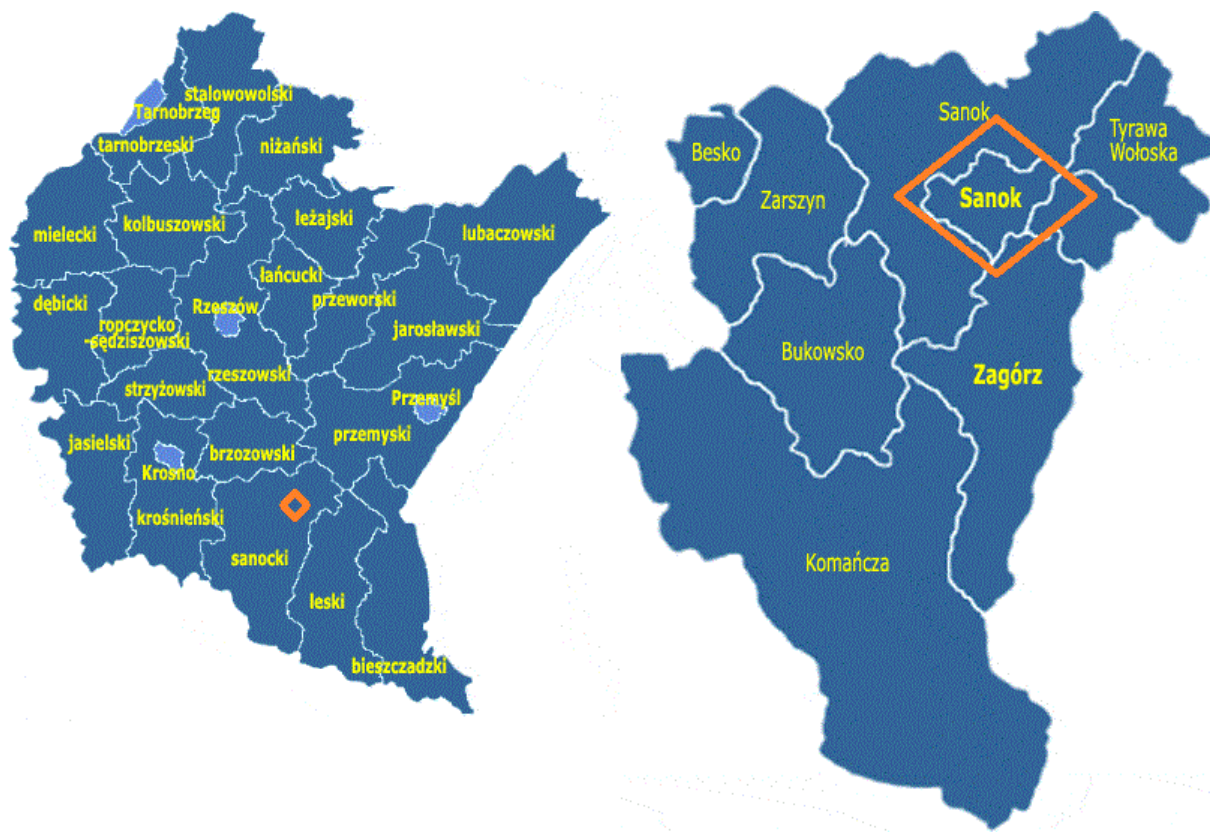
- poziomie życia mieszkańców,
- potencjale gospodarczym,
- zagospodarowaniu infrastrukturalnym,
- środowisku przyrodniczym.

2.2 Charakterystyka Miasta Sanoka

2.2.1 Lokalizacja Miasta Sanoka

Sanok znajduje się w województwie podkarpackim w powiecie sanockim, zajmując powierzchnię 38 km². Miasto położone jest w dolinie Sanu, na terenie Kotliny Sanockiej, u podnóża Gór Słonnych i Pogórza Bukowskiego w Euroregionie Karpackim. Sąsiednimi gminami są Sanok i Zagórz. Miasto jest także siedzibą gminy wiejskiej Sanok, jednak do niej nie należy.

Sanok jest jednym z miast, które pełnią ważną rolę w województwie, jako ośrodki koncentrujące funkcje gospodarcze i społeczne, których zasięg oddziaływania obejmuje sąsiednie gminy (a niekiedy powiaty).

Rysunek 1. Położenie Gminy Miejskiej Sanok w województwie podkarpackim i w powiecie sanockim. (źródło: www.gminy.pl)

W skład miasta wchodzi siedem dzielnic o powierzchniach odpowiednio:

- ❖ BŁONIE – 1,01 km²
- ❖ DĄBRÓWKA – 7,19 km²
- ❖ OLCHOWCE – 15,88 km²
- ❖ POSADA – 4,66 km²
- ❖ ŚRÓDMIEŚCIE – 1,51 km²
- ❖ WÓJTOWSTWO – 5,02 km²
- ❖ ZATORZE – 2,9 km²

Rysunek 2. Mapa miasta Sanoka z podziałem na dzielnice. (źródło: www.geoserver.um.sanok.pl)

2.2.2 Zasoby przyrodnicze

Na terenie Miasta Sanoka wg Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

1) Park Krajobrazowy (część)

- Park Krajobrazowy Gór Słonnych – o powierzchni 56 188 ha, utworzony 1992-03-27 – szata roślinna parku licząca około 900 gatunków roślin naczyniowych wyróżnia się znacznym stopniem naturalności, ponad 73% obszaru parku zajmują lasy, głównie naturalne buczyny karpackie. Zajmuje on w granicach administracyjnych miasta obszar o powierzchni 1175,42 ha, co stanowi 31,1% powierzchni Sanoka;

2) Obszary Natura 2000

- Obszar Natura 2000 „Ostoja Góry Słonne” PLH180013 – specjalny obszar ochrony siedlisk o powierzchni 46 071,46 ha, wyznaczony 2009-03-06;
- Obszar Natura 2000 „Rzeka San” PLH180007 – specjalny obszar ochrony siedlisk o powierzchni 1 374,76 ha, wyznaczony 2009-03-06;
- Obszar Natura 2000 „Dorzecze Górnego Sanu” PLH180021 – specjalny obszar ochrony siedlisk o powierzchni 1 578,67 ha, wyznaczony 2011-03-01;
- Obszar Natura 2000 „Góry Słonne” PLB180003 – obszar specjalnej ochrony ptaków o powierzchni 55 036,88 ha, wyznaczony 2007-10-13;

3) Pomniki przyrody

- Gaj Mickiewicza – skupisko 5 drzew (lipa drobnolistna – 4 szt., kasztanowiec zwyczajny – 1 szt.);
- Nad wodospadem – źródło;
- jesion wyniosły przy ul. Zamkowej 16 (obwód 390 cm);
- lipy drobnolistne przy ul. Rybackiej (370, 330 i 300 cm), ul. Ogrodowej (326 i 315 cm) i ul. Płowieckiej (238 i 358 cm).

Gleby

Na terenie Sanoka przeważają gleby brunatne. Pokrywają one poziomy teras wyższych, stoków i zrównań wierzchwinowych. Natomiast terasy zalewowe i nadzalewowe pokryte są madami rzecznyymi. Gleby brunatne wytworzone zostały na podłożu pyłów i glin pylastych. Charakteryzują się dobrymi warunkami mechanicznymi i termiczno-wilgotnościowymi. Posiadają dobrze wykształcony poziom próchniczny. Zajmują obszary o niewielkich nachyleniach, stąd są mniej narażone na procesy erozyjne i łatwe w uprawie. Zaliczane są do klasy II, IIIa i IIIb użytków rolnych. W rolnictwie są przydatne do upraw o wysokich wymaganiach glebowych, upraw sadowniczych i ogrodniczych. Ponadto na tarasach rzecznych Sanu u stóp Gór Słonnych występują złoża piasku i żwiru.

Wody

Hydrograficznie Sanok położony jest w dorzeczu Sanu, które oddzielone jest od dorzecza Wisłoka działem wodnym III rzędu. Rzeką San przecina obszar miasta meandrując w kierunku północno-zachodnim. Szerokość koryta rzeki w obszarze miasta sięga 150 m. Rzeką San zasilana jest przez sieć potoków, które stanowią system korytarzy ekologicznych łączących pozamiejskie tereny otwarte z doliną Sanu. Największym lewobrzeżnym dopływem Sanu w obszarze miasta jest Sanoczek wraz ze swoimi mniejszymi dopływami, a prawobrzeżnym jest potok Olchowski. Wszystkie rzeki charakteryzuje duża zmienność przepływów, uzależniona od pory roku i obfitości opadów. Sanok znajduje się w granicach trzech Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP) – Sanoczek, Płowiecki, San od zb. Myczkowce do Tyrawki.

W obszarze miasta Sanoka można wydzielić dwa użytkowe poziomy wodonośne: czwartorzędowy i trzeciorzędowy (fliszowy). Oba poziomy pozostają często w związku hydraulicznym tworząc pierwszy, przypowierzchniowy poziom wód gruntowych. Stanowią one podstawę dla zaopatrzenia ludności, rolnictwa i przemysłu w wodę. Sanok znajduje się w granicach Jednolitej Części Wód Podziemnych (JCWPd nr 158) oraz Głównego Zbiornika Wód Podziemnych (GZWP nr 431) – Zbiornik warstw Krosno (Bieszczady). Jest to zbiornik trzeciorzędowy obejmujący wodonośne piaskowce warstw krośnieńskich.

Lasy

Lasy w granicach administracyjnych Sanoka mają charakter mieszany, tworząc na Pogórzu i Górach Słonnych (320-420 m n.p.m.) zespoły dębowo-grabowe, a w reglu dolnym (powyżej 420 m n.p.m.) tworzą kilka zespołów buczyny karpackiej z dodatkiem jodły i jawora z udziałem charakterystycznej roślinności w warstwie runa. W omawianych drzewostanach dominują takie gatunki jak: buk zwyczajny, jodła pospolita, dąb szypułkowy i grab zwyczajny. Pozostałe to: klon jawor, sosna pospolita, świerk pospolity, brzoza brodawkowata, modrzew europejski i wiąz górski. Spotyka się domieszki w postaci: topoli osiki, wierzby iwy, lipy drobnolistnej i czereśni ptasiej. Z krzewów należy wymienić pospolitą leszczynę, czeremchę amerykańską, trzmielinę, wiciokrzew suchodrzew, bez czarny. W runie bukowo-grabowo-dębowym spotyka się charakterystyczne rośliny runa: konwalię majową, konwalijkę dwulistną, kopytnik pospolity, czworolist pospolity, kokoryczkę wielokwiatową, kokorycz pełną, szczawik zajęczy oraz pierwiosnkę wyniosłą. Na terenach wilgotnych spotykać można: lepiężnik biały i różowy, knieć błotną, śledzenicę skrętolistną. Z paproci spotykanych na obszarze Sanoka na uwagę zasługują: nerecznica samcza, jęczyznik zwyczajny oraz orlica pospolita.

2.3 Sfera społeczna

Zjawiska społeczne występujące na terenie danej jednostki administracyjnej, w kontekście opracowania lokalnego programu rewitalizacji, stanowią najistotniejszy czynnik diagnozy prowadzącej do wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji. Takie kwestie jak bezrobocie, ubóstwo, przestępczość, czy słaby dostęp do edukacji, niski poziom kapitału społecznego lub uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym stanowią podstawę dla weryfikacji form kryzysu występujących w gminie. Niniejsze opracowanie do weryfikacji zjawisk społecznych, przypisuje także zagadnienia z zakresu demografii. Całość zjawisk zaprezentowano w porównaniu do dzielnic wchodzących w skład miasta. Celem doboru powyższej grupy było dokonanie analizy porównawczej w skali lokalnej, pozwalającej rzetelnie oraz realnie ocenić stopień i zakres zjawisk problemowych w sferze społecznej w mieście.

2.3.1 Demografia

Potencjał demograficzny oraz zmiany struktury demograficznej wywierają istotny wpływ na przebieg procesów społeczno-gospodarczych danej jednostki administracyjnej. Determinują między innymi rozmiary potrzeb w zakresie infrastruktury społecznej, stopień aktywności zawodowej, a także współdecydują o przebiegu przyszłego rozwoju.

Wg danych uzyskanych z Urzędu Miasta Sanoka całkowita liczba mieszkańców miasta w 2015 r. wynosiła 38 849 (w tym 18 476 mężczyzn i 20 373 kobiet), a średnia gęstość zaludnienia to 1018 osób/km².

Tabela 1. Demografia Miasta Sanoka – stan na rok 2015.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o. na podstawie danych z Urzędu Miasta Sanoka)

Wiek	Mężczyźni			Kobiety			Wszyscy		
	Stali	Czasowi	Razem	Stali	Czasowi	Razem	Stali	Czasowi	Razem
0-18	3334	186	3520	3186	166	3352	6520	352	6872
19-67	12859	346	13205	13816	351	14167	26675	697	27372
68-100	1719	32	1751	2818	36	2854	4537	68	4605
SUMA	17912	564	18476	19820	553	20373	37732	1117	38849

Tabela 2. Demografia dzielnic – stan na rok 2015.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o. na podstawie danych z Urzędu Miasta Sanoka)

Dzielnica	Liczba ludności	Mieszkańcy miasta (%)	Gęstość zaludnienia (os./km ²)
BŁONIE	5263	13,55	5210,89
DĄBRÓWKA	3790	9,76	527,12
OLCHOWCE	2589	6,66	163,04
POSADA	6119	15,75	1313,09
ŚRÓDMIEŚCIE	6804	17,51	4505,96
WÓJTOWSTWO	12371	31,84	2464,34
ZATORZE	1811	4,66	624,48

Wg danych GUS saldo migracji w 2015 r. wyniosło -279 (183 zameldowań oraz 462 wymeldowań). W latach 2002-2015 liczba mieszkańców zmalała o 4,1%. Średni wiek mieszkańców wynosi 41,6 lat i jest nieznacznie większy od średniego wieku mieszkańców województwa podkarpackiego oraz porównywalny do średniego wieku mieszkańców całej Polski. Sanok ma ujemny przyrost naturalny wynoszący -59. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu -1,5 na 1000 mieszkańców Sanoka. W 2015 roku urodziło się 276 dzieci, w tym 47,5% dziewczynek i 52,5% chłopców.

Podobnie jak w kraju, do gmin sąsiednich przenoszą się najczęściej osoby i rodziny na tyle dobrze sytuowane, aby wybudować dom, które nie zrywają jednak często związku z miastem, dalej tu pracując czy korzystając z usług.

Do większych ośrodków wyjeżdża się najczęściej w celu kontynuowania nauki czy podjęcia pracy. Decyzja ta oznacza często zerwanie stałych związków z rodzinnym miastem. Przeważnie dotyczy to ludzi młodych, wykształconych lub wciąż uczących się. Oznacza to powolną utratę najcenniejszego kapitału, jakim są ludzie i ich talenty, pomysły i możliwości.

Do Sanoka napływają natomiast przede wszystkim mieszkańcy powiatu sanockiego, szczególnie z najbliższej okolicy. Sporadycznie są to osoby z większych miast. Przypuszczać można, że są to bądź dawni mieszkańcy Sanoka, którzy wyjechali w celach nauki bądź pracy i postanowili wrócić do rodzinnego miasta, bądź osoby, które przybywają do Sanoka w związku z decyzjami matrymonialnymi bądź by objąć konkretne stanowiska.

Wszystkie powyższe procesy składają się na wspomniany spadek liczby ludności. W ich wyniku społeczność miasta coraz wyraźniej starzeje się, szczególnie jest to widoczne na tle województwa i kraju.

Prognozy GUS przewidują – w wypadku kontynuacji zaobserwowanych tendencji (dalsze zmniejszanie się liczby ludności Sanoka) – w 2020 r. liczba mieszkańców miasta ma wynosić 38 311, w 2025 r. 37 328, a w 2030 r. zaledwie 35 929 (*źródło: Zrównoważona Strategia Rozwoju Sanoka na lata 2013-2024*).

2.3.2 Pomoc społeczna

Suma przydzielonych świadczeń pomocy społecznej na terenie miasta w roku 2015 wynosiła:

- ❖ ze względu na powody – 2529,
- ❖ ze względu na formy – 131 302.

Wartości poszczególnych danych dotyczących pomocy społecznej wpisującej się w zakres określający wielkość problemów społecznych w tej sferze prezentują zamieszczone poniżej tabele.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Tabela 3. Powody przyznania pomocy społecznej w 2015 r. (źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku)

Dzielnica	Bezdomność	Bezrobocie	Długotrwała choroba	Bezradność w opiece	Alkoholizm	Ubóstwo	Niepełnosprawność	SUMA
BŁONIE	2	34	27	9	3	73	12	160
DĄBRÓWKA	12	116	109	29	11	129	45	451
OLCHOWCE	5	38	39	15	5	59	62	223
POSADA	3	88	95	25	7	126	50	394
ŚRÓDMIEŚCIE	7	138	91	33	33	150	71	523
WÓJTOWSTWO	5	157	133	31	15	214	88	643
ZATORZE	4	29	28	4	6	48	16	135
RAZEM	38	600	522	146	80	799	344	2529

Tabela 4. Formy przyznania pomocy społecznej w 2015 r. (źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku)

Dzielnica	Zasiłki stałe	Usługi opiekuńcze	Zasiłki okresowe	Zasiłki jednorazowe	Opłacenie posiłku dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych	Dopłata do kosztów pobytu w Domu Pomocy Społecznej	SUMA
BŁONIE	208	5263	230	38	7726	12	13477
DĄBRÓWKA	251	9025	335	36	7986	121	17754
OLCHOWCE	115	4990	199	27	7215	60	12606
POSADA	247	7391	423	71	12111	98	20341
ŚRÓDMIEŚCIE	560	7032	753	89	15370	158	23962
WÓJTOWSTWO	453	9426	823	91	19854	183	30830
ZATORZE	114	6003	141	20	6030	24	12332
RAZEM	1948	49130	2904	372	76292	656	131302

Do głównych form wspierania należy pomoc finansowa. Udzielana pomoc realizowana jest przede wszystkim poprzez wydawanie stałych zasiłków, zasiłków okresowych oraz zasiłków celowych w tym dopłat na schronienie.

W przypadku Miasta Sanoka znaczną część przyznawanych świadczeń pomocy społecznej stanowił problem ubóstwa – 799 świadczeń, bezrobocie – 600 świadczeń oraz długotrwała choroba – 522 świadczenia.

Miasto w 2015 r. udostępniało 86 lokali socjalnych, z których korzystały łącznie 184 osoby w następujących dzielnicach:

- ❖ **DĄBRÓWKA** – 68 lokali, z których korzystały 123 osoby,
- ❖ **WÓJTOWSTWO** – 15 lokali, z których korzystało 55 osób,
- ❖ **POSADA** – 2 lokale, z których korzystały 3 osoby,
- ❖ **ZATORZE** – 1 lokal, z którego korzystały 3 osoby.

2.3.3 Stan bezrobocia

Trwały brak pracy jest czynnikiem, który ma decydujący wpływ na zaspokajanie ważnych potrzeb społecznych w różnych sferach życia. Bezpośrednią konsekwencją bezrobocia jest narastająca patologia społeczna, pogłębianie się niepewności społecznej i wzrost poczucia zagrożenia bezpieczeństwa socjalnego. Długotrwały brak pracy powoduje szybką degradację ekonomiczną jednostki i rodziny, potęguje biedę i rozszerza sferę ubóstwa. Sytuacja materialna długotrwale bezrobotnych zależy w dużym stopniu od ich standardu życia w czasie zatrudnienia, a zwłaszcza od posiadanych dóbr trwałego użytku, oszczędności oraz długów. Istotne znaczenie ma bowiem poziom, od którego zaczyna się proces degradacji ekonomicznej i społecznej. Najbardziej trudną sytuację materialną mają rodziny długotrwale pozostające bez stałego zatrudnienia.

63,1% mieszkańców Sanoka jest w wieku produkcyjnym, 16,4% w wieku przedprodukcyjnym, a 20,5% mieszkańców jest w wieku poprodukcyjnym. W 2015 r. średni wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) dla miasta Sanoka wynosił 58,4 i był wyższy od wskaźnika dla województwa podkarpackiego (58,1). W Sanoku na 1000 mieszkańców pracuje 401 osób. Jest to znacznie więcej od wartości dla województwa podkarpackiego oraz znacznie więcej od wartości dla Polski. 47,5% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 52,5% mężczyźni.

Bezrobocie rejestrowane w Sanoku wynosiło w 2015 roku 9,1% (9,2% wśród kobiet i 8,9% wśród mężczyzn). Jest to znacznie mniej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa podkarpackiego (15,1%) oraz mniej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla całej Polski (9,8%). Na terenie Miasta Sanoka (stan na 2015 r.) zarejestrowanych było łącznie 1476 bezrobotnych w tym 717 kobiet.

Tabela 5. Stan bezrobocia w dzielnicach miasta w 2015 r. (źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku)

Dzielnica	Liczba bezrobotnych kobiet	Liczba bezrobotnych mężczyzn	SUMA
BŁONIE	99	98	197
DĄBRÓWKA	75	86	161
OLCHOWCE	49	47	96
POSADA	139	115	254
ŚRÓDMIEŚCIE	110	155	265
WÓJTOWSTWO	211	223	434
ZATORZE	34	35	69

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Tabela 6. Charakterystyka osób bezrobotnych na terenie miasta w 2015 r. (źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku)

Wyszczególnienie		Liczba bezrobotnych razem	z tego wg. czasu pozostawania bez pracy w miesiącach						Liczba bezrobotnych kobiet razem	Liczba bezrobotnych w okresie do 12 mies. od dnia ukoń. nauki		Liczba poszukujących pracy		Korzystający ze świadczeń z pomocy społecznej	Niepełnosprawni
			do 1 m	1-3 m	3-6 m	6-12 m	12-24 m	pow. 24 m		razem	kobiety	razem	kobiety		
Czas pozostawania bez pracy w miesiącach	do 1 m	158	158	0	0	0	0	0	57	13	5	3	0	0	5
	1-3 m	355	0	355	0	0	0	0	147	20	10	6	1	11	16
	3-6 m	224	0	0	224	0	0	0	125	24	14	1	0	0	15
	6-12 m	193	0	0	0	193	0	0	98	5	4	2	0	1	12
	12-24 m	183	0	0	0	0	183	0	102	0	0	6	3	13	7
	pow. 24 m	363	0	0	0	0	0	363	188	0	0	46	23	16	26
Wiek	18-24 l	168	31	66	46	14	7	4	74	44	23	2	1	1	2
	25-34 l	443	49	132	64	70	59	69	246	15	8	7	3	14	9
	35-44 l	316	35	59	56	46	48	72	158	3	2	17	6	6	18
	45-54 l	263	22	49	37	28	34	93	128	0	0	7	2	7	11
	55-59 l	192	12	34	13	24	22	87	93	0	0	17	9	10	28
	60 l i więcej	93	9	15	8	11	13	37	17	0	0	14	6	3	13
Wykształcenie	wyższe	312	41	66	48	52	43	62	201	30	18	10	3	2	7
	policealne i śr. zawodowe	384	35	103	57	45	48	96	211	19	11	21	11	8	28
	śr. ogólnoksz.	166	21	46	24	22	18	35	92	5	2	6	3	9	6
	zasad. zawod.	382	32	91	58	48	45	108	122	8	2	11	5	16	25
	gimnazjalne i poniżej	232	29	49	37	26	29	62	91	0	0	16	5	6	15

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Staż pracy ogółem	do 1 roku	225	29	70	35	26	27	38	102	12	7	12	3	8	6
	1-5 l	332	39	85	53	49	40	66	164	7	4	7	2	9	9
	5-10 l	206	14	39	28	37	32	56	112	1	1	6	3	5	13
	10-20 l	243	26	50	34	24	20	89	118	2	1	10	8	7	20
	20-30 l	173	15	30	14	29	24	61	76	0	0	15	7	7	19
	30 l i więcej	71	5	21	10	10	12	13	16	0	0	3	0	2	8
	bez stażu	226	30	60	50	18	28	40	129	40	20	11	4	3	6
RAZEM	1476	158	355	224	193	183	363	717	62	33	64	27	41	81	

2.3.4 Aktywność społeczna

Aktywność społeczności lokalnej może mieć istotny wpływ na zmiany jakie zachodzą w ich otoczeniu. Jedną z podstawowych form uczestnictwa obywateli w życiu publicznym jest głosowanie w wyborach (dostępne dla każdego uprawnionego). Analiza rozkładu przestrzennego frekwencji w wyborach parlamentarnych, które miały miejsce w Polsce, w październiku 2015 roku pozwoliła wskazać okręgi wyborcze w mieście, a co za tym idzie dzielnic, w których się znajdują, z najmniejszą aktywnością mieszkańców w tym zakresie. Analizy dokonano w oparciu o dane Państwowej Komisji Wyborczej. Na terenie Miasta Sanoka w 21 OKW uprawnionych do głosowania było 31 108 osób, a frekwencja wyborcza wyniosła 48,34%.

Tabela 7. Uczestnictwo mieszkańców w wyborach parlamentarnych w 2015 r. w Mieście Sanok
(źródło: Państwowa Komisja Wyborcza)

Nr OKW	Siedziba OKW	Frekwencja
1	Zespół Szkół Nr 5 im. Ignacego Łukasiewicza Sanok ul. Jagiellońska 22	44.31%
2	dawne Gimnazjum Nr 2 Sanok ul. Jana III Sobieskiego 5	44.98%
3	Szkoła Podstawowa Nr 2 Sanok ul. Rymanowska 17	49.71%
4	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. J. Grodka Sanok ul. Mickiewicza 21	48.49%
5	Centrum Handlowe "Ryś" Sanok ul. Krakowska 2	54.34%
6	Filia Samorządowego Przedszkola Publicznego Nr 1 Sanok ul. Piastowska 47	48.60%
7	dawne Gimnazjum Nr 4 Sanok ul. Jana Pawła II 25	48.37%
8	Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 2 Sanok ul. Sadowa 11	43.59%
9	Szkoła Podstawowa Nr 4 Sanok ul. Sadowa 12	47.91%
10	Żłobek Samorządowy Nr 2 Sanok ul. Traugutta 23	43.73%
11	Osiedlowy Dom Kultury "Puchatek" Sanok ul. Traugutta 9	48.58%
12	Żłobek Samorządowy Nr 2 Sanok ul. Traugutta 23	43.33%
13	TS "Sanoczanka" Sanok ul. Kwiatowa 25	51.97%
14	dawne Gimnazjum Nr 1 Sanok ul. Kochanowskiego 2	55.37%
15	Szkoła Podstawowa Nr 1 Sanok al. Szwajcarii 5	50.68%
16	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. J. Grodka Sanok ul. Reymonta 6	44.17%
17	Szkoła Podstawowa Nr 6 Sanok ul. Przemyska 80	50.00%
18	Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 4 Sanok ul. Robotnicza 13a	48.84%
19	Szkoła Podstawowa Nr 3 Sanok ul. Stróżowska 4	48.25%
20	dawne Gimnazjum Nr 3 Sanok ul. Lipińskiego 63	44.32%
21	I Liceum Ogólnokształcące Sanok ul. Zagrody 1	53.63%

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Jednym z przejawów aktywności społecznej jest również liczba działających organizacji pozarządowych. Na terenie miasta swoją działalnością wyróżnia się najbardziej 18 poniższych organizacji pozarządowych.

Tabela 8. Wykaz organizacji pozarządowych działających w Mieście Sanok – stan na 2015 r. (źródło: www.sanok.pl)

Lp.	Nazwa organizacji, stowarzyszenia
1	Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta w Sanoku, ul. Hetmańska 11
2	Związek Inwalidów Wojennych RP Zarząd Oddziału w Sanoku, ul. Franciszkańska 4
3	Sanocki Uniwersytet Trzeciego Wiek w Sanoku, ul. Mickiewicza 21
4	Powiatowe Centrum Wolontariatu w Sanoku, ul. Rynek 1
5	Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Intelaktualnie w Sanoku, ul. Kochanowskiego 25
6	Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnym Ruchowo w Sanoku, ul. Rynek 15
7	Polski Związek Głuchych Koło Terenowe w Sanoku, ul. Franciszkańska 4
8	Polski Komitet Pomocy Społecznej Stowarzyszenie Charytatywne Zarząd Okręgowy w Krośnie; Zarząd Miejski w Sanoku, ul. Sobieskiego 16
9	Stowarzyszenie na Rzecz Walki z Chorobami Nowotworowymi „SANITAS”, ul. Kościuszki 15
10	Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie im. św. ks. Zygmunta Gorazdowskiego w Sanoku, ul. Grzegorza 5
11	Polski Związek Niewidomych Okręg Podkarpacki Koło Powiatowe w Sanoku, ul. Franciszkańska 4
12	Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem "SALUTARIS" Oddział w Sanoku, ul. Rynek 16
13	Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów Zarząd Rejonowy w Sanoku, ul. Rynek 15
14	Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego Oddział w Sanoku, ul. Konarskiego 26
15	Liga Ochrony Przyrody Okręg Bieszczadzki w Sanoku, ul. Kościuszki 12
16	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Oddział Okręgowy w Krośnie, ul. Wojska Polskiego 41, Oddział Powiatowy w Sanoku, ul. Konarskiego 3
17	Chorągiew Podkarpacka związku Harcerstwa Polskiego Hufiec Ziemi Sanockiej im.ks.hm. Zdzisława Peszkowskiego w Sanoku, ul. Zielona 39
18	Towarzystwo Artystyczno-Edukacyjne "AURA-ART" ul. I Armii WP 5, 38-500 Sanok

Ponadto zgodnie z Wykazem Stowarzyszeń Powiatu Sanockiego na terenie miasta funkcjonują również:

- 22 inne organizacje pozarządowe,
- 36 stowarzyszeń kultury fizycznej,
- 22 uczniowskie kluby sportowe,
- 17 oddziałów stowarzyszeń rejestrowanych,
- 6 stowarzyszeń zwykłych.

2.3.5 Dostęp do kultury

Dostęp do kultury ma pozytywny wpływ na społeczeństwo. Pozwala m.in., na organizację czasu wolnego jednostki, który będzie skierowany na samorozwój kulturalny. Na terenie miasta corocznie organizowanych jest wiele wydarzeń kulturalnych, ale także sportowych czy promocyjno-społeczno-gospodarczych. W 2015 r. na terenie Miasta Sanoka miało miejsce 113 wydarzeń kulturalnych.

Życie kulturalne mieszkańców Sanoka organizują lokalne instytucje kultury, tj.:

- Sanocki Dom Kultury (SDK);
- Młodzieżowy Dom Kultury (MDK);
- Osiedlowy Dom Kultury „Gagatek”;
- Osiedlowy Dom Kultury „Puchatek”;
- Muzeum Historyczne;
- Muzeum Budownictwa Ludowego;
- Miejska Biblioteka Publiczna;
- Biblioteka PWSZ im. Jana Grodka;
- Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka – Filia w Sanoku;
- BWA – Galeria Sanocka. Pracownia Edukacji Artystycznej.

Sanocki Dom Kultury (SDK) jest nowoczesną placówką, zajmującą się upowszechnianiem kultury. Ośrodek prowadzi wszechstronną działalność, kierując do odbiorców bogatą ofertę kulturalną.

Podstawowe założenie programowe instytucji to edukacja poprzez sztukę, realizowana na wielu poziomach – od ruchu amatorskiego, poprzez kontakt z wybitnymi zjawiskami kultury, aż do wyspecjalizowanych form edukacji artystycznej organizowanych w czasie odbywających się w Sanoku ogólnopolskich festiwali. Ośrodek prowadzi działalność impresaryjną; cyklicznie odbywają się tu projekcje filmowe, organizowane są wystawy plastyczne, na sanockiej scenie występują zespoły teatralne i muzyczne, a spektakle i koncerty prezentowane są przy wypełnionych po brzegi salach. Najbardziej prestiżową imprezą jest Festiwal im. Adama Didura, który nawiązuje do najlepszych tradycji Ziemi Sanockiej i od lat zajmuje ważne miejsce na mapie kulturalnej Polski, a także euroregionu. Odrestaurowany kilka lat temu budynek SDK był prezentowany na wystawie zorganizowanej przez międzynarodowe Stowarzyszenie Architektów i Scenografów w Teatrze Narodowym w Warszawie. Obecnie jest to jeden z najnowocześniejszych tego typu obiektów w kraju.

Ważnym miejscem życia kulturalnego mieszkańców jest Miejska Biblioteka Publiczna. W 2015 r. biblioteka posiadała 5 013 czytelników, a wypożyczonych zostało łącznie 75 988 woluminów.

Tabela 9. Liczba czytelników w Mieście Sanok w 2015 r. (źródło: Miejska Biblioteka Publiczna w Sanoku)

Dzielnica	Liczba czytelników	Liczba wypożyczonych woluminów w ciągu roku	Liczba wydarzeń kulturalnych organizowanych w ciągu roku
Miejska Biblioteka Publiczna, w tym:	5013	75988	113
DĄBRÓWKA	260	5667	35
POSADA	922	19330	14
WÓJTOWSTWO	1627	35085	10
OLCHOWCE	189	4648	22

Muzeum Historyczne spełnia ważną rolę w propagowaniu historii miasta i regionu. Muzeum założone w 1934 r., znajduje się obecnie w murach dawnego zamku. W sąsiedztwie zamku, w XVIII-wiecznym zajeździe przy ul. Zamkowej 2, mieści się dyrekcja muzeum oraz administracja i pracownicy. Główną siedzibą muzeum jest Zamek Królewski. W 1940 r. przeniesiono z plebani greckokatolickiej do zamku zbiory "Muzeum Łemkowszczyzna". W skład głównych zbiorów muzeum wchodzi:

- kolekcja sztuki cerkiewnej (kolekcja ilustruje ewolucję sztuki Kościołów Wschodnich z przełomu XII-XX w.),
- sztuka Kościoła Katolickiego (sztuka Sakralna z przełomu XV-XIX w.),
- portrety w „sali renesansowej” (to obrazy po części pochodzące z pinakoteki rodu Załuskich),
- kolekcja ceramiki pokuckiej (ponad 500 eksponatów),
- zbiory archeologiczne (znaleziska począwszy od epoki kamienia po czasy nowożytne),
- dział sztuki współczesnej (dzieła artystów polskich z lat 60. i 70. XX w.).

Poczesne miejsce wśród artystów sanockich zajął Zdzisław Beksiński. Dzięki sporadycznym zakupom i licznym darom malarza uwiecznionych testamentowym zapisem – muzeum stało się po tragicznej śmierci darczyńcy właścicielem tysięcy jego prac. Rysunki, grafiki, fotografia artystyczna, reliefy, rzeźby, obrazy i fotomontaże komputerowe – dokumentują wszystkie okresy twórczości artysty. Muzeum posiada także szereg nagrań, filmów, zapisków i dokumentów związanych z jego życiem i twórczością. Wiele z nich, łącznie z wyposażeniem warszawskiej pracowni malarza, trafiło na stałą wystawę w odbudowanym skrzydle.

Muzeum poza udostępnianiem zbiorów zajmuje się także systematyczną ich konserwacją i naukowym opracowaniem. Wyniki pracy naukowo-badawczej są publikowane w katalogach zbiorów. Pracownicy muzeum a także osoby upoważnione przez dyrektora mogą korzystać z muzealnej biblioteki posiadającej prócz literatury fachowej z dziedziny archeologii, historii i historii sztuki, cenny dział starodruków i regionalistów. Działalność popularyzatorska obejmuje lekcje muzealne organizowane we współpracy z placówkami oświatowymi regionu a także wykłady dla grup zorganizowanych. W ciągu 20. ostatnich lat Muzeum Historyczne w Sanoku kilkakrotnie było współorganizatorem międzynarodowych sesji i konferencji naukowych z dziedziny historii sztuki cerkiewnej i archeologii. Muzeum jest także organizatorem wielu wydarzeń (noce kultury, przeglądy filmowe, wizualizacje 3D). Muzeum Historyczne w Sanoku odwiedza rocznie ok. 60-80. tys. osób.

Jednym z najważniejszych miejsc na mapie Sanoka jest również Muzeum Budownictwa Ludowego, czyli sanocki skansen. Placówkę tę udostępniono zwiedzającym w końcu lat sześćdziesiątych XX w. i obecnie jest największym parkiem etnograficznym w Polsce. W sanockim skansenie ukazano budownictwo wiejskie z terenu Bieszczadów, Beskidu Niskiego i Pogórza. Ekspozycję podzielono na sektory odpowiadające pięciu grupom etnograficznym: Łemkom, Bojkom, Pogórzanom wschodnim i zachodnim

oraz Dolinianom. Oprócz wymienionych sektorów, na terenie skansenu znajduje się niewielki sektor poświęcony przemysłowi naftowemu. Natomiast w 2011 r. otwarto sektor miejski - Rynek Galicyjski. W skład MBL wchodzi także obiekty sakralne (drewniane cerkwie i kościoły).

Muzeum wydaje własne książki, czasopisma, przewodniki, itp. oraz organizuje wiele imprez kulturalnych, m.in. Jarmark folklorystyczny. Ma tym samym ogromny udział w szerzeniu pamięci historycznej i kultury miasta i regionu.

Sanok jest znaczącym ośrodkiem ruchu artystycznego oraz kulturalnym centrum całego regionu – dawnej Ziemi Sanockiej. W szkołach i wyżej wymienionych instytucjach kultury działa kilkadziesiąt różnych zespołów i kół zainteresowań. W Sanoku odbywają się cykliczne coroczne imprezy o zasięgu ogólnopolskim, a nawet międzynarodowym, takie jak:

- Festiwal im. Adama Didura, na którym odbywają się liczne warsztaty literackie, fotograficzne, tańca, śpiewu oraz spotkania autorskie i kino artystyczne,
- Kermesz Karpackich Smaków,
- Festiwal Zaklęte w Drewnie,
- Jarmark Folklorystyczny odbywający się każdego roku w sanockim skansenie,
- Jarmark Ikon,
- „Dni Sanoka”,
- Międzynarodowe Forum Pianistyczne,
- Festiwal Gitarowy i Akordeonowy.

Miasto Sanok jest też współorganizatorem „Bieszczadzkiego lata z książką”, na którym można się spotkać z autorami, artystami – pisarzami, ilustratorami, projektantami, a także ludźmi książki i kultury – dziennikarzami, naukowcami, wydawcami.

2.3.6 Dostęp do edukacji

Wysoki poziom dostępności do edukacji jest jednym z podstawowych wyznaczników rozwoju jednostek samorządu terytorialnego, skierowanego na obywateli. Szczególnymi placówkami spełniającymi zadania nie tylko oświatowe, lecz także kulturalne i obywatelskie są szkoły. Dostępność szkół i przedszkoli w mieście jest zatem wyznacznikiem określającym zarówno sytuację edukacyjną, jak również potencjał infrastrukturalny dla prowadzenia działań skupiających społeczność lokalną wokół kultury, edukacji, czy chociażby sportu.

Miasto Sanok jest organem prowadzącym następujące instytucje oświatowe, do których w 2015 r. uczęszczała następująca liczba uczniów:

- dawne Gimnazja:
 - Gimnazjum Nr 1 - ul. Kochanowskiego 2 – 390 uczniów,
 - Gimnazjum Nr 2 - ul. Sobieskiego 5 – 301 uczniów,
 - Gimnazjum Nr 3 - ul. Lipińskiego 63 – 275 uczniów,
 - Gimnazjum Nr 4 - ul. Jana Pawła II 25 – 344 uczniów,
- Szkoły Podstawowe:
 - Szkoła podstawowa Nr 1 - Aleja Szwajcarii 5 – 582 uczniów,
 - Szkoła podstawowa Nr 2 - Rymanowska 17 – 540 uczniów,
 - Szkoła podstawowa Nr 3 - Stróżowska 4 – 350 uczniów,
 - Szkoła podstawowa Nr 4 – Sadowa 12 – 714 uczniów,
 - Szkoła podstawowa Nr 6 - Przemyska 80 – 183 uczniów,
 - Szkoła podstawowa Nr 7 - Piastowska 57 – 36 uczniów,
- Przedszkola:
 - Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 1 - Rymanowska 15 – 199 uczniów,
 - Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 2 - Sadowa 11 – 259 uczniów,
 - Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 3 - Podgórze 26 – 232 uczniów,
 - Samorządowe Przedszkole Publiczne Nr 4 - Robotnicza 13a – 186 uczniów,
- Żłobki:
 - Żłobek Samorządowy Nr 1 - Podgórze 24,
 - Żłobek Samorządowy Nr 2 - Traugutta 23.

Ponadto na terenie Miasta Sanoka działają następujące szkoły ponadgimnazjalne, do których w 2015 r. uczęszczała następująca liczba uczniów:

- I Liceum Ogólnokształcące - ul. Zagrody 1 – 660 uczniów,
- II Liceum Ogólnokształcące - ul. Mickiewicza 11 – 566 uczniów,
- Technikum Nr 1 - ul. Jana III Sobieskiego 23 – 452 uczniów,
- Technikum Nr 2 - ul. Stróżowska 15 – 229 uczniów,
- Technikum Nr 3 - ul. Stróżowska 16 – 789 uczniów,
- Zasadnicza Szkoła Zawodowa - ul. Sadowa 21 – 169 uczniów.

Jedyną szkołą wyższą na terenie miasta jest Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku. Jej głównym zadaniem jest nie tylko wspieranie rozwoju regionu przez kształcenie wysoko kwalifikowanych pracowników, ale także wpływ na kształtowanie polityki kulturalnej i gospodarczej Euroregionu Karpackiego. Uczelnia oferuje możliwość studiowania na następujących kierunkach:

Studia licencjackie

- EDUKACJA ARTYSTYCZNA W ZAKRESIE SZTUKI MUZYCZNEJ
- EKONOMIA
- NOWE MEDIA, REKLAMA, KULTURA WSPÓŁCZESNA
- PEDAGOGIKA
- PIELĘGNIARSTWO
- PRACA SOCJALNA
- RATOWNICTWO MEDYCZNE

Studia inżynierskie

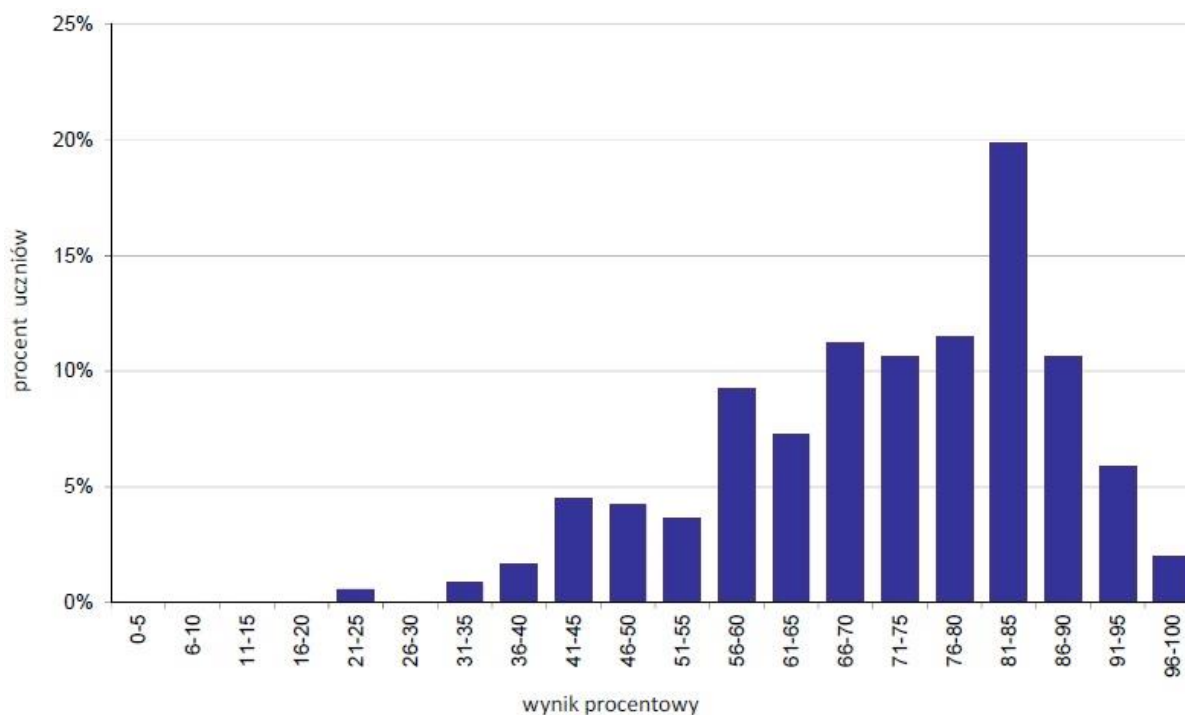
- GOSPODARKA W EKOSYSTEMACH ROLNYCH I LEŚNYCH
- MECHANIKA I BUDOWA MASZYN
- ROLNICTWO
- GOSPODARKA ZASOBAMI NA OBSZARACH WIEJSKICH

Wg danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie średni wynik sprawdzianu szóstoklasisty w 2015 r. w Mieście Sanoku wynosił 71,2% i był wyższy od średniej dla województwa podkarpackiego (67,7%).

Tabela 10. Wynik sprawdzianu szóstoklasisty w szkołach w Mieście Sanok w 2015 r. (źródło: OKE w Krakowie)

Nazwa szkoły	Ulica	Liczba uczniów przystępujących do sprawdzianu	Średni wynik ogółem w procentach
Szkoła Podstawowa nr 2 im. Św. Kingi	Rymanowska	91	72,8
Szkoła Podstawowa nr 1 im. gen. B. Prugara-Ketlinga	Aleje Szwajcarii	76	72,2
Szkoła Podstawowa nr 3 im. Tadeusza Kościuszki	Stróżowska	60	71,8
Szkoła Podstawowa nr 4 im. Ks. Zdzisława Jastrzębiec Peszkowskiego	Sadowa	109	68,4
Szkoła Podstawowa nr 6 im. Jana Pawła II	Przemyska	22	72

Do sprawdzianu przystąpiło 357 uczniów, a rozkład wyników uczniów prezentuje się następująco:

Rysunek 3. Rozkład wyników uczniów w Mieście Sanok w 2015 r. (źródło: OKE w Krakowie)

Średni wynik egzaminu gimnazjalnego w 2015 r. w Mieście Sanoku wynosił odpowiednio:

- język polski - 66% i był wyższy od średniej dla województwa podkarpackiego (63%),
- matematyka - 53% i był wyższy od średniej dla województwa podkarpackiego (50%).

Do egzaminu gimnazjalnego przystąpiło 406 uczniów.

2.3.7 Stopień bezpieczeństwa

Poczucie bezpieczeństwa jest jednym z podstawowych kryteriów oceny obszaru, w którym się żyje, pracuje i spędza czas. Stanowi ono ważny czynnik wpływający na jakość życia mieszkańców.

Zgodnie z danymi Komendy Powiatowej Policji w Sanoku, na terenie miasta w 2015 roku poziom bezpieczeństwa prezentował się następująco:

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Tabela 11. Stan bezpieczeństwa na terenie dzielnic miasta w 2015 r. (źródło: Komenda Powiatowej Policji w Sanoku)

Dzielnica	Błonie	Dąbrówka	Olchowce	Posada	Śródmieście	Wójtowstwo	Zatorze	SUMA
Liczba wykroczeń	48	35	27	100	87	176	27	500
Liczba przestępstw stwierdzonych	112	165	47	127	131	183	32	797
Liczba przestępstw wykrytych	74	119	36	98	103	137	21	588
Zatrzymani do wytrzeźwienia	5	13	12	20	22	51	2	125
Niebieskie karty	9	13	11	17	17	46	4	117
Wypadki i kolizje drogowe	34	67	20	50	118	43	13	345

Wg GUS przestępstwa ogółem w mieście w 2015 r. uzyskały poziom 11,87 na 1000 mieszkańców. Poziom ten był niższy od województwa (12,92). Natomiast wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw w mieście był równy województwu i wynosił 72%.

Zgodnie z danymi Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Sanoku, na terenie miasta w 2015 roku interweniowano w sprawie 72 pożarów, 300 miejscowych zagrożeń, 19 fałszywych alarmów.

Tabela 12. Liczba interwencji straży pożarnej w dzielnicach miasta w 2015 r.
(źródło: Komenda Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Sanoku)

Dzielnica	Liczba pożarów	Liczba miejscowych zagrożeń	Liczba alarmów fałszywych	SUMA
BŁONIE	2	14	2	18
DĄBRÓWKA	16	51	2	69
OLCHOWCE	14	32	1	47
POSADA	9	38	3	50
ŚRÓDMIEŚCIE	7	84	8	99
WÓJTOWSTWO	17	68	3	88
ZATORZE	7	13	0	20

Straż pożarna w Sanoku w swoim zasięgu działania obejmuje następujące obszary: gmina Besko, gmina Bukowsko, gmina Komańcza, gmina Sanok, gmina Tyrawa Wołoska, gmina Zarszyn, miasto i gmina Zagórz.

2.4 Sfera gospodarcza

2.4.1 Podmioty gospodarcze

Aktywność gospodarcza mieszkańców bezpośrednio wpływa na rozwój miasta, toteż analiza przestrzennego układu działalności gospodarczej stanowi element diagnozy sytuacji w mieście.

Na terenie Miasta Sanoka w roku 2015 funkcjonowało 3711 przedsiębiorstw, w tym 3551 należących do sektora prywatnego i 143 do sektora publicznego. W samym roku 2015 zostały zarejestrowane 244 podmioty, wyrejestrowano natomiast 27.

Tabela 13. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w dzielnicach w 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka)

Dzielnica	Liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych	Liczba podmiotów gospodarczych wyrejestrowanych
BŁONIE	18	2
DĄBRÓWKA	30	3
OLCHOWCE	26	1
POSADA	49	5
ŚRÓDMIEŚCIE	66	8
WÓJTOWSTWO	41	5
ZATORZE	14	3

W strukturze branżowej zarejestrowanych w gminie firm, ponad 1/4 wszystkich podmiotów gospodarczych stanowią podmioty z sekcji G.

Sanok jest bardzo atrakcyjnym miejscem do inwestycji w zakresie turystyki. Według danych GUS na koniec 2015 roku w sekcji I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi działały 133 podmioty gospodarcze.

Rolnictwo w Sanoku ma znaczenie marginalne. Dotyczy to zarówno zatrudnienia, jak i wielkości wytwarzanej produkcji rolnej, choć powierzchniowo zajmuje ok. 41% pow. Miasta – 1570 ha, w tym:

- grunty orne - 1123 ha,
- sady - 33 ha,
- łąki - 267 ha,
- pastwiska - 147 ha.

Tabela 14. Podmioty gospodarcze wg sekcji PKD w 2015 r. w Mieście Sanok (źródło: GUS/BDL)

Sekcja PKD	Liczba podmiotów gospodarczych
A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	31
B – Górnictwo i wydobywanie	4
C – Przetwórstwo przemysłowe	303
D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	5
E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	2
F – Budownictwo	307
G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych	1026
H – Transport i gospodarka magazynowa	182
I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	133
J – Informacja i komunikacja	91
K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	116
L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	150
M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	394
N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	88
O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	15
P – Edukacja	146
Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	300
R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	72
S – Pozostała działalność usługowa i T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	338
U – Organizacje i zespoły eksterytorialne	0

2.4.2 Finanse publiczne

Suma wydatków z budżetu Sanoka wyniosła w 2015 roku 116,2 mln złotych, co daje 3,0 tys. złotych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost wydatków o 4,1% w porównaniu do roku 2014. Największa część budżetu Sanoka – 36,4% została przeznaczona na Dział 801 - Oświata i wychowanie. Dużą część wydatków z budżetu przeznaczona została na Dział 852 - Pomoc społeczna (17,2%) oraz na Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska (14,2%). Wydatki inwestycyjne stanowiły 12,7 mln złotych, czyli 11,0% wydatków ogółem.

Suma dochodów do budżetu Sanoka wyniosła w 2015 roku 122,0 mln złotych, co daje 3,2 tys. złotych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost dochodów o 10,3% w porównaniu do roku 2014. Największa część dochodów wygenerował Dział 756 - Dochody od osób prawnych, fizycznych i od innych jednostek (43,9%). Duża część wpływów pochodzi z Dział 758 - Różne rozliczenia (21,9%) oraz z Dział 852 - Pomoc społeczna (11%). W budżecie Sanoka wpływy z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych wynosiły 653 złotych na mieszkańca (20,7%), natomiast dochód z tytułu podatków dochodowych od osób prawnych wynosił 112 złotych na mieszkańca (3,5%). Inne dochody podatkowe, ustalone i pobierane na podstawie odrębnych ustaw, stanowiły 18,1%.

2.4.3 Turystyka i rekreacja

Jedną z funkcji egzogenicznych Sanoka jest turystyka. Miasto Sanok jest jednym z najbardziej interesujących krajoznawczo wśród średniej wielkości miast województwa podkarpackiego. Posiada zabytki i inne atrakcje turystyczne. Jest celem etapowym lub docelowym wycieczek krajoznawczych, zwłaszcza szkolnych. Turyści odwiedzają miasto przy okazji przejazdu bądź są uczestnikami organizowanych tu koncertów i festiwali. Niewielka odległość między zabytkami umożliwia zwiedzenie miasta w kilka godzin.

Sanok zalicza się do najstarszych i największych miast Podkarpacia. Jest Malowniczo usytuowany nad Sanem, u podnóża pasma Gór Słonnych i Pogórza Bukowskiego, na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych. Leżąca na pograniczu kultur Ziemia Sanocka była miejscem przenikania, ścierania się i współżycia prawosławia i grekokatolicyzmu z kościołem łacińskim, kultury ruskiej i ukraińskiej, żydowskiej z polską, co dało tak ogromną różnorodność wyznań i zwyczajów. W mieście znajduje się wiele zabytków, które są często odwiedzane przez turystów. Poniżej przedstawiono walory przyrodnicze i antropogeniczne Sanoka, które decydują o potencjale turystycznym miasta.

Do najważniejszych walorów przyrodniczych miasta należą:

- Park miejski w Sanoku o pow. 10 ha (jest największym parkiem typu górskiego w Polsce),
- Park Krajobrazowy Gór Słonnych (park obejmuje najcenniejszą pod względem przyrodniczym część Gór Sanocko-Turczańskich),
- 23 zieleńce.

Do najważniejszych walorów antropogenicznych miasta należą:

- Skansen - Park Etnograficzny Muzeum Budownictwa Ludowego, ul. Rybickiego 3;
- Zamek – Muzeum Historyczne, ul. Zamkowa 2;
- Budynek tzw. Zajazdu, ul. Zamkowa 2;
- Archikatedralny Sobór Prawosławny p.w. Świętej Trójcy, ul. Zamkowa 16;

- Kościół i klasztor OO. Franciszkanów p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego. Wejście od Rynku i ul. Franciszkańskiej;
- Ratusz miejski, Rynek 16;
- Budynek dawnej Rady Powiatowej, Rynek 1;
- Kościół farny p.w. Przemienienia Pańskiego, Plac Św. Michała;
- Dom Mianjonarzy, Plac św. Michała 6;
- Synagoga Rynek 10 dojście od ul. Zamkowej;
- Sala modlitwy - Sztybel ul. Cerkiewna 6;
- Synagoga, „Jad Charuzim”, ul. Franciszkańska 5;
- Zajazd z XVIII w. dawny szynk „Bacówka”, ul. Traugutta 3;
- Kapliczka św. Jana Nepomucena, pl. św. Jana;
- Tablica pamiątkowa schody Zamkowe;
- XVIII i XIX w. zabudowa starówki;
- Drewniana cerkiew grecko-katolicka p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, ul. Kółkowa 5;
- Grekokatolicka cerkiew parafialna p.w. św. Dymitra, al. NMP;
- Zespół dworsko-parkowy Mniszek-Tchorznickich, ul. 1000 Lecia;
- Zespół parkowo-dworski w Olchowcach, ul. Witkiewicza;
- Ratusz – dawna siedziba Gminy Posada, ul. Lipińskiego;
- Budynek głównego dworca kolejowego, ul. Dworcowa;
- Secesyjne wille przy ul. Głowackiego;
- Cmentarze przy ul. Rymanowskiej i Matejki;
- Cmentarz żydowski na Kiczurach tzw. „Nowy”, ul. Kiczury;
- Cmentarz jeniecki z okresu II wojny światowej, ul. Zaremby;
- Umocnienia tzw. „Linii Mołotowa”, dzielnica Olchowce;
- Ekspozycje militarne w plenerze;
- Ławeczka ze Szwejkiem, ul. 3 Maja;
- Zdzisław Beksiński – pierwszy w Polsce pomnik Zdzisława Beksińskiego, Rynek;
- Ławeczki poświęcone słynnym sanockim literatom.

Sieć hoteli, restauracji i biur usługowych jako podstaw ruchu turystycznego jest dobrze rozwinięta i oferuje szeroką gamę usług.

Obiekty oraz urządzenia turystyczne, które służą przyjeżdżającym do Sanoka turystom - zaspokajaniu ich potrzeb związanych z bierną oraz aktywną turystyką, tzw. infrastrukturą turystyczną tworzą:

- Hotel Sanvit - kategoria 3 gwiazdki,
- Hotel Jagielloński - kategoria 3 gwiazdki,

- Hotel Pod Trzema Różami - kategoria 2 gwiazdki,
- Hotel Bona - kategoria 3 gwiazdki.

Poza hotelami turyści mogą skorzystać z domów wycieczkowych: Dom Sportowca MOSIR Sanok i Dom Turysty PTTK. W Domu Sportowca znajduje się 32 pokoje 1,2,3,4 i 5 osobowe (łącznie 82 miejsca noclegowe) a Dom Turysty posiada 50 pokoi 1,2,3 osobowych. Dostępne są również pokoje noclegowe w Dworku Sanockim, Villi Dom Julii, Petro San, Noclegi Relaks. W mieście znajduje się również Camp Biała Góra. Dysponuje on 75 miejscami noclegowymi w domkach 2,3,5 osobowych. W sezonie (lipiec, sierpień) otwarte jest Schronisko Młodzieżowe PTSM.

Sanok jest bardzo ważnym ośrodkiem turystycznym walory krajobrazowe (przyrodnicze i antropogeniczne) bardzo zachęcają propozycją dla pieszych wycieczek. Wycieczki mogą się odbywać na specjalnie przygotowanych szlakach turystycznych oraz ścieżkach dydaktycznych, takich jak:

- Szlak Szwejka,
- Szlak Ikon,
- Szlak Nadszańskich Umocnień,
- Szlak „Prawem i lewem po ziemi sanockiej”,
- Szlak wodny „Błękitny San”,
- Ścieżka dydaktyczna „Na górze Sobień”,
- Ścieżka przyrodnicza „Jodełki”,
- Ścieżka „POLANKI”.

Działalność sportową na terenie miasta organizuje Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji. Jednostka zajmuje się popularyzacją kultury fizycznej oraz udostępnianiem wielu obiektów do sportu i rekreacji, w tym:

- Hala widowiskowo-sportowa z lodowiskiem „ARENA SANOK” – przeznaczona na imprezy sportowe oraz jako miejsce koncertów i widowisk,
- Tor lodowy „BŁONIE” – przeznaczony do sportów m.in. łyżwiarstwo szybkie, wrotkarstwo,
- Stadion sportowy „WIERCHY” – posiadający, boisko piłkarskie, siłownię, bieżnię wraz z urządzeniami lekkoatletycznymi,
- Korty tenisowe – 3 korty tenisowe,
- Baseny kąpielowe – 2 baseny kryte,
- Koliby karpackie – 2 szałas pasterskie z paleniskiem umieszczonym na środku i siedzeniami wokół,
- Błonia – tereny zielone przeznaczone do rekreacji mieszkańców oraz organizowania koncertów i imprez plenerowych. Na błoniach znajdują się paleniska, kosze do gry w koszykówkę, stoły do

gry w ping-ponga i szachownica oraz miejsce do gry w piłkę nożną. Wzdłuż terenu płynie rzeka San,

- Dom sportowca – usługi noclegowo-gastronomiczne (do dyspozycji 32 pokoje – 82 miejsca noclegowe).

2.5 Sfera środowiskowa

2.5.1 Stan powietrza

Stan jakości powietrza na terenie miasta analizowano na podstawie *Rocznej oceny jakości powietrza w województwie podkarpackim. Raport za rok 2015* opublikowany przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie. Na terenie strefy podkarpackiej raport wskazał na przekroczenie poziomu średniorocznego:

- pyłu PM10 – strefa C – cel ochrona zdrowia,
- pyłu PM2.5 – strefa C – cel ochrona zdrowia,
- benzo(a)pirenu – strefa C – cel ochrona zdrowia.

Z narastającym ruchem samochodowym (także ze wzbijaniem zanieczyszczeń z dróg przez szybko przejeżdżające pojazdy) i powrotem do spalania węgla oraz innych materiałów w formie tzw. niskiej (rozproszonej) emisji wiąże się wzrost stężenia pyłów (PM10, PM2.5). Substancje te należą do aerozoli atmosferycznych i w dużych stężeniach mają szkodliwy wpływ na płuca, skórę, oczy, układ krążenia.

Szczególnym nagromadzeniem punktowych źródeł emisji (połączonej z wysokim natężeniem ruchu samochodowego oraz największym zagęszczeniem wysoko obciążonych skrzyżowań) charakteryzuje się centrum miasta. Ogólnie położenie Miasta w kotlinie nie sprzyja wywiewaniu zanieczyszczeń, które kumulują się, tworząc lokalne zastoiska.

Na stan powietrza mogą mieć wpływ również duże obiekty produkcyjno-przemysłowe, które emitują zanieczyszczenia powstające z procesu technologicznego, produkcyjnego lub z samego ogrzewania budynków.

Powołując się na Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Sanoka, w mieście zidentyfikowano 17 większych obiektów produkcyjno-przemysłowych o łącznej powierzchni ok. 334 tys. m². Jednym z największych zakładów w mieście jest Sanok Rubber Company S.A. (daw. Sanockie Zakłady Przemysłu Gumowego „Stomil” S.A.).

2.5.2 Gospodarka odpadami

Z perspektywy ochrony środowiska bardzo ważna jest selektywna zbiórka odpadów. Należy przez to rozumieć selekcję odpadów komunalnych w pojemnikach, bezpośrednio w miejscu ich powstawania, czyli w gospodarstwach domowych. Segregowanie odpadów komunalnych na terenie posesji pozwala na gospodarowanie nimi w sposób efektywny ekologicznie i ekonomicznie, między innymi poprzez zmniejszenie ilości odpadów trafiających na składowiska jak również zmniejszenie ilości odpadów trafiających do pojemnika przeznaczonego do gromadzenia w nim odpadów zmieszanych. Na terenie Miasta Sanoka w 2015 roku 50% budynków segregowało odpady komunalne.

Tabela 15. Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w dzielnicach w 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka)

Dzielnica	Liczba budynków	Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów
BŁONIE	240	153
DĄBRÓWKA	1019	443
OLCHOWCE	613	284
POSADA	696	319
ŚRÓDMIEŚCIE	732	386
WÓJTOWSTWO	760	413
ZATORZE	489	232

Zbiórka odpadów w mieście prowadzona jest w systemie bezpośredniego usuwania odpadów, tzn. oparta jest o regularną usługę zbierania odpadów przy użyciu znormalizowanego sprzętu do gromadzenia i wywozu odpadów oraz odzysku odpadów komunalnych ulegających biodegradacji w kompostowni zlokalizowanej poza terenem miasta.

Odpady komunalne od właścicieli nieruchomości z terenu Gminy Miasta Sanoka odbiera Przedsiębiorstwo Handlowo - Usługowe „TRANSPRZĘT” Czesław Grządziel. Odpady komunalne zmieszane z terenu Gminy Miasta Sanoka transportowane są do Zakładu Utylizacji Odpadów w Krośnie przy ul. Białobrzeskiej 108 w celu ich zagospodarowania.

Punkt selektywnego zbierania odpadów komunalnych znajduje się w Sanoku przy ul. Jana Pawła II 59. Punkt prowadzony jest przez Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o.

2.5.3 Wyroby azbestowe

Wśród grupy zjawisk negatywnych wyodrębniono także sferę techniczną rozumianą przede wszystkim jako degradację stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkalnym, oraz brak funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

W związku z powyższym przeanalizowano istniejące zasoby budownictwa pod względem ich potencjalnego negatywnego wpływu na środowisko. Stopień degradacji budynków analizowano za pomocą liczby budynków, które zawierają wyroby azbestowe.

łącznie na terenie miasta znajduje się 52 351,6 m² wyrobów azbestowych o masie 575 ton na 332 budynkach.

Tabela 16. Liczba budynków zawierających azbest na terenie dzielnic w 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka)

Dzielnica	Liczba budynków zawierających azbest	Azbest [m ²]	Masa azbestu [t]
BŁONIE	16	15495,6	170,4
DĄBRÓWKA	105	14315	157,4
OLCHOWCE	63	6554	72,1
POSADA	63	9783	106,9
ŚRÓDMIEŚCIE	17	1190	13,2
WÓJTOWSTWO	24	1395	15,3
ZATORZE	44	3619	39,7

2.6 Sfera techniczna

2.6.1 Stan zasobów mieszkaniowych

W 2015 r. liczba budynków mieszkalnych w mieście wynosiła 4024. Liczba mieszkań wynosiła 13 482, a ich powierzchnia użytkowa 881 833 m².

Wyposażenie mieszkań w instalacje przedstawiało się następująco:

- wodociąg – 99,0% ogółu mieszkań,
- łazienka – 97,3% ogółu mieszkań,
- centralne ogrzewanie – 91,0% ogółu mieszkań.

Wg danych GUS w 2015 r. w zasobach komunalnych miasta znajdowało się 775 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 29 347 m². Zgodnie z danymi z Urzędu Miasta liczba budynków w zasobie komunalnym wynosi 108, z czego wszystkie zostały wybudowane przed 1989 r., w tym 25% przed 1900 r. 75% budynków komunalnych znajduje się w dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE.

Na zasoby mieszkaniowe Miasta Sanoka składają się:

- zasoby gminne – 6,22%;
- zasoby spółdzielni mieszkaniowych – 50,80%;
- zasoby zakładów pracy – 0,51%;
- zasoby osób fizycznych – 42,35%;
- zasoby pozostałych podmiotów – 0,12%.

2.6.2 Infrastruktura drogowa

Lokalizacja Sanoka w regionie sprzyja jego dostępności komunikacyjnej i stanowi ważny potencjał rozwojowy miasta. Sieć transportowa Sanoka tworzy system w pełni powiązany z układem krajowym i międzynarodowym, co stwarza dogodne warunki do rozwoju powiązań komunikacyjnych z całym województwem podkarpackim i Polską. Dostępność komunikacyjna realizowana jest przede wszystkim przez transport drogowy i kolejowy.

Przez miasto przebiegają dwie drogi krajowe DK 28 Zator – Rabka-Zdrój – Nowy Sącz – Sanok – Przemyśl – Medyka oraz DK 84 Sanok – Lesko – Ustrzyki Dolne – Krościenko – Granica Państwa i droga wojewódzka DW 886 Sanok – Domaradz – Rzeszów. Sieć dróg krajowych oraz wojewódzkich uzupełniona jest przez drogi powiatowe oraz miejskie.

Długość poszczególnych kategorii dróg wynosi:

- drogi krajowe – 11,79 km,
- drogi powiatowe – 18,90 km,
- drogi lokalne miejskie w całości – 87,80 km (250 dróg), w tym:
 - publiczne – 74,25 km (189 dróg);
 - wewnętrzne – 13,45 km (61 dróg),
- drogi wewnętrzne osiedlowe – 2,00 km.

Sanok zlokalizowany jest w odległości 76 km od Europejskiego Korytarza Transportowego, 87 km od lotniska obsługującego połączenia transatlantyckie. Wskaźnik gęstości dróg wynosi 79,11 km na 100 km², podczas gdy w województwie dla przedmiotowego wskaźnika notuje się wartość 84,5 km na 100 km², a dla kraju 89,7 km na 100 km².

Przez Sanok przebiegają dwie linie kolejowe:

- stała Sanok – Krosno – Jasło – Rzeszów – Tarnów – Kraków oraz Sanok – Nowy Zagórz – Krościenko – Chyrów na Ukrainie (nie ma połączeń osobowych na trasie)
- linia działająca jedynie w sezonie: Sanok – Zagórz – Łupków z możliwością kontynuowania jazdy do Medzilaborców na Słowacji

W mieście znajdują się 3 stacje kolejowe: Dworzec Główny PKP, stacja Sanok-Miasto i Sanok-Dąbrówka.

Zgodnie z danymi przekazanymi przez Urząd Miasta, remontu wymagają następujące ulice, ze względu na zły stan nawierzchni, brak chodników, stwarzanie niebezpieczeństwa dla ruchu (ulice podkreślone są najbardziej zdegradowane w obrębie swoich dzielnic):

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

DABRÓWKA:	POSADA:	ZATORZE:	OLCHOWCE:	ŚRÓDMIEŚCIE:	WÓJTOWSTWO:
Jarzębinowa	Beksińskiego	Głowackiego	Witkiewicza	Polna	Modrzewiowa
Lisowskiego	Kołatąja	Płowiecka	Wyspiańskiego	Grunwaldzka	Bluszczowa
Zaleskiego	<u>Robotnicza</u>	Niedzielskiego		Feliksa Gieli	Jodłowa
Kujawska	Rzemieślnicza	<u>Kenara</u>		Boczna	Ruciana
Podlaska	Jesienna	Zielna			Świerkowa
Targowa	Wiosenna	<u>Sielska</u>			Sosnowa
Broniewskiego	<u>Porcelanowa</u>				Młynarska
Żeromskiego					Kwiatowa
Brzozowa					
Wyki					
<u>Iwaszkiewiczza</u>					
<u>Kolberga</u>					
Krucza					
Stapińskiego					
Najświętszej					
Marii Panny					

2.7 Sfera przestrzenno-funkcjonalna

2.7.1 Infrastruktura techniczna

Czynniki przestrzenno-funkcjonalne charakteryzowane są m.in. poprzez wyposażenie w infrastrukturę sieciową oraz stan tej infrastruktury na danym obszarze. Dane przedstawiające parametry infrastruktury technicznej przedstawione zostały poniżej w tabeli zbiorczej.

Tabela 17. Charakterystyka infrastruktury technicznej na terenie miasta – stan na 2015 r. (źródło: GUS/BDL)

Sieć wodociągowa	
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej (osób)	36 555
Długość czynnej sieci wodociągowej (km)	102,1
Korzystający z instalacji (%)	95,0
Sieć kanalizacyjna	
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej (osób)	38 431
Długość czynnej sieci kanalizacyjnej (km)	113,6
Korzystający z instalacji (%)	99,9
Sieć gazowa	
Ludność korzystająca z sieci gazowej (osób)	37 041
Długość czynnej sieci gazowej (km)	124,1
Korzystający z instalacji (%)	96,2

W każdym z trzech przypadków, odsetek korzystających z instalacji jest o wiele wyższy niż w porównaniu z województwem.

W przypadku stanu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w obrębie dzielnic, najgorsza sytuacja występuje na terenie dzielnic:

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

- ŚRÓDMIEŚCIE – w przypadku niedoboru podłączeń do sieci kanalizacyjnej,
- OLCHOWCE – w przypadku niedoboru podłączeń do sieci wodociągowej.

Tabela 18. Infrastruktura wodno-kanalizacyjna na terenie dzielnic – stan na 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka)

Dzielnica	Liczba budynków podłączonych do sieci wodociągowej	Liczba budynków podłączonych do sieci kanalizacyjnej	Różnica (wartość ujemna oznacza niedobór podłączeń do sieci wodociągowej)
BŁONIE	269	259	10
DĄBRÓWKA	1035	1045	-10
OLCHOWCE	386	587	-201
POSADA	731	715	16
ŚRÓDMIEŚCIE	842	801	41
WÓJTOWSTWO	791	778	13
ZATORZE	506	494	12
SUMA	4560	4679	-119

Miasto w pełni wykorzystało szansę rozwoju sieci gazowniczej – średnioprężnej magistralnej i niskoprężnej rozdzielczej – wszystkie dzielnice miasta są zaopatrzone w sieci gazowe. Miasto uzbrojone jest w tranzytową magistralę średnioprężną będącą gazociągiem źródłowym dla miejskiej sieci gazowej.

Miasto jest dwustronnie zaopatrywane w wodę tj. z kierunku południowego z Zasławia oraz z kierunku północnego z Trepczy. Są to ujęcia komunalne wód powierzchniowych zlokalizowanych na Sanie.

W zasobach ww. źródeł występują duże dyspozycje – dobową zdolność produkcyjną obu ujęć wynosi 26400 m³/d, a zdolność produkcyjną stacji uzdatniania wody 11160 m³/d. Występuje więc znaczna rezerwa w wydajności istniejących dwóch ujęć i zakładów uzdatniania wody stanowiących źródło zaopatrzenia miasta w wodę do picia i na potrzeby gospodarcze.

Woda pobierana z ujęcia w Trepczy i w Zasławiu spełnia wymagania kategorii A3 – wymaga więc wysokosprawnego uzdatniania fizycznego i chemicznego, a głównym czynnikiem degradującym parametry wody są zanieczyszczenia mikrobiologiczne (bakterie coli).

Niewystarczające ciśnienie w sieci miejskiej, związane jest z ukształtowaniem terenu, czego skutkiem jest działanie w obszarze miasta 9 hydroforni strefowych. Dobrze rozwinięta sieć magistralna i rozdzielcza zabezpiecza obecne potrzeby mieszkańców.

Stan techniczny sieci ocenia się jako średni – wymagana jest sukcesywna jej wymiana i modernizacja.

Na terenie miasta funkcjonuje Zakład Ciepłowniczy, który prowadzi działalność w zakresie:

- eksploatacji źródeł ciepła o mocy 42 MW,
- eksploatacji sieci ciepłych i węzłów ciepłych,
- wykonawstwa i remontu sieci i węzłów ciepłych oraz kotłowni na paliwa stałe i gazowe,
- dostawy energii cieplnej do budynków mieszkalnych, użyteczności publicznej i zakładów produkcyjnych.

Zdolność grzewcza istniejącej ciepłowni miejskiej przekracza jej obecne wykorzystanie.

Zakład Ciepłowniczy zaopatruje w ciepłą wodę użytkową w Sanoku 119 budynków, w których mieści się ok. 3400 lokali mieszkalnych o łącznej powierzchni użytkowej ok. 190 000 m². Poza tym ciepła woda użytkowa dostarczana jest do budynków użyteczności publicznej i innych o łącznej powierzchni użytkowej ok. 65 700 m².

2.7.2 Dostęp do opieki zdrowotnej

Miasto oferuje szeroki dostęp do usług opieki zdrowotnej. Do głównych specjalistycznych placówek zdrowotnych w Sanoku należą 2 szpitale:

- Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej ul. 800-lecia 26,
- Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej ul. Konarskiego 8.

Pozostałymi placówkami są:

- Przychodnia Rejonowa nr 3 SPZOZ ul. Jana Pawła II 38,
- Przychodnia nr 4 ul. Błonie 5,
- Samodzielny Publiczny Miejski Zespół Podstawowej Opieki Zdrowotnej- zespół gabinetów lekarskich ul. Sobieskiego 1,
- Przychodnia Rejonowa nr 1 SPZOZ ul. Lipińskiego 10,
- Przychodnia Specjalistyczna ul. Sobieskiego 10,
- Przychodnia Specjalistyczna ZOZ ul. Przemyska 24,
- Poradnia psychologiczno-pedagogiczna ul. Kościuszki 16,
- Punkt informacyjno-konsultacyjny ds. problemów alkoholowych UM ul. Sobieskiego 1.

Dodatkowo na terenie miasta w 2015 r. funkcjonowało 15 aptek.

3. Analiza wskaźnikowa i wyznaczenie obszaru zdegradowanego

3.1 Jednostki statystyczne przyjęte na potrzeby przeprowadzenia delimitacji obszaru zdegradowanego

Delimitacja obszarów kryzysowych, które cechują się najwyższym nagromadzeniem zjawisk problemowych natury społecznej, gospodarczej, technicznej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz środowiskowej została przeprowadzona według metodologii wynikającej z zapisów *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020* Ministerstwa Rozwoju.

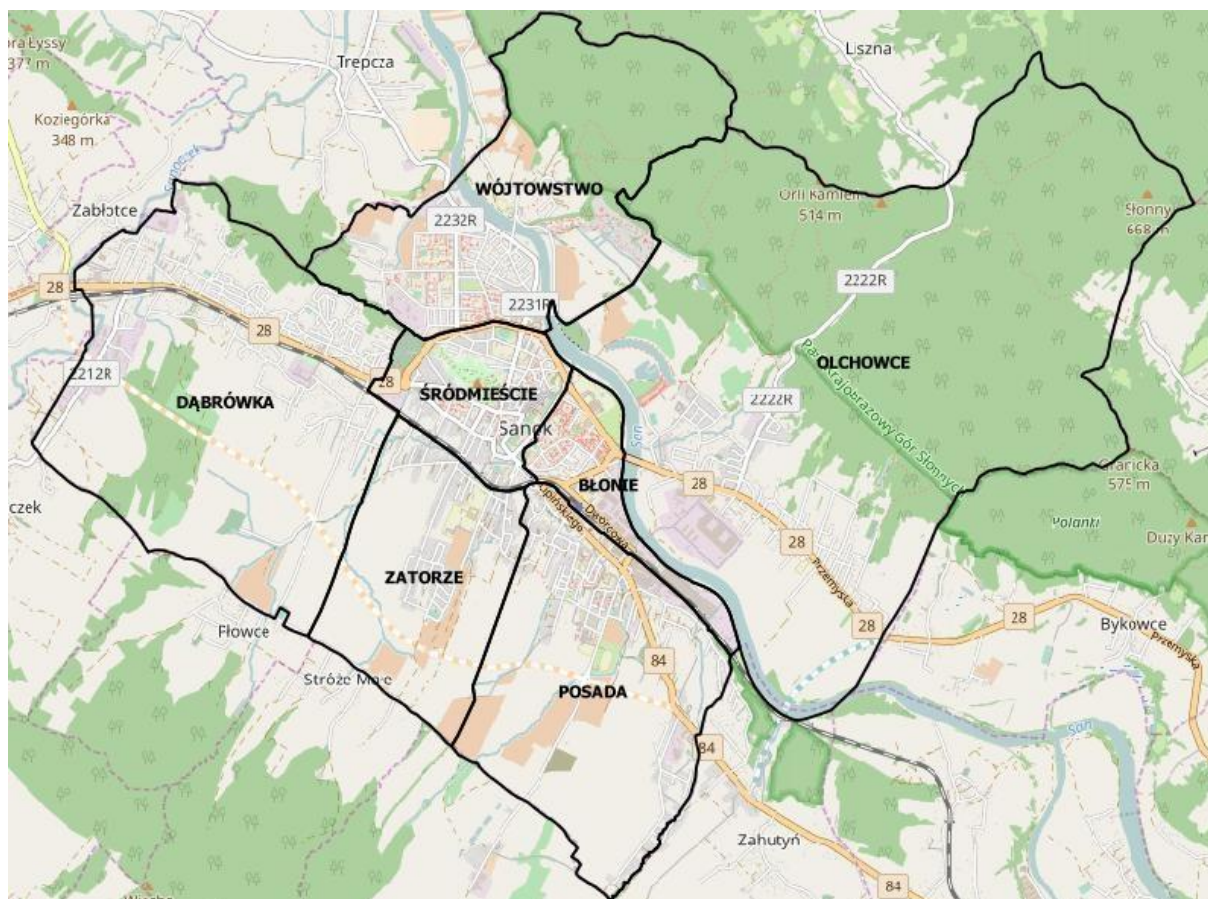
Opierając się na przyjętej praktyce oraz zapisach w ww. dokumencie za metodę sporządzenia delimitacji obszarów zdegradowanych na terenie Miasta Sanoka, przyjęto analizę porównawczą jednostek statystycznych opartą na zestawie wskaźników diagnostycznych, pozwalającą na obiektywne określenie stopnia zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i jego poszczególnych obszarów.

Za jednostki statystyczne służące przeprowadzeniu analizy delimitacji obszarów o najwyższym stopniu degradacji na terenie Miasta Sanoka przyjęto obszary w granicach 7 dzielnic (jednostek pomocniczych) określonych w Statucie Miasta Sanoka.

Przyjęcie podziału obszarów delimitacyjnych zgodnego z granicami dzielnic zapewni interesariuszom Programu łatwiejszą orientację w wynikach badania oraz postanowieniach zawartych w dokumencie, a także ułatwi zarządzanie Programem oraz usprawni komunikację z mieszkańcami na etapie jego wdrażania (m.in. poprzez rady dzielnic).

Tabela 19. Podstawowe dane jednostek statystycznych (dzielnic) podlegających badaniu delimitacji obszaru zdegradowanego
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Dzielnica	Liczba ludności dzielnicy	Mieszkańcy miasta (%)	Powierzchnia dzielnicy (km ²)	Powierzchnia miasta (%)
BŁONIE	5263	13,55	1,01	2,65
DĄBRÓWKA	3790	9,76	7,19	18,84
OLCHOWCE	2589	6,66	15,88	41,60
POSADA	6119	15,75	4,66	12,21
ŚRÓDMIEŚCIE	6804	17,51	1,51	3,96
WÓJTOWSTWO	12371	31,84	5,02	13,15
ZATORZE	1811	4,66	2,9	7,60

Rysunek 4. Zasięg jednostek statystycznych wykorzystanych do przeprowadzenia analizy delimitacji - odpowiadający podziałowi miasta na jednostki pomocnicze – dzielnice (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

3.2 Metodyka delimitacji obszaru zdegradowanego

Zgodnie z Wytycznymi Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju obszar zdegradowany jest to obszar, na którym zidentyfikowany został stan kryzysowy, rozumiany jako stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk w sferze społecznej, współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- gospodarczej,
- środowiskowej,
- przestrzenno-funkcjonalnej,
- technicznej.

Metodą, która pozwala na ocenę i selekcję obszarów miasta o najwyższym stopniu degradacji jest zestawienie wskaźników opisujących stan rzeczywisty w danej jednostce statystycznej oraz wyliczenie z nich średniej, która jest wartością referencyjną dla miasta. Jednostka statystyczna posiadająca wartość wskaźnika mniej korzystną niż wartość referencyjna dla miasta, cechuje się obecnością konkretnych problemów na swoim obszarze.

Natomiast aby wykazać koncentrację zjawisk kryzysowych w danej sferze, na potrzeby niniejszej analizy posłużono się wskaźnikiem Perkala. Cechuje się on przejrzystością, a przede wszystkim małą utratą informacji podczas agregacji danych.

Procedura budowania wskaźnika Perkala polega na budowie syntetycznego indeksu będącego sumą standaryzowanych wskaźników cząstkowych i składa się z następujących etapów:

- Etap I. Dobór zmiennych.
- Etap II. Standaryzacja.
- Etap III. Zamiana destymulant na stymulanty.
- Etap IV. Wyznaczenie wskaźnika syntetycznego.

Dobór zmiennych (wskaźników diagnostycznych) dokonany został w oparciu o wcześniejszą diagnozę sytuacji w Sanoku. Każdy ze wskaźników diagnostycznych przypisany został danej sferze. Zmienne poddano standaryzacji, czyli rodzajowi normalizacji zmiennej losowej, w wyniku której zmienna uzyskuje średnią wartość oczekiwaną zero i odchylenie standardowe jeden. Aby możliwe było prawidłowe zsumowanie wskaźników cząstkowych w celu otrzymania wskaźnika syntetycznego, konieczna była również zamiana destymulant (ujemna korelacja ze zmienną objaśnianą; wzrost wartości zmiennej objaśniającej prowadzi do spadku zmiennej objaśnianej) na stymulanty (dodatnia korelacja ze zmienną objaśnianą; wzrost wartości zmiennej objaśniającej prowadzi do wzrostu zmiennej objaśnianej).

Tak otrzymany wskaźnik syntetyczny Perkala obrazuje koncentrację zjawisk kryzysowych w danej sferze na terenie danej jednostki statystycznej. Jeśli na danej jednostce statystycznej wartości wskaźników syntetycznych Perkala przekraczały średnią dla danej sfery - jednostka statystyczna na swoim terenie posiadała sytuację kryzysową.

Jeśli jednostka statystyczna posiadała sytuację kryzysową w sferze społecznej oraz dodatkowo w co najmniej jednej innej sferze (gospodarczej, technicznej, środowiskowej lub przestrzenno-funkcjonalnej) – **jednostkę statystyczną uznano za obszar zdegradowany.**

Tak dobrana metodologia pozwala za zachowanie zgodności z *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020.*

3.3 Analiza wskaźnikowa

W ramach przeprowadzonej na potrzeby delimitacji obszarów zdegradowanych analizy wskaźnikowej, przyjęto 29 wskaźników diagnostycznych, w tym:

- 16 wskaźników w sferze społecznej,
- 4 wskaźniki w sferze gospodarczej,
- 3 wskaźniki w sferze technicznej,
- 3 wskaźniki w sferze środowiskowej,
- 3 wskaźniki w sferze przestrzenno-funkcjonalnej.

Wskaźniki przypisano do odpowiednich sfer, aby możliwe było wyznaczenie obszaru zdegradowanego zgodnie z *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*.

Wszystkie wskaźniki zostały opracowane na podstawie danych pozyskanych za rok 2015.

Tabela 20. Wskaźniki przyjęte w analizie delimitacyjnej – 2015 r. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Sfera	Forma wskaźnika	Nr	Wskaźnik	Źródło danych
SPOŁECZNA	Destymulanta	1	Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	2	Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	3	Ludność w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	4	Mediana wieku	Urząd Miasta Sanoka
	Destymulanta	5	Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	6	Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	Stymulanta	7	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	Stymulanta	8	Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	Stymulanta	9	Liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	Destymulanta	10	Wyniki egzaminów 6-klasisty	Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie
	Stymulanta	11	Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

	Stymulanta	12	Liczba wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku
	Stymulanta	13	Liczba wydanych niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku
	Stymulanta	14	Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku
	Destymulanta	15	Liczba organizacji pozarządowych na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Stowarzyszenie Klon-Jawor
	Destymulanta	16	Frekwencja w wyborach parlamentarnych	Państwowa Komisja Wyborcza
GOSPODARCZA	Stymulanta	17	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg miejsca zamieszkania	Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku
	Stymulanta	18	Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem	Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku
	Destymulanta	19	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	20	Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski	Urząd Miasta Sanoka
TECHNICZNA	Destymulanta	21	Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej	Urząd Miasta Sanoka
	Destymulanta	22	Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	23	Liczba starych budynków komunalnych w % budynków ogółem	Urząd Miasta Sanoka
ŚRODOWISKOWA	Destymulanta	24	Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	25	Masa azbestu (Mg) w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	26	Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Urząd Miasta Sanoka
PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	Destymulanta	27	Powierzchnia zieleńców (ha) na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	Urząd Miasta Sanoka
	Stymulanta	28	Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Komenda Powiatowej Straży Pożarnej w Sanoku
	Stymulanta	29	Liczba wypadków i kolizji drogowych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku

3.3.1 Sfera społeczna

Saldo migracji

Migracje stanowią jeden z najważniejszych czynników kształtujących liczbę ludności na danym obszarze. Zestawienie różnicy między napływem i odpływem ludności w poszczególnych dzielnicach, obrazuje które części miasta najbardziej ulegają zjawisku depopulacji.

Wartości niższe od wartości referencyjnej dla miasta zanotowano w dzielnicach BŁONIE, ŚRÓDMIEŚCIE, WÓJTOWSTWO. Są to dzielnice, w których zjawisko „ucieczki” mieszkańców jest największe. Jedyną dzielnicą z dodatnim saldem migracji są OLCHOWCE.

Tabela 21. Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika	
BŁONIE	-0,93	
DĄBRÓWKA	-0,30	
OLCHOWCE	0,14	
POSADA	-0,53	
ŚRÓDMIEŚCIE	-1,62	
WÓJTOWSTWO	-2,50	
ZATORZE	-0,09	
MIASTO SANOK	-0,83	
Legenda:		

Najwyższa wartość salda migracji w OLCHOWCACH wynika z tego, że jest to aktualnie dzielnica oferująca najwięcej terenów pod budowę domostw, zatem tam osiedlają się nowi mieszkańcy lub Ci, którzy preferują życie na obrzeżach miasta i „uciekają” z centrum, np. ŚRÓDMIEŚCIA.

Obciążenie demograficzne – wiek poprodukcyjny

Szczególnie istotnymi wskaźnikami z punktu widzenia możliwości rozwojowych miast są wskaźniki obrazujące strukturę wiekową ich mieszkańców. Jednym z nich jest wskaźnik ukazujący stopień starzenia się lokalnych społeczności, którego miernikiem jest stosunek osób w wieku poprodukcyjnym (emerytalnym – kobiety po 60 roku życia i mężczyźni po 65 roku życia) do liczby osób w wieku produkcyjnym (kobiety w przedziale wiekowym 18-59 lat, mężczyźni w wieku 18-64 lata).

Wartości wskaźnika w mieście prezentują się niekorzystnie – aż cztery dzielnice charakteryzuje współczynnik obciążenia demograficznego wyższy niż wartość referencyjna dla miasta, są to: BŁONIE, ŚRÓDMIEŚCIE, WÓJTOWSTWO, ZATORZE, gdzie w przybliżeniu na każde trzy osoby w wieku produkcyjnym przypada jedna osoba w wieku emerytalnym. Najniższym współczynnikiem charakteryzują się OLCHOWCE.

Tabela 22. Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	31,84		
DĄBRÓWKA	27,67		
OLCHOWCE	23,13		
POSADA	26,15		
ŚRÓDMIEŚCIE	31,46		
WÓJTOWSTWO	30,59		
ZATORZE	30,08		
MIASTO SANOK	28,70		

Obciążenie demograficzne – wiek nieprodukcyjny

Wskaźnik obrazuje w pewien sposób, w jakim stopniu osoby nie mogące jeszcze podjąć pracy (nieletnie) oraz osoby nie mogące już pracować (starsze) są uzależnione od osób pracujących (w wieku produkcyjnym). Osoby pracujące muszą zapewnić utrzymanie sobie oraz pozostałym dwóm grupom.

Wartości wskaźnika w mieście prezentują się niekorzystnie – aż cztery dzielnice charakteryzuje współczynnik obciążenia demograficznego wyższy niż wartość referencyjna dla miasta, są to: BŁONIE, POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE, ZATORZE. W dzielnicach tych osoby zdolne do pracy muszą zapewnić egzystencję osobom niezdolnym do pracy w większym stopniu niż na innych obszarach miasta. Najniższym współczynnikiem charakteryzuje się DĄBRÓWKA.

Tabela 23. Ludność w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	42,84		
DĄBRÓWKA	39,16		
OLCHOWCE	42,80		
POSADA	44,94		
ŚRÓDMIEŚCIE	44,19		
WÓJTOWSTWO	42,49		
ZATORZE	43,84		
MIASTO SANOK	42,89		

Mediana wieku

Jest to wartość dla danej populacji wyznaczająca granicę wieku, którą połowa osób z tej populacji przekroczyła, a druga połowa jeszcze jej nie osiągnęła. Wysoka wartość wskaźnika może świadczyć o narastaniu zagrożenia demograficznego, jakim jest proces starzenia się społeczeństwa.

W Mieście Sanoku proces starzenia się społeczeństwa jest zauważalny. Mieszkańców większości dzielnic charakteryzuje wysoka mediana wieku. Do dzielnic z największą wartością wskaźnika przekraczającą wartość referencyjną dla miasta należą: BŁONIE, DĄBRÓWKA, POSADA, WÓJTOWSTWO. W OLCHOWCACH mieszka najmłodsze społeczeństwo miasta.

Tabela 24. Mediana wieku. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	43,02		
DĄBRÓWKA	43,36		
OLCHOWCE	37,06		
POSADA	43,93		
ŚRÓDMIEŚCIE	41,28		
WÓJTOWSTWO	43,32		
ZATORZE	40,64		
MIASTO SANOK	41,80		

Stosunkowo niski wiek w OLCHOWCACH koreluje z dodatnim saldem migracji (może to świadczyć, że większość nowych mieszkańców dzielnicy to młodzi ludzie) oraz najwyższym w mieście przyrostem naturalnym. Medianę wieku w ŚRÓDMIEŚCIU, mogą zaniżyć natomiast studenci oraz młode osoby, które znalazły tam pracę, ponieważ wartość tego wskaźnika wyróżnia się na tle negatywnych wartości innych wskaźników obrazujących zjawiska demograficzne w tej dzielnicy.

Przyrost naturalny

Dodatni przyrost naturalny oznacza, że w badanym okresie liczba urodzeń przewyższa liczę zgonów. W przypadku obszarów, których dotyczy problem starzenia się społeczeństwa (takich jak Sanok), dodatni przyrost naturalny jest pożądanym zjawiskiem, a ujemny niekorzystnym.

W mieście występuje wyraźny podział na dzielnice z wysokim ujemnym przyrostem naturalnym i dzielnice z wysokim dodatnim przyrostem naturalnym. Do dzielnic z przyrostem naturalnym poniżej wartości referencyjnej dla miasta należą: BŁONIE, ŚRÓDMIEŚCIE, WÓJTOWSTWO. Najwyższy przyrost naturalny występuje w dzielnicy OLCHOWCE.

Tabela 25. Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	-0,51		
DĄBRÓWKA	0,17		
OLCHOWCE	0,19		
POSADA	0,11		
ŚRÓDMIEŚCIE	-0,46		
WÓJTOWSTWO	-0,58		
ZATORZE	-0,13		
MIASTO SANOK	-0,17		

Wysoki przyrost naturalny w OLCHOWCACH koreluje z innymi wskaźnikami opisującymi demografię, pokazując, że dzielnica ta posiada najlepszą sytuację w tej kategorii.

Beneficjenci świadczeń pomocy społecznej – ogółem

Wskaźnik świadczy o sytuacji społecznej, informując pośrednio o natężeniu problemów społecznych związanych z ubóstwem, wykluczeniem społecznym, bezdomnością, bezrobociem oraz innymi kwestiami kształtującymi trudną sytuację życiową jednostki.

Liczba beneficjentów świadczeń pomocy społecznej w Sanoku z podziałem na dzielnice jest zróżnicowana. Do dzielnic z wartością wskaźnika przekraczającą wartość referencyjną dla miasta należą: DĄBRÓWKA, OLCHOWCE, ŚRÓDMIEŚCIE, ZATORZE. Najmniejszą wartością wskaźnika charakteryzują się BŁONIE.

Tabela 26. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	3,91		
DĄBRÓWKA	7,71		
OLCHOWCE	6,22		
POSADA	5,62		
ŚRÓDMIEŚCIE	6,64		
WÓJTOWSTWO	4,49		
ZATORZE	6,57		
MIASTO SANOK	5,88		

Beneficjenci świadczeń pomocy społecznej – niepełnosprawność

Wskaźnik informuje o liczbie osób w rodzinach, dla których powodem przyznania pomocy była niepełnosprawność. Należy przez to rozumieć osobę lub rodzinę, której członek dysponuje orzeczonym stopniem niepełnosprawności.

Do dzielnic z wartością wskaźnika przekraczającą wartość referencyjną dla miasta należą: BŁONIE oraz OLCHOWCE. Najmniejszą wartością wskaźnika charakteryzuje się WÓJTOWSTWO.

Tabela 27. Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika	
BŁONIE	1,22	<p>The map shows the districts of Sanok: WÓJTOWSTWO, DĄBRÓWKA, ŚRÓDMIEŚCIE, OLCHOWCE, BŁONIE, ZATORZE, and POSADA. The districts of OLCHOWCE and BŁONIE are shaded in orange, indicating they are problem areas. A legend at the bottom indicates that orange shading represents 'Obszary problemowe miasta'.</p>
DĄBRÓWKA	1,18	
OLCHOWCE	2,39	
POSADA	0,81	
ŚRÓDMIEŚCIE	1,04	
WÓJTOWSTWO	0,71	
ZATORZE	0,88	
MIASTO SANOK	1,18	
Legenda:		 Obszary problemowe miasta

Zasiłki pomocy społecznej

Wskaźnik informuje o liczbie przyznanych zasiłków stałych, okresowych i jednorazowych beneficjentom pomocy społecznej. Wyższa wartość wskaźnika informuje o niepożądanym tendencji uzależniania się osób od pomocy finansowej z zewnątrz.

W mieście widać silny podział na dzielnice, w których przyznano nawet dwukrotnie więcej zasiłków w przeliczeniu na 100 osób, niż w innych dzielnicach. Wartością wskaźnika przekraczającą wartość referencyjną dla miasta cechują się dzielnice: BŁONIE, ŚRÓDMIEŚCIE, ZATORZE. Najmniejszą wartością wskaźnika charakteryzują się DĄBRÓWKA i WÓJTOWSTWO.

Tabela 28. Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	19,41		
DĄBRÓWKA	11,04		
OLCHOWCE	13,17		
POSADA	12,11		
ŚRÓDMIEŚCIE	20,61		
WÓJTOWSTWO	11,05		
ZATORZE	15,18		
MIASTO SANOK	14,65		

Największa liczba przyznanych zasiłków w przeliczeniu na 100 osób w centrum miasta (BŁONIE, ŚRÓDMIEŚCIE), wskazuje na potrzebę przeprowadzenia działań silnie aktywizujących lokalną społeczność, ponieważ dalsze utrzymywanie się takiego zjawiska może doprowadzić do marginalizacji jednostek uzależnionych od pomocy finansowej, które przestaną aktywnie poszukiwać rozwiązania swoich problemów, polegając całkowicie na biernej pomocy społecznej.

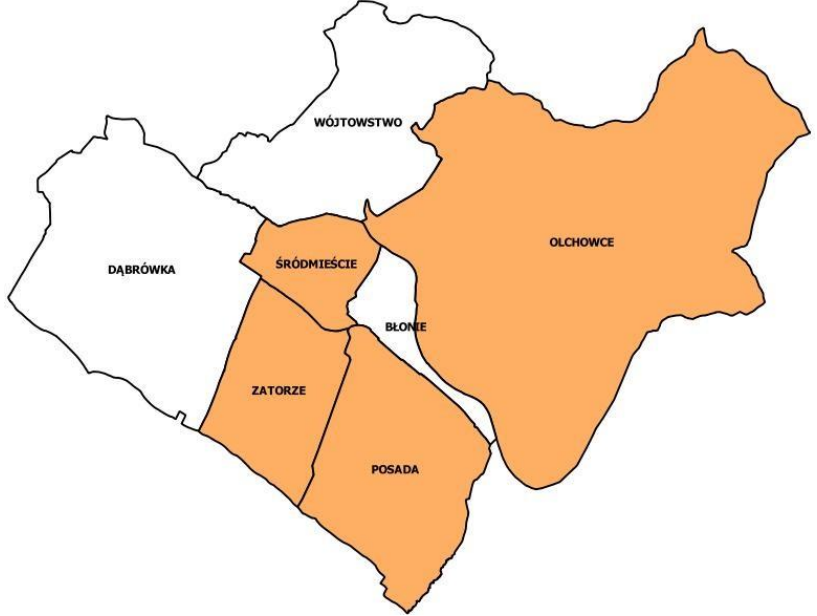
Pomoc społeczna – opłacanie posiłków

Wskaźnik informuje o liczbie opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. Wyższa wartość wskaźnika informuje o bardzo niskich przychodach części społeczeństwa, niepozwalających na zaspokajanie podstawowej potrzeby jaką jest wyżywienie.

Wartości wyższe od wartości referencyjnej dla miasta zanotowano w dzielnicach OLCHOWCE, POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE, ZATORZE. Najniższą wartość wskaźnika odnotowano w dzielnicy WÓJTOWSTWO.

Tabela 29. Liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika
BŁONIE	166,80
DĄBRÓWKA	191,07
OLCHOWCE	278,68
POSADA	222,98
ŚRÓDMIEŚCIE	225,90
WÓJTOWSTWO	160,49
ZATORZE	232,97
MIASTO SANOK	211,27

Legenda: Obszary problemowe miasta

Edukacja - wyniki sprawdzianów

Poprzez prezentację wyników sprawdzianu szóstoklasisty można ocenić jakość edukacji (poziom nauczania) w gminie. Egzamin szóstoklasisty jest powszechny, obowiązkowy, obejmujący wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

W szkołach, do których uczęszczają uczniowie z wydzielonych dzielnic poziom nauczania jest bardzo zbliżony. Odstępstwem jest dzielnica WÓJTOWSTWO, w której jako jedynej wartości wskaźnika znajduje się poniżej wartości referencyjnej dla miasta. Najwyższą jakość edukacji prezentuje ŚRÓDMIEŚCIE.

Tabela 30. Wyniki egzaminów 6-klasisty. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	72,20		
DĄBRÓWKA	71,40		
OLCHOWCE	72,00		
POSADA	71,80		
ŚRÓDMIEŚCIE	72,80		
WÓJTOWSTWO	68,40		
ZATORZE	71,40		
MIASTO SANOK	71,40		

Bezpieczeństwo publiczne – przestępstwa

Czynnikiem wysoce istotnym z punktu widzenia jakości życia w danym miejscu jest poczucie bezpieczeństwa. Miernikiem, który umożliwia zobrazowanie stopnia bezpieczeństwa danego obszaru miasta jest liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób. Przestępstwo stwierdzone to zdarzenie, co do którego w zakończonym postępowaniu przygotowawczym potwierdzono, że jest przestępstwem.

W Sanoku zdecydowanie najwyższe natężenie zjawisk przestępczych występuje w dzielnicy DĄBRÓWKA, dla której wartość wskaźnika przekracza prawie dwukrotnie wartość referencyjną dla miasta. Najniższy poziom przestępczości charakteryzuje dzielnicę WÓJTOWSTWO.

Tabela 31. Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika	
BŁONIE	2,05	<p>The map shows the districts of Sanok: Dąbrówka, Wójtowstwo, Olchowce, Śródmieście, Błonie, Zatorze, and Posada. The districts of Dąbrówka and Posada are shaded in orange, indicating they are problem areas. A legend at the bottom left shows an orange square next to the text 'Obszary problemowe miasta'.</p>
DĄBRÓWKA	3,35	
OLCHOWCE	1,82	
POSADA	2,08	
ŚRÓDMIEŚCIE	1,93	
WÓJTOWSTWO	1,48	
ZATORZE	1,77	
MIASTO SANOK	2,07	

Wysoki wskaźnik przestępczości w dzielnicy DĄBRÓWKA koreluje z niekorzystnymi zjawiskami społecznymi obecnymi również na tym obszarze miasta (bezrobocie, wysoki udział beneficjentów świadczeń pomocy społecznej), które mogą generować zjawiska patologiczne i zwiększać skłonność do łamania prawa i podejmowania działań przestępczych. Co ciekawe, wskaźnik przestępczości nie jest skorelowany ze wskaźnikiem wykroczeń, dla których DĄBRÓWKA, posiada jeden z niższych poziomów wskaźnika w mieście.

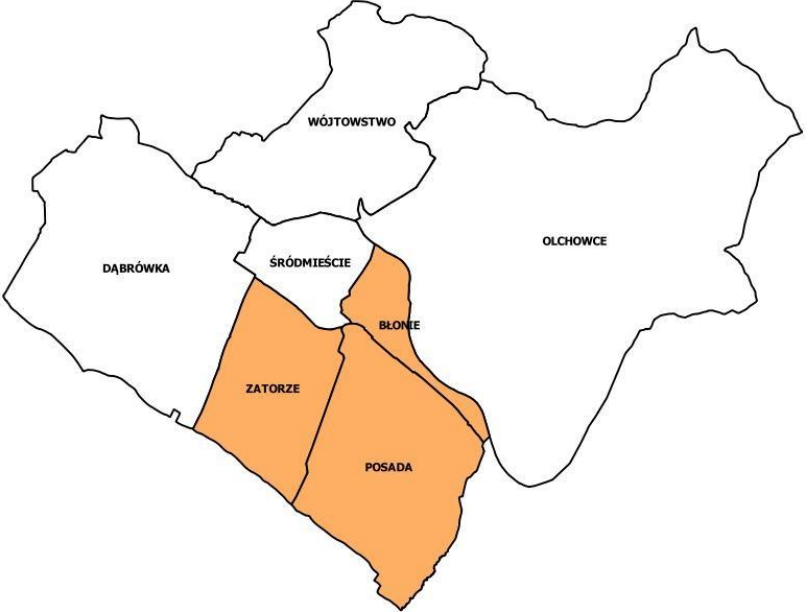
Bezpieczeństwo publiczne – wykroczenia

Wykroczenie to czyn społecznie szkodliwy (nawet w stopniu znikomym), zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany.

W mieście najwięcej wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób rejestruje się w dzielnicach: BŁONIE, POSADA i ZATORZE, dla których wartość wskaźnika przekracza wartość referencyjną dla miasta. Najniższy poziom wskaźnika charakteryzuje dzielnicę WÓJTOWSTWO.

Tabela 32. Liczba wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika
BŁONIE	1,42
DĄBRÓWKA	1,02
OLCHOWCE	1,24
POSADA	1,63
ŚRÓDMIEŚCIE	1,28
WÓJTOWSTWO	0,91
ZATORZE	1,49
MIASTO SANOK	1,28

Legenda: Obszary problemowe miasta

Bezpieczeństwo publiczne – przemoc w rodzinie

Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą w rodzinie odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

W Sanoku najwięcej niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wydano w dzielnicach: DĄBRÓWKA, OLCHOWCE i WÓJTOWSTWO, dla których wartość wskaźnika przekracza wartość referencyjną dla miasta. Najniższa wartość wskaźnika charakteryzuje dzielnicę ZATORZE.

Tabela 33. Liczba wydanych niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	0,27		
DĄBRÓWKA	0,34		
OLCHOWCE	0,42		
POSADA	0,28		
ŚRÓDMIEŚCIE	0,25		
WÓJTOWSTWO	0,37		
ZATORZE	0,22		
MIASTO SANOK	0,31		

Wysoka wartość wskaźnika w dzielnicach DĄBRÓWKA i OLCHOWCE koreluje z zaobserwowaną wysoką liczbą beneficjentów świadczeń pomocy społecznej, wśród których znajdują się również osoby pobierające świadczenia ze względu na problem alkoholizmu, który jest bardzo częstą przyczyną zjawiska przemocy domowej.

Bezpieczeństwo publiczne – zatrzymani do wytrzeźwienia

Osoby będące pod wysokim wpływem upojenia alkoholowego często stanowią zagrożenie dla innych (zachowania agresywne), jak i dla samych siebie (brak możliwości trzeźwej oceny sytuacji podczas przemieszczania się, losowe miejsca odpoczynku, często bez opieki). Dlatego również wskaźnik ten został poddany analizie w kategorii bezpieczeństwa publicznego.

Wskaźnik liczby osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób przekracza wartość referencyjną dla miasta w dzielnicach: OLCHOWCE, POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE, WÓJTOWSTWO. Najniższa wartość wskaźnika charakteryzuje dzielnicę ZATORZE.

Tabela 34. Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	0,20		
DĄBRÓWKA	0,24		
OLCHOWCE	0,46		
POSADA	0,33		
ŚRÓDMIEŚCIE	0,32		
WÓJTOWSTWO	0,35		
ZATORZE	0,11		
MIASTO SANOK	0,29		

Organizacje pozarządowe

Definicja organizacji pozarządowych obejmuje, m.in.: fundacje, stowarzyszenia, jednostki ochotniczej straży pożarnej, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, inne organizacje społeczne.

W samym mieście aż 5 dzielnic charakteryzuje wartość wskaźnika niższa od wartości referencyjnej dla miasta, tj.: DĄBRÓWKA, OLCHOWCE, POSADA, WÓJTOWSTWO, ZATORZE. Najwyższy poziom wskaźnika charakteryzuje ŚRÓDMIEŚCIE.

Tabela 35. Liczba organizacji pozarządowych na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	0,10		
DĄBRÓWKA	0,02		
OLCHOWCE	0,04		
POSADA	0,02		
ŚRÓDMIEŚCIE	0,43		
WÓJTOWSTWO	0,01		
ZATORZE	0,07		
MIASTO SANOK	0,10		

ŚRÓDMIEŚCIE posiada najwięcej organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 100 osób na swoim terenie. Jest to naturalne ze względu na największą możliwość udostępniania lokali przeznaczonych na siedzibę ewentualnej organizacji oraz ze względu na swój reprezentatywny dla miasta charakter. Pozostałe dzielnice mają w większości charakter mieszkalno-rekreacyjny.

Frekwencja wyborcza

Frekwencja wyborcza, czyli wyrażona w procentach, liczba osób, którym wydano karty do głosowania w wyborach jednostek samorządu terytorialnego w relacji do ogólnej liczby osób uprawnionych do głosowania.

W samym mieście frekwencja w wyborach była mocno zróżnicowana. W trzech dzielnicach poziom frekwencji był niższy od wartości referencyjnej dla miasta, tj.: POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE, WÓJTOWSTWO. Najwyższy poziom wskaźnika charakteryzuje ZATORZE.

Tabela 36. Frekwencja w wyborach parlamentarnych.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	50,07		
DĄBRÓWKA	51,47		
OLCHOWCE	50,00		
POSADA	47,14		
ŚRÓDMIEŚCIE	46,87		
WÓJTOWSTWO	46,78		
ZATORZE	53,63		
MIASTO SANOK	48,34		

3.3.2 Sfera gospodarcza

Rynek pracy – bezrobotni ogółem

Na stan gospodarczy danego obszaru składa się m.in. sytuacja na lokalnym rynku pracy. Bezpośrednim miernikiem pozwalającym na ocenę stanu lokalnego rynku pracy jest udział bezrobotnych zarejestrowanych w ogóle osób w wieku produkcyjnym. Niski poziom zatrudnienia jest zjawiskiem wysoce niepożądanym, generuje bowiem liczne problemy natury gospodarczej i społecznej: zmniejsza się siła nabywcza mieszkańców, słabnie popyt konsumpcyjny, wzrasta uzależnienie od transferów pomocy społecznej, wzrasta skłonność do występowania zjawisk patologicznych czy przestępczych

W mieście wartości wskaźników oscylują wokół podobnego poziomu, co sprawia, że niekorzystne odstępstwa od wartości referencyjnej dla miasta, chociaż nieduże, występują w dzielnicach: DĄBRÓWKA, POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE. Najniższy poziom wskaźnika charakteryzuje BŁONIE.

Tabela 37. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	5,06		
DĄBRÓWKA	5,98		
OLCHOWCE	5,37		
POSADA	5,77		
ŚRÓDMIEŚCIE	5,62		
WÓJTOWSTWO	5,07		
ZATORZE	5,48		
MIASTO SANOK	5,51		

Jak widać wskaźnik nie jest skorelowany w żaden sposób z następnym wskaźnikiem, ponieważ rozpatrując dzielnice BŁONIE i DĄBRÓWKA można zauważyć, że wartości wskaźników są odwrotnie proporcjonalne. W dzielnicy BŁONIE liczba bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym jest najniższa, za to liczba długotrwale bezrobotnych jest stosunkowo najwyższa w mieście. W dzielnicy DĄBRÓWKA sytuacja jest odwrotna.

Rynek pracy – bezrobotni długotrwale

Długotrwale bezrobotni stanowią w wielu urzędach pracy około połowy (albo i więcej) wszystkich zarejestrowanych. To jednocześnie grupa, którą najtrudniej zaktywizować i jednocześnie trzeba ponieść największe koszty tej aktywizacji. Wśród najdłużej pozostających bez zatrudnienia sporo jest osób, które co prawda szukają aktywnie pracy, ale ich umiejętności, doświadczenie zawodowe (wśród długotrwale bezrobotnych sporo jest młodzieży i absolwentów z zerowym doświadczeniem w pracy), a także wiek (osoby po 50. roku życia) powodują, że najtrudniej im znaleźć ofertę pracy.

W poszczególnych dzielnicach wartości wskaźnika są silnie zróżnicowane. Dzielnicami z udziałem długotrwale bezrobotnych wśród bezrobotnych, wyższym od wartości referencyjnej dla miasta są: BŁONIE, POSADA, WÓJTOWSTWO. Najlepsza sytuacja występuje w dzielnicy DĄBRÓWKA.

Tabela 38. Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika				
BŁONIE	76,29				
DĄBRÓWKA	37,95				
OLCHOWCE	60,42				
POSADA	65,35				
ŚRÓDMIEŚCIE	57,92				
WÓJTOWSTWO	69,82				
ZATORZE	57,97				
MIASTO SANOK	60,82			Legenda:	Obszary problemowe miasta

Dzielnica BŁONIE najbardziej wymaga działań społecznych mających na celu zwiększenie aktywności zawodowej mieszkańców. Kursy i szkolenia przyczyniające się np. do zmiany kwalifikacji zawodowych ukierunkowanych na potrzeby lokalnego rynku pracy, powinny zwiększyć perspektywy osób od dawna bezrobotnych.

Podmioty gospodarcze – nowo zarejestrowane

Wskaźnik liczby nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych przypadających na 100 osób pozwala ocenić, które z rejonów miasta posiadają wysoki potencjał dla rozwoju funkcji gospodarczej.

Tylko dwie dzielnice posiadają wartość wskaźnika niższą od wartości referencyjnej dla miasta – BŁONIE i WÓJTOWSTWO. Najwyższy stopień zakładania działalności gospodarczej charakteryzuje OLCHOWCE i ŚRÓDMIEŚCIE.

Tabela 39. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika	
BŁONIE	0,34	
DĄBRÓWKA	0,79	
OLCHOWCE	1,00	
POSADA	0,80	
ŚRÓDMIEŚCIE	0,97	
WÓJTOWSTWO	0,33	
ZATORZE	0,77	
MIASTO SANOK	0,72	

ŚRÓDMIEŚCIE położone jest w centrum miasta, gdzie naturalnie koncentruje się działalność handlowo-usługowa, OLCHOWCE natomiast, posiadające na swoim obszarze najwięcej terenów zielonych, co sprzyja powstawaniu zaplecza turystyczno-rekreacyjnego.

Podmioty gospodarcze – wyrejestrowane

Wskaźnik liczby wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych przypadających na 100 osób pozwala ocenić, które z rejonów miasta posiadają niski potencjał lub pogarszające się warunki dla rozwoju funkcji gospodarczej.

Tylko dwie dzielnice posiadają wartość wskaźnika wyższą od wartości referencyjnej dla miasta – ŚRÓDMIEŚCIE i ZATORZE. Najniższa wartość wskaźnika charakteryzuje BŁONIE i WÓJTOWSTWO.

Tabela 40. Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika	
BŁONIE	0,04	
DĄBRÓWKA	0,08	
OLCHOWCE	0,04	
POSADA	0,08	
ŚRÓDMIEŚCIE	0,12	
WÓJTOWSTWO	0,04	
ZATORZE	0,17	
MIASTO SANOK	0,08	
Legenda:		Obszary problemowe miasta

W dzielnicach o wysokiej liczbie wyrejestrowanych podmiotów oraz w dzielnicach o niskiej liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych konieczne jest podjęcie próby stymulowania lokalnego rynku pracy, poprzez tworzenie dogodnych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej, w tym szczególnie do podejmowania samozatrudnienia i prowadzenia przedsiębiorstw na wczesnym etapie ich działalności.

3.3.3 Sfera techniczna

Sieć wodociągowa

Newralgiczny pod względem ochrony środowiska dla miasta jest stopień zaopatrzenia budynków w infrastrukturę techniczną, na którą składają się sieć gazowa, kanalizacyjna oraz wodociągowa. Powszechny dostęp do wody z sieci wodociągowej jest podstawową potrzebą człowieka i w znaczny sposób wpływa na jego poziom życia.

W mieście prawie wszystkie dzielnice są w pełni zwodociągowane. Jedynie OLCHOWCE posiadają wartość wskaźnika dużo poniżej wartości referencyjnej dla miasta.

Tabela 41. Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	100,00		
DĄBRÓWKA	98,00		
OLCHOWCE	67,00		
POSADA	100,00		
ŚRÓDMIEŚCIE	100,00		
WÓJTOWSTWO	100,00		
ZATORZE	100,00		
MIASTO SANOK	95,00		Legenda: Obszary problemowe miasta

OLCHOWCE jako dzielnica znajdująca się u podnóża Gór Słonnych, charakteryzuje się zróżnicowaną topografią terenu utrudniającą w pewnym stopniu rozbudowę sieci wodociągowej. Dodatkowo szybko postępująca rozbudowa domów jednorodzinnych w dzielnicy sprawia, że sieć wodociągowa jest doprowadzana do nowych obiektów z opóźnieniem. Uwarunkowania te mają również wpływ na sieć kanalizacyjną.

Sieć kanalizacyjna

Wskaźnik dotyczy szacunkowej liczby ludności zamieszkałej w budynkach mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania, przyłączonych do sieci kanalizacyjnej. Co do zasady, sytuacją idealną jest wartość wskaźnika równa 100%, lecz może ona być osiągnięta tylko w warunkach racjonalnej i zwartej zabudowy.

W mieście prawie wszystkie dzielnice są w pełni skanalizowane. Jedynie w dzielnicy OLCHOWCE odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej nie wynosi 100%, co sprawia, że wartość wskaźnika znajduje się poniżej wartości referencyjnej dla miasta.

Tabela 42. Odsetek ludności korzystający z sieci kanalizacyjnej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	100,00		
DĄBRÓWKA	100,00		
OLCHOWCE	99,00		
POSADA	100,00		
ŚRÓDMIEŚCIE	100,00		
WÓJTOWSTWO	100,00		
ZATORZE	100,00		
MIASTO SANOK	99,86		

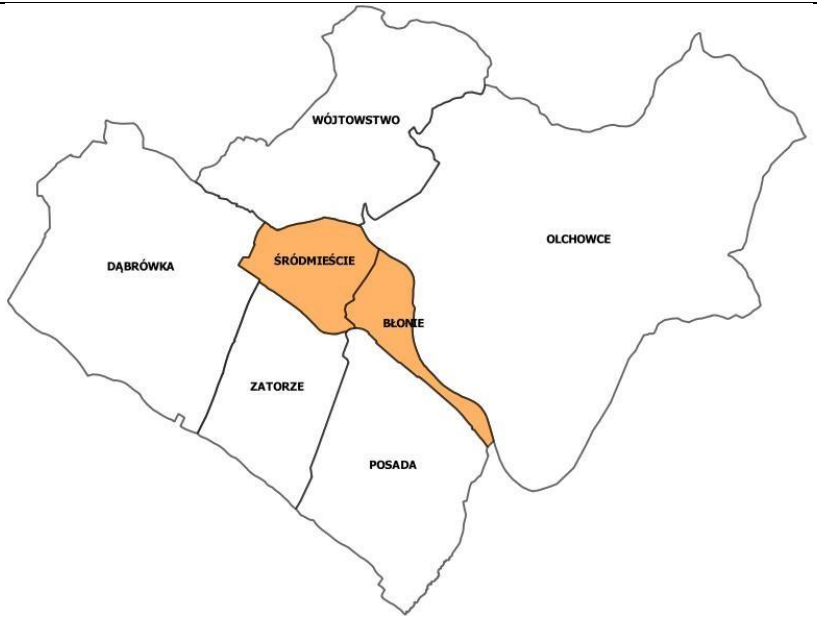
Budynki komunalne

Wskaźnik dotyczy procentowego udziału budynków komunalnych w zabudowie mieszkaniowej. Jako że wszystkie budynki komunalne zostały wybudowane przed 1989 r., w tym 25% z nich przed 1900 r., należy uznać, że im wyższa wartość wskaźnika, tym gorsza sytuacja w dzielnicy.

75% budynków komunalnych znajduje się w dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE, co sprawia, że wartość wskaźnika przy tej dzielnicy jest o wiele wyższa od pozostałych. Sytuację kryzysową wykazano również w dzielnicy BŁONIE. Najlepiej pod tym względem prezentuje się DĄBRÓWKA.

Tabela 43. Liczba starych budynków komunalnych w % budynków ogółem. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika
BŁONIE	4,17
DĄBRÓWKA	0,10
OLCHOWCE	1,14
POSADA	0,14
ŚRÓDMIEŚCIE	11,07
WÓJTOWSTWO	0,92
ZATORZE	0,20
MIASTO SANOK	2,53

Legenda: Obszary problemowe miasta

3.3.4 Sfera środowiskowa

Selektywna zbiórka odpadów

Z perspektywy ochrony środowiska bardzo ważna jest selektywna zbiórka odpadów. Należy przez to rozumieć selekcję odpadów komunalnych w pojemnikach, bezpośrednio w miejscu ich powstawania, czyli w gospodarstwach domowych.

Najniższy stosunek budynków segregujących odpady, będących jednocześnie poniżej wartości referencyjnej dla miasta, znajduje się w dzielnicach: DĄBRÓWKA, OLCHOWCE, POSADA, ZATORZE. Najwyższa wartość wskaźnika charakteryzuje BŁONIE.

Tabela 44. Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	63,75		
DĄBRÓWKA	43,47		
OLCHOWCE	46,33		
POSADA	45,83		
ŚRÓDMIEŚCIE	52,73		
WÓJTOWSTWO	54,34		
ZATORZE	47,44		
MIASTO SANOK	50,56		

Dzielnice, w których wskaźnik przybiera wartości poniżej wartości referencyjnej dla miasta, charakteryzują się mniej zwartą zabudową i większą możliwością zagospodarowania odpadów we własnym gospodarstwie domowym. Mieszkańcy bardziej zurbanizowanych terenów dzielnic BŁONIE, ŚRÓDMIEŚCIE i WÓJTOWSTWO są w pewnym stopniu zmuszeni do segregacji i przekazywania odpadów firmom je odbierającym.

Wyroby azbestowe

Azbest ze względu na swój szkodliwy charakter został użyty jako wskaźnik do zobrazowania stanu problemowego w sferze środowiskowo-technicznej. Duża ilość wyrobów azbestowych na danym terenie to poważny problem dla zdrowia ludzi oraz bezpieczeństwa otoczenia i środowiska.

Średnia masa azbestu przypadająca na 100 osób jest mocno zróżnicowana w obrębie miasta. Dzielnicami przekraczającymi wartość referencyjną dla miasta przy tym wskaźniku są: BŁONIE, DĄBRÓWKA, OLCHOWCE, ZATORZE. W najlepszej sytuacji znajdują się ŚRÓDMIEŚCIE oraz WÓJTOWSTWO.

Tabela 45. Masa azbestu (Mg) w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika				
BŁONIE	3,24				
DĄBRÓWKA	4,15				
OLCHOWCE	2,78				
POSADA	1,75				
ŚRÓDMIEŚCIE	0,19				
WÓJTOWSTWO	0,12				
ZATORZE	2,19				
MIASTO SANOK	2,06			Legenda:	Obszary problemowe miasta

Zakłady produkcyjne

Obecność dużych zakładów produkcyjnych wiąże się z wprowadzaniem do środowiska (głównie do powietrza) zanieczyszczeń powstałych w procesie produkcyjno-technologicznym. Duża zagęszczenie takich zakładów na danym terenie to poważny problem dla zdrowia ludzi oraz zagrożenie dla środowiska.

Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych na 100 osób jest mocno zróżnicowana w obrębie dzielnic. Dzielnicami przekraczającymi wartość referencyjną dla miasta przy tym wskaźniku są: BŁONIE i DĄBRÓWKA. W najlepszej sytuacji znajdują się POSADA i ZATORZE.

Tabela 46. Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika		
BŁONIE	0,10		
DĄBRÓWKA	0,11		
OLCHOWCE	0,04		
POSADA	0,00		
ŚRÓDMIEŚCIE	0,03		
WÓJTOWSTWO	0,04		
ZATORZE	0,00		
MIASTO SANOK	0,04		

Połowa terenów dzielnicy BŁONIE, to obszar obiektów produkcyjnych, składów i magazynów, w związku z czym wskaźnik dla tej dzielnicy przybiera wysokie wartości. Dzielnica DĄBRÓWKA jako dzielnica peryferyjna przy DK 28 posiada dogodnie lokalizacje dla zakładania obiektów produkcyjnych, w związku z czym nawet przy dużej liczbie mieszkańców dzielnicy wskaźnik pozostaje wysoki.

3.3.5 Sfera przestrzenno-funkcjonalna

Zieleń urządzona

Prezentacja powierzchni terenów zieleni urządzonej przypadającej na mieszkańców pozwala zobrazować ilość dostępnej przestrzeni na spacer, spotkania lub innego rodzaju spędzenie czasu wolnego, poza zabudową miejską.

Po zsumowaniu i przeliczeniu powierzchni publicznych zieleńców i parków, uwidoczniono w których dzielnicach występuje niedobór tych terenów dla zaspokojenia potrzeb lokalnej społeczności. Najlepsza sytuacja występuje na terenie dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE (zawiera ona największą liczbę zieleńców, które są bardzo zróżnicowane, ponadto znaczną część dzielnicy stanowi Park Miejski). Dzielnicami posiadającymi wartość wskaźnika niższą od wartości referencyjnej dla miasta są: BŁONIE, OLCHOWCE, WÓJTOWSTWO, ZATORZE. Wartość 0,00 nie oznacza całkowitego braku terenów zielonych (np. w dzielnicy OLCHOWCE znajduje się Park Krajobrazowy Gór Słonnych), lecz brak publicznych zieleńców i parków w bliskiej okolicy zabudowań.

Tabela 47. Powierzchnia zieleńców (ha) na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika				
BŁONIE	0,12				
DĄBRÓWKA	0,26				
OLCHOWCE	0,00				
POSADA	0,26				
ŚRÓDMIEŚCIE	0,27				
WÓJTOWSTWO	0,03				
ZATORZE	0,00				
MIASTO SANOK	0,14			Legenda:	Obszary problemowe miasta

Pożary i miejscowe zagrożenia

Opisanie funkcjonalności przestrzeni miasta jest możliwe np. poprzez uwidocznienie tych jego obszarów, na których najczęściej dochodzi do sytuacji niebezpiecznych, w których człowiek nie zawsze stanowi przyczynę problemu, lecz w większym stopniu wpływ na sytuację ma otoczenie.

Miejscowe zagrożenie to zdarzenie wynikające z rozwoju cywilizacyjnego i naturalnych praw przyrody, niebędące pożarem ani klęską żywiołową, stanowiące zagrożenie dla życia, zdrowia, mienia lub środowiska, któremu zapobieżenie lub którego usunięcie skutków nie wymaga zastosowania nadzwyczajnych środków, np. przewrócenie się drzewa na drogę.

Definicja przedstawiona wyżej pasuje do tak dobranej próby wyznaczenia obszarów problemowych w sferze przestrzenno-funkcjonalnej.

Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób przekracza wartość referencyjną dla miasta w dzielnicach DĄBRÓWKA, OLCHOWCE, ŚRÓDMIEŚCIE. Najbezpieczniejszą przestrzenią pod tym względem charakteryzują się BŁONIE.

Tabela 48. Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika				
BŁONIE	0,34				
DĄBRÓWKA	1,82				
OLCHOWCE	1,82				
POSADA	0,82				
ŚRÓDMIEŚCIE	1,46				
WÓJTOWSTWO	0,71				
ZATORZE	1,10				
MIASTO SANOK	1,15			Legenda:	 Obszary problemowe miasta

Wypadki i kolizje drogowe

Wypadki drogowe to zdarzenia w ruchu drogowym, gdzie jeden lub więcej uczestników ruchu drogowego bierze udział w zdarzeniu, w wyniku którego uczestnik ruchu drogowego został ranny lub doszło do jego śmierci.

Podobnie jak w przypadku miejscowych zagrożeń, duży wpływ na wypadki drogowe ma otoczenie (w tym stan techniczny, przepustowość i skomunikowanie dróg oraz obecność obiektów w bliskiej odległości szlaków komunikacyjnych mogących powodować utrudnienia w ruchu).

Liczba wypadków i kolizji drogowych w przeliczeniu na 100 osób przekracza wartość referencyjną dla miasta w dzielnicach DĄBRÓWKA i ŚRÓDMIEŚCIE. Najbezpieczniejszą przestrzenią pod tym względem charakteryzuje się dzielnica WÓJTOWSTWO.

Tabela 49. Liczba wypadków i kolizji drogowych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednostka statystyczna	Wartość wskaźnika	
BŁONIE	0,65	<p>The map shows the districts of Sanok: Dąbrówka, Śródmieście, Wójtowstwo, Olchowce, Błonie, Zatorze, and Posada. The districts of Dąbrówka and Śródmieście are highlighted in orange, indicating they are problem areas.</p>
DĄBRÓWKA	1,77	
OLCHOWCE	0,77	
POSADA	0,82	
ŚRÓDMIEŚCIE	1,73	
WÓJTOWSTWO	0,35	
ZATORZE	0,72	
MIASTO SANOK	0,97	
Legenda:		Obszary problemowe miasta

Wytłumaczeniem tak dużego odskoku wartości w dzielnicach DĄBRÓWKA i ŚRÓDMIEŚCIE, może być przebiegająca przez ich teren silnie uczęszczana droga krajowa nr 28 oraz wysokie zagęszczenie ulic na obu obszarach. Mimo wszystko, poza obecnością wysokiego ruchu drogowego, nie można wykluczyć tego, że przestrzeń miasta na tych obszarach, jest po prostu niedostosowana do tak dużego natężenia ruchu.

3.3.6 Podsumowanie analizy wskaźnikowej

Zgodnie z metodyką, zaprezentowane powyżej wskaźniki diagnostyczne, poddano standaryzacji w celu stworzenia wskaźników cząstkowych. Każdy ze wskaźników cząstkowych przybiera wartość od 0 do 1. Im bliżej wartości 1, tym na terenie danej jednostki statystycznej (dzielnicy), natężenie danego problemu jest większe. Wskaźniki cząstkowe zaprezentowano w tabelach poniżej.

Wyliczone wskaźniki syntetyczne Perkala (stanowiące sumę wskaźników cząstkowych) pozwalają na stwierdzenie, iż koncentracja zjawisk negatywnych w danych sferach występuje na terenie danych jednostek statystycznych, zgodnie z poniższym:

- ❖ **Sfera społeczna** – BŁONIE, POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE, WÓJTOWSTWO;
- ❖ **Sfera gospodarcza** – BŁONIE, POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE, WÓJTOWSTWO, ZATORZE;
- ❖ **Sfera techniczna** – OLCHOWCE, ŚRÓDMIEŚCIE;
- ❖ **Sfera środowiskowa** – BŁONIE, DĄBRÓWKA, OLCHOWCE;
- ❖ **Sfera przestrzenno-funkcjonalna** – DĄBRÓWKA, OLCHOWCE, ŚRÓDMIEŚCIE, ZATORZE.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Tabela 50. Zestawienie wskaźników cząstkowych w sferze społecznej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Sfera	Społeczna																Suma
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
BŁONIE	0,41	1,00	0,64	0,87	0,91	0,00	0,30	0,88	0,05	0,14	0,30	0,71	0,25	0,24	0,79	0,52	8,00
DĄBRÓWKA	0,17	0,52	0,00	0,92	0,03	1,00	0,28	0,00	0,26	0,32	1,00	0,15	0,60	0,38	0,98	0,32	6,91
OLCHOWCE	0,00	0,00	0,63	0,00	0,00	0,61	1,00	0,22	1,00	0,18	0,18	0,46	1,00	1,00	0,93	0,53	7,74
POSADA	0,25	0,35	1,00	1,00	0,11	0,45	0,06	0,11	0,53	0,23	0,32	1,00	0,30	0,61	0,98	0,95	8,24
ŚRÓDMIEŚCIE	0,67	0,96	0,87	0,61	0,84	0,72	0,20	1,00	0,55	0,00	0,24	0,51	0,15	0,60	0,00	0,99	8,91
WÓJTOWSTWO	1,00	0,86	0,58	0,91	1,00	0,15	0,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	0,75	0,68	1,00	1,00	8,93
ZATORZE	0,09	0,80	0,81	0,52	0,41	0,70	0,10	0,43	0,61	0,32	0,15	0,81	0,00	0,00	0,86	0,00	6,61
MIASTO SANOK	0,37	0,64	0,65	0,69	0,47	0,52	0,28	0,38	0,43	0,32	0,31	0,52	0,44	0,50	0,79	0,61	7,91

	Wartość wskaźnika mniej korzystna niż wartość referencyjna dla miasta
	Koncentracja zjawisk negatywnych w sferze na terenie jednostki

1 Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania 2 Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania 3 Ludność w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania 4 Mediana wieku 5 Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania 6 Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania 7 Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania 8 Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	9 Liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania 10 Wyniki egzaminów 6-klasisty 11 Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania 12 Liczba wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania 13 Liczba wydanych niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania 14 Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania 15 Liczba organizacji pozarządowych na 100 osób wg miejsca zamieszkania 16 Frekwencja w wyborach parlamentarnych

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Tabela 51. Zestawienie wskaźników cząstkowych w sferach: gospodarczej, techniczno-środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Sfera	Gospodarcza				Suma	Techniczna			Suma	Środowiskowa			Suma	Przestrzenno-Funkcjonalna			Suma
	Wskaźnik	17	18	19		20	21	22		23	24	25		26	27	28	
BŁONIE	0,00	1,00	0,98	0,00	1,98	0,00	0,00	0,37	0,37	0,00	0,77	0,90	1,67	0,55	0,00	0,21	0,76
DĄBRÓWKA	1,00	0,00	0,32	0,31	1,62	0,06	0,00	0,00	0,06	1,00	1,00	1,00	3,00	0,03	1,00	1,00	2,03
OLCHOWCE	0,34	0,59	0,00	0,00	0,92	1,00	1,00	0,10	2,10	0,86	0,66	0,37	1,89	1,00	1,00	0,30	2,30
POSADA	0,77	0,71	0,30	0,31	2,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,88	0,40	0,00	1,29	0,04	0,32	0,33	0,69
ŚRÓDMIEŚCIE	0,61	0,52	0,06	0,62	1,81	0,00	0,00	1,00	1,00	0,54	0,02	0,28	0,84	0,00	0,76	0,98	1,73
WÓJTOWSTWO	0,01	0,83	1,00	0,00	1,84	0,00	0,00	0,08	0,08	0,46	0,00	0,38	0,85	0,90	0,25	0,00	1,15
ZATORZE	0,46	0,52	0,34	1,00	2,32	0,00	0,00	0,01	0,01	0,80	0,51	0,00	1,32	1,00	0,51	0,26	1,77
MIASTO SANOK	0,45	0,60	0,43	0,32	1,80	0,15	0,14	0,22	0,52	0,65	0,48	0,42	1,55	0,50	0,55	0,44	1,49

	Wartość wskaźnika mniej korzystna niż wartość referencyjna dla miasta
	Koncentracja zjawisk negatywnych w sferze na terenie jednostki

17 <i>Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg miejsca zamieszkania</i> 18 <i>Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem</i> 19 <i>Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski</i> 20 <i>Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski</i> 21 <i>Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej</i> 22 <i>Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej</i> 23 <i>Liczba starych budynków komunalnych w % budynków ogółem</i>	24 <i>Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków zamieszkania</i> 25 <i>Masa azbestu (Mg) w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania</i> 26 <i>Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania</i> 27 <i>Powierzchnia zieleńców (ha) na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania</i> 28 <i>Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania</i> 29 <i>Liczba wypadków i kolizji drogowych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania</i>

3.4 Wyznaczenie obszaru zdegradowanego

Obszar zdegradowany to obszar wykazujący koncentrację negatywnych zjawisk społecznych oraz dodatkowo koncentrację negatywnych zjawisk gospodarczych, technicznych, środowiskowych lub przestrzenno-funkcjonalnych. Wiąże się to bezpośrednio z obszarami wprost generującymi zidentyfikowane problemy, zarówno społeczne występujące przeważnie na obszarach zamieszkałych przez miejscową ludność, jak również problemy bezpośrednio związane ze stabilnością rynku pracy, środowiskiem życia czy stanem technicznym obiektów.

Zgodnie z przyjętą metodyką, jeśli na danej jednostce statystycznej wartość wskaźnika syntetycznego Perkala była wyższa od wartości referencyjna dla miasta w sferze społecznej oraz dodatkowo w co najmniej jednej innej sferze (gospodarczej, technicznej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej) – jednostkę statystyczną uznano za obszar zdegradowany. Poniższe zestawienie jest odzwierciedleniem obliczonych wcześniej wskaźników syntetycznych.

Tabela 52. Zestawienie koncentracji zjawisk negatywnych, składających się na obszar zdegradowany.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

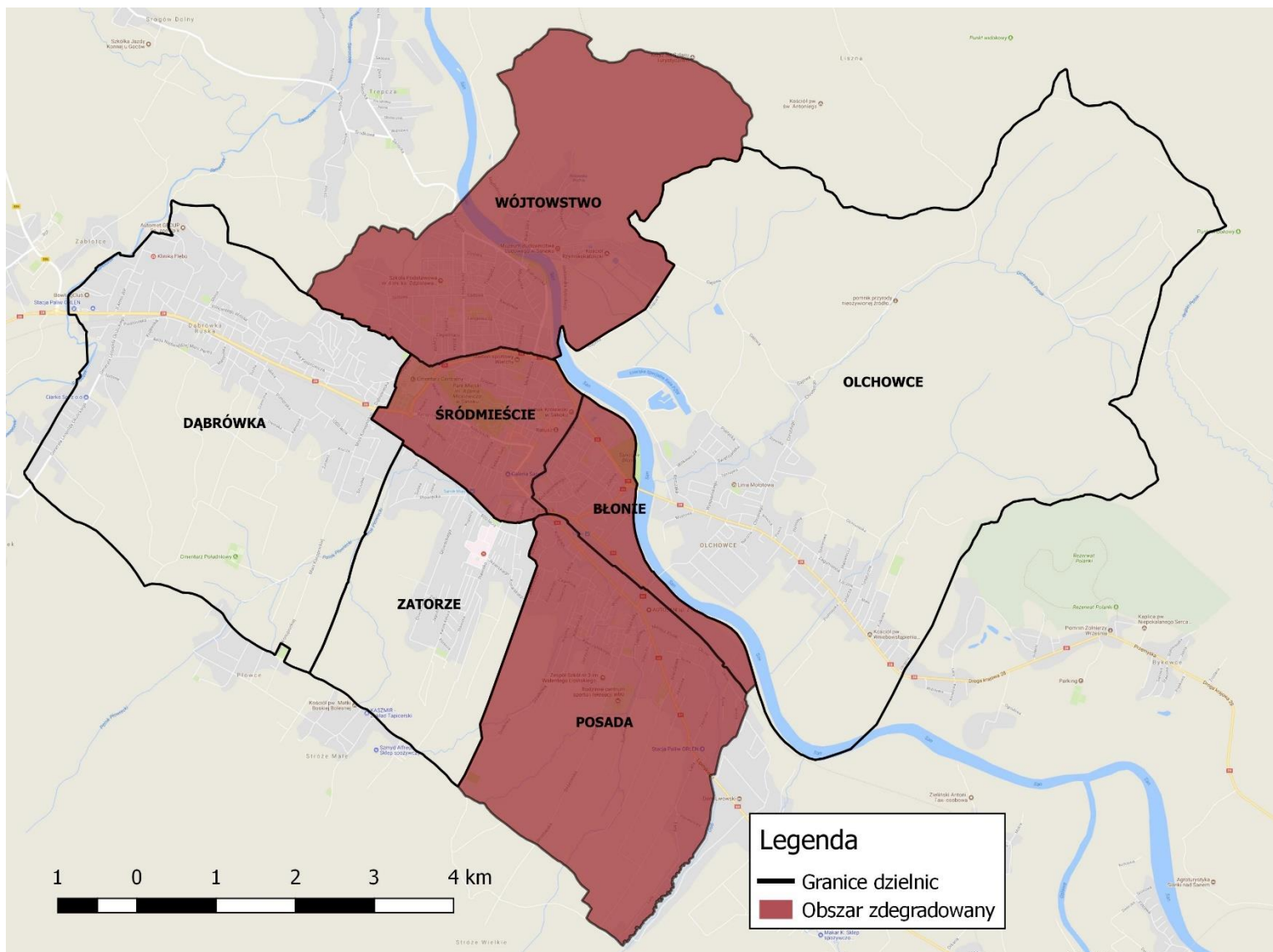
Dzielnica	Sfera Społeczna	Sfera Gospodarcza	Sfera Techniczna	Sfera Środowiskowa	Sfera Przestrzenno-Funkcjonalna	Obszar zdegradowany
BŁONIE						
DĄBRÓWKA						
OLCHOWCE						
POSADA						
ŚRÓDMIEŚCIE						
WÓJTOWSTWO						
ZATORZE						

	Koncentracja zjawisk negatywnych
	Obszar zdegradowany

Z przeprowadzonej analizy wynika, że jednostkami statystycznymi, które osiągnęły zarówno koncentrację negatywnych zjawisk społecznych, jak również koncentrację negatywnych zjawisk gospodarczych/technicznych/środowiskowych/przestrzenno-funkcjonalnych były:

- ❖ BŁONIE
- ❖ POSADA
- ❖ ŚRÓDMIEŚCIE
- ❖ WÓJTOWSTWO

Przedstawione nagromadzenie problemów w różnych sferach świadczy, iż jednostki te należy uznać za obszar zdegradowany.

Rysunek 5. Obszar zdegradowany Miasta Sanoka. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

4. Wskazanie obszaru rewitalizacji

Wybór obszarów dysfunkcyjnych (kryzysowych) jest kluczowym elementem opracowywania programu rewitalizacji. Warunkuje bowiem zasięg przestrzenny działań rewitalizacyjnych realizowanych przez samorząd i interesariuszy zewnętrznych na terenie danej gminy w okresie obowiązywania danego programu rewitalizacji.

Synteza wyników uzyskanych z przeprowadzonej diagnozy, badań ilościowych i jakościowych obecnej sytuacji w Mieście Sanoku oraz konsultacji społecznych, doprowadziły do wyodrębnienia obszaru rewitalizacji, który cechuje się kumulacją negatywnych zjawisk i problemów, jak również znacznym potencjałem rozwojowym. Obok kryterium wysokiego stopnia degradacji przy wyborze obszarów rewitalizacji istotnym czynnikiem była identyfikacja możliwie szerokiego spektrum interesariuszy oraz możliwości realizacji potencjalnych działań naprawczych, zarówno działań społecznych tzw. miękkich, jak i inwestycyjnych tzw. twardych, mogących także oddziaływać w jak najszerszym zasięgu, stwarzając realną możliwość kreowania pozytywnych zmian na obszarze rewitalizowanym, a w konsekwencji pozytywnie wpływać na kondycję miasta. Ponadto obszar objęty rewitalizacją jest istotny z punktu widzenia miasta, ze względu na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego.

Wyłoniony obszar rewitalizacji Miasta Sanoka znajduje się na terenie dzielnic:

- **BŁONIE, ŚRÓDMIEŚCIE, POSADA.**

Wyznaczono obszar rewitalizacji o łącznej powierzchni **1,45 km² (3,80%** powierzchni miasta) i zamieszkały przez **11 087 osób (28,52%** populacji miasta).

Dodatkowym kryterium ustalonym przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, które ma wskazać obszar możliwy do wsparcia w ramach projektów przeznaczonych do dofinansowania w RPO WP 2014-2020, są wartości referencyjne – średnie wartości wskaźników dla województwa podkarpackiego. Ma to ukierunkować wsparcie RPO WP 2014-2020 na najbardziej dotknięte problemami obszary województwa podkarpackiego.

Spełnienie kryterium IZ wymaga wskazania, że wyznaczony zgodnie z *Instrukcją przygotowania programów rewitalizacji w zakresie wsparcia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020* obszar rewitalizacji, charakteryzuje także minimum 4 z wymienionych wskaźników (maksymalnie po 1 z każdej kategorii), dla których wartości oszacowane dla tego obszaru są mniej korzystne niż wartości referencyjne dla województwa podkarpackiego.

Zgodnie z przedstawioną poniżej tabelą zestawienia wartości wskaźników referencyjnych dla województwa oraz wartości wskaźników wyliczonych dla obszaru rewitalizacji, wskazany obszar rewitalizacji posiada przy 4 wskaźnikach w 4 różnych kategoriach wartości mniej korzystne niż wartość referencyjna dla województwa. Wybór każdorazowo został uzasadniony.

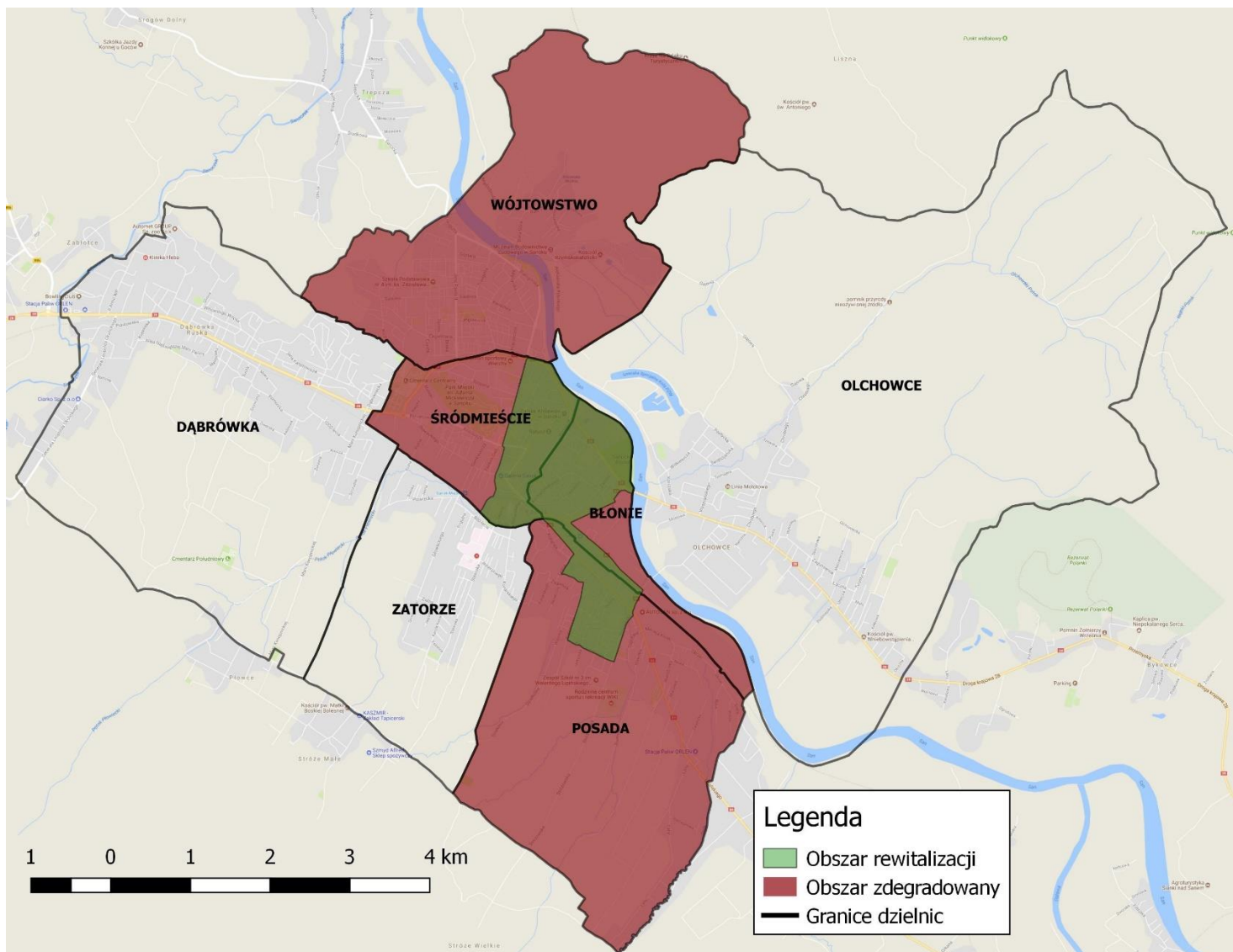
Wszystkie dane konieczne do obliczenia wytypowanych wskaźników zostały pobrane z podziałem na ulice, które wchodzą w skład obszaru rewitalizacji.

Tabela 53. Wykaz wartości wskaźników dla obszaru rewitalizacji w odniesieniu do wartości referencyjnych określonych przez Instytucję Zarządzającą RPO WP 2014-2020. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

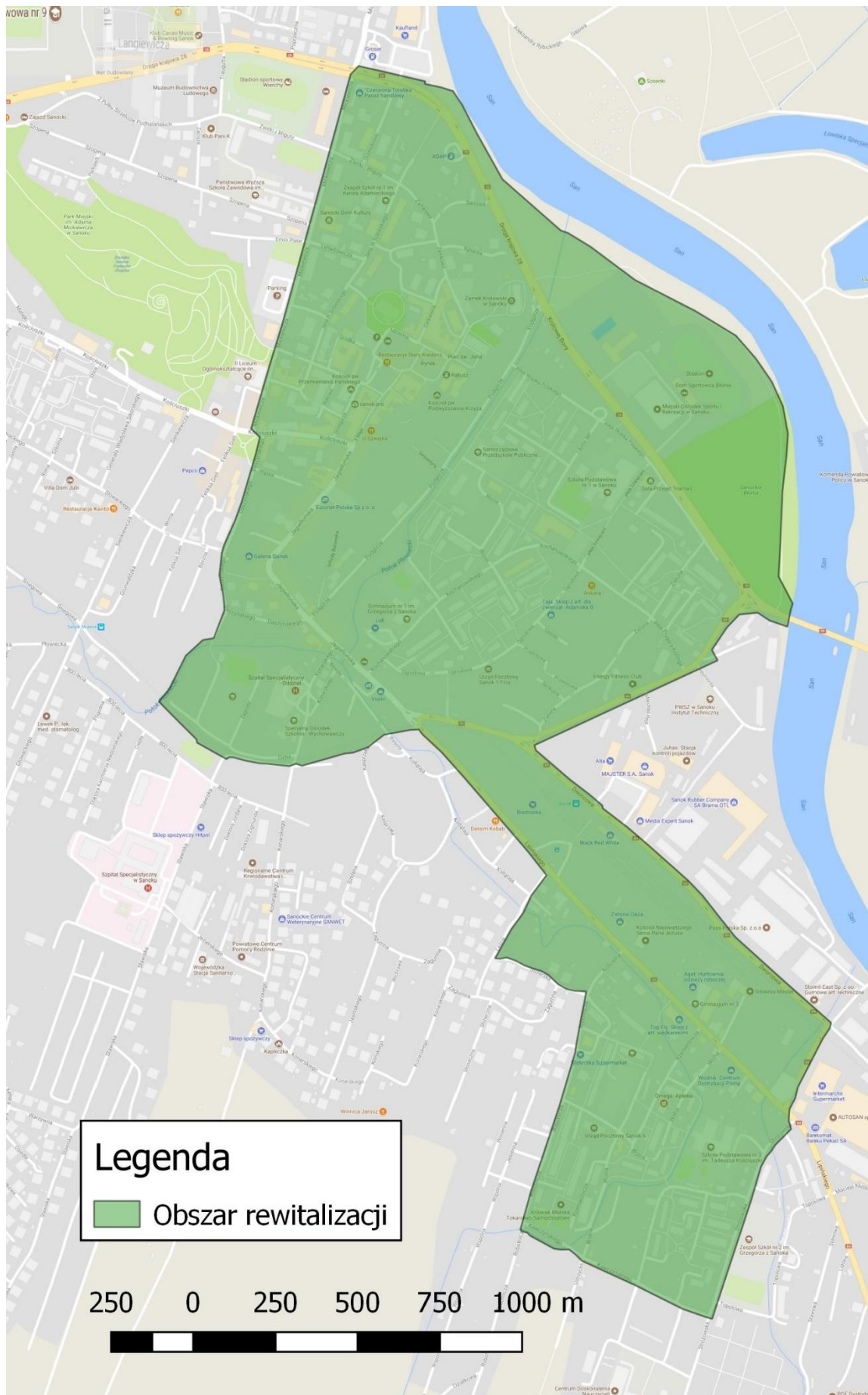
Kategoria	Wskaźnik	Wartość referencyjna (2014 r.)	Wartość mniej korzystna	Wartość wskaźnika dla obszaru rewitalizacji (2014 r.)	Źródło danych
Demografia	Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania	27,9%	Powyżej wartości referencyjnej	28,15%	Urząd Miasta Sanoka
<p>Dane</p> <ul style="list-style-type: none"> Liczba osób w wieku produkcyjnym - 7194 Liczba osób w wieku poprodukcyjnym - 2025 <p>Uzasadnienie</p> <p>Wskaźnik został wybrany ze względu na widoczny proces starzenia się społeczeństwa, udokumentowany na obszarze rewitalizacji przez wskaźniki, które wypadły gorzej niż średnia dla miasta w roku 2015:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania, Mediana wieku. <p>Oba wskaźniki wskazują w pewien sposób wyższy udział osób starszych w społeczeństwie, dla których konieczne będzie zagwarantowanie opieki oraz mechanizmów zapobiegających ich marginalizacji w społeczeństwie.</p>					
Pomoc społeczna	Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	6,1	Powyżej wartości referencyjnej	6,84	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
<p>Dane</p> <ul style="list-style-type: none"> Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej - 757 <p>Uzasadnienie</p> <p>Wskaźnik został wybrany ze względu na widoczne uzależnienie części społeczeństwa od pomocy społecznej, udokumentowane na obszarze rewitalizacji przez wskaźniki, które wypadły gorzej niż średnia dla miasta w roku 2015:</p> <ul style="list-style-type: none"> Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania, Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. <p>Oba wskaźniki wskazują, że na obszarze rewitalizacji występuje nagromadzenie problemów społecznych (bezdomność, bezrobocie, długotrwała choroba, alkoholizm, ubóstwo), które są łagodzone przez organizację pomocy. Oznacza to konieczność wsparcia działalności MOPS i organizacji społecznych, w celu lepszego wsparcia osób wykluczonych społecznie.</p>					

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Rynek pracy	Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem	61,5%	Powyżej wartości referencyjnej	62,22%	Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku
Dane					
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba osób bezrobotnych - 585 • Liczba osób długotrwale bezrobotnych - 364 					
Uzasadnienie					
<p>Wskaźnik został wybrany ze względu na widoczny problem długotrwałego bezrobocia, udokumentowanego na obszarze rewitalizacji przez wskaźnik, który wypadł gorzej niż średnia dla miasta w roku 2015:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem. <p>Pozostawanie bezrobotnych w swoim położeniu (stagnację zawodowo-społeczną), podkreśla potrzebę przeprowadzenia szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje dla bezrobotnych, aby mogli wyjść z niekorzystnej dla nich sytuacji.</p>					
Podmioty gospodarcze	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski	0,9	Poniżej wartości referencyjnej	0,64	Urząd Statystyczny w Rzeszowie
Dane					
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON - 71 					
Uzasadnienie					
<p>Wskaźnik został wybrany ze względu na widoczny brak zainteresowania inwestorów i osób do otwierania działalności gospodarczej, udokumentowany na obszarze rewitalizacji przez wskaźnik, który wypadł gorzej niż średnia dla miasta w roku 2015:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski. <p>Niska wartość wskaźnika jest zaskakującym wynikiem, zważywszy na to, że dotyczy centrum miasta, w którym działalność gospodarcza powinna działać prężniej niż na obrzeżach miasta. Na ten efekt wpływ może mieć nie tyle brak warunków do zakładania działalności co brak doświadczenia i wiedzy jak to robić. Przeprowadzenie szkoleń dla bezrobotnych z zakresu zakładania działalności gospodarczej, może częściowo poprawić ten stan.</p>					

Rysunek 6. Obszar rewitalizacji Miasta Sanoka na tle obszaru zdegradowanego. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Rysunek 7. Obszar rewitalizacji Miasta Sanoka. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Uzasadnienie wyznaczenia obszaru rewitalizacji we wskazanych granicach

Uzasadniając delimitację obszaru rewitalizacji należy podzielić go umownie na dwie części przedstawione poniżej na rysunku.

Rysunek 8. Umowny podział obszaru rewitalizacji na dwie części. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

CZĘŚĆ 1

Na część 1 obszaru rewitalizacji składają się fragmenty dzielnic BŁONIE i ŚRÓDMIEŚCIE. Granicę między tymi dzielnicami wyznacza Potok Płowiecki płynący wzdłuż ul. Podgórze. Południową granicę części 1 obszaru rewitalizacji wyznacza linia kolejowa i droga krajowa nr 84.

BŁONIE – do rewitalizacji został wyznaczony tylko obszar dzielnicy zawierający zabudowę mieszkaniową oraz ważne obiekty społeczno-usługowe (rejon dworca PKP i PKS), oświatowe (dawne Gimnazjum i Szkoła Podstawowa) i rekreacyjne (MOSiR, Sanockie Błonia). Granicę terenów spełniających funkcję mieszkaniowo-usługowe stanowi DK84. Na wschód od DK84 i na południe od rzeki San, dzielnica BŁONIE to prawie w całości tereny przemysłowe, których obejmowanie rewitalizacją jest nieuzasadnione, ponieważ wszystkie zdiagnozowane problemy społeczne obejmują zachodnią stronę dzielnicy.

Część obszaru rewitalizacji znajdującego się na terenie dzielnicy BŁONIE charakteryzuje szczególna koncentracja następujących zjawisk:

- Ujemne saldo migracji na pobyt stały;
- Wysoki stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym;
- Wysoka mediana wieku;
- Ujemny przyrost naturalny;
- Wysoka liczba korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności;
- Wysoka liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej;
- Wysoka liczba wykroczeń;
- Wysoka liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem;
- Niska liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON;
- Wysoki udział starych budynków komunalnych wśród ogółu budynków.

ŚRÓDMIEŚCIE – dzielnica ta również została podzielona na dwie zasadniczo wyróżniające się części, których granica przebiega wzdłuż ulic Mickiewicza i Daszyńskiego. Część wschodnia charakteryzująca się zwartą zabudową mieszkaniową oraz ważnymi placówkami publicznymi, oświatowymi i usługowymi stanowi dogodne miejsce rewitalizacji, koncentrując na sobie większość zdiagnozowanych problemów. Część zachodnia dzielnicy to w większości Park Miejski, który nie będzie poddawany rewitalizacji.

Część obszaru rewitalizacji znajdującego się na terenie dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE charakteryzuje szczególna koncentracja następujących zjawisk:

- Ujemne saldo migracji na pobyt stały;
- Wysoki stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym;

- Wysoki stosunek ludności w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym;
- Ujemny przyrost naturalny;
- Wysoka liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej;
- Wysoka liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej;
- Wysoka liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych;
- Wysoka liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia;
- Niska frekwencja wyborcza;
- Wysoki udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym;
- Wysoka liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON;
- Wysoki udział starych budynków komunalnych wśród ogółu budynków;
- Wysoka liczba pożarów, miejscowych zagrożeń, wypadków i kolizji drogowych.

CZĘŚĆ 2

Na część 2 obszaru rewitalizacji składa się fragment dzielnicy POSADA.

POSADA – wyznaczenie granic obszaru rewitalizacji w tym miejscu (na południe od DK84 oraz między ul. Robotniczą na zachodzie, ul. Stróżowską na wschodzie i ul. Kawczyńskiego na południu), miało na celu objęcie terenu dzielnicy o największej gęstości zaludnienia. W przytoczonych granicach znajdują się główne osiedla (zabudowa wielorodzinna). Pozostałe tereny dzielnicy to przede wszystkim rozproszona zabudowa jednorodzinna lub tereny niezamieszkałe. Część 2 obszaru rewitalizacji spełnia bardzo ważną rolę edukacyjną – w jego obrębie znajdują się aż 3 placówki oświatowe.

Część obszaru rewitalizacji znajdującego się na terenie dzielnicy POSADA charakteryzuje szczególna koncentracja następujących zjawisk:

- Wysoki stosunek ludności w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym;
- Wysoka mediana wieku;
- Wysoka liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych;
- Wysoka liczba wykroczeń i osób zatrzymanych do wytrzeźwienia;
- Niska liczba organizacji pozarządowych;
- Niska frekwencja wyborcza;
- Wysoki udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym;
- Wysoka liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem.

4.1 Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji i jego potencjały

Celem pogłębionej diagnozy jest dotarcie do możliwie pierwotnych źródeł problemów i zjawisk kryzysowych występujących na obszarze rewitalizacji, tak aby móc reagować na przyczyny, a nie tylko na objawy kryzysu. Problemy występujące na obszarze rewitalizacji powinny zostać zmniejszone, a negatywne procesy – zahamowane. Istnieje zatem również potrzeba identyfikacji wewnętrznych potencjałów obszaru rewitalizacji, które stanowią będą podstawę do opracowania konkretnych działań rewitalizacyjnych. Przedstawiono również skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych z uwzględnieniem analizy jakościowej.

Szczegółowe wskaźniki obliczone dla samego obszaru rewitalizacji prezentują w jakich przypadkach ich wartości przekraczają wartość referencyjną dla miasta obrazując, które z nich mają największy wpływ na stan kryzysowy na obszarze rewitalizacji.

Tabela 54. Wykaz wartości wskaźników dla obszaru rewitalizacji w odniesieniu do wartości referencyjnych dla miasta.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Sfera	Nr	Wskaźnik	Wartość referencyjna dla miasta	Wartość mniej korzystna	Wartość wskaźnika dla obszaru rewitalizacji
SPOŁECZNA	1	Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	-0,83	Poniżej wartości referencyjnej	-0,96
	2	Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania	28,70	Powyżej wartości referencyjnej	29,76
	3	Ludność w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania	42,89	Powyżej wartości referencyjnej	43,91
	4	Mediana wieku	41,80	Powyżej wartości referencyjnej	42,90
	5	Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	-0,17	Poniżej wartości referencyjnej	-0,28
	6	Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	5,88	Powyżej wartości referencyjnej	6,13
	7	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	1,18	Powyżej wartości referencyjnej	1,03
	8	Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	14,65	Powyżej wartości referencyjnej	17,15
	9	Liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	211,27	Powyżej wartości referencyjnej	201,24
	10	Wyniki egzaminów 6-klasisty	71,40	Poniżej wartości referencyjnej	72,21

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

GOSPODARZA	11	Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	2,07	Powyżej wartości referencyjnej	2,03
	12	Liczba wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	1,28	Powyżej wartości referencyjnej	1,46
	13	Liczba wydanych niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,31	Powyżej wartości referencyjnej	0,27
	14	Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,29	Powyżej wartości referencyjnej	0,27
	15	Liczba organizacji pozarządowych na 100 osób wg miejsca zamieszkania	0,10	Poniżej wartości referencyjnej	0,15
	16	Frekwencja w wyborach parlamentarnych	48,34	Poniżej wartości referencyjnej	48,24
GOSPODARZA	17	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg miejsca zamieszkania	5,48	Powyżej wartości referencyjnej	5,70
	18	Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem	60,82	Powyżej wartości referencyjnej	61,64
	19	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski	0,72	Poniżej wartości referencyjnej	0,66
	20	Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski	0,08	Powyżej wartości referencyjnej	0,10
TECHNICZNA	21	Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej	95,00	Poniżej wartości referencyjnej	100,00
	22	Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej	99,86	Poniżej wartości referencyjnej	100,00
	23	Liczba starych budynków komunalnych w % budynków ogółem	2,53	Powyżej wartości referencyjnej	4,48
ŚRODOWISKOWA	24	Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków	50,56	Poniżej wartości referencyjnej	54,72
	25	Masa azbestu (Mg) w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	2,06	Powyżej wartości referencyjnej	1,96
	26	Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,04	Powyżej wartości referencyjnej	0,05
PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	27	Powierzchnia zieleńców (ha) na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,14	Poniżej wartości referencyjnej	0,21
	28	Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	1,15	Powyżej wartości referencyjnej	0,79
	29	Liczba wypadków i kolizji drogowych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	0,97	Powyżej wartości referencyjnej	0,98

Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji wskazuje, że na jego terenie występuje wyższa koncentracja zjawisk negatywnych, niż w porównaniu z terenem miasta. Jak widać, na obszarze rewitalizacji, najwyższa liczba odstępstw mniej korzystnych od wartości referencyjnej dla miasta, występuje w sferach społecznej i gospodarczej.

Główne problemy jakie zdiagnozowano na obszarze rewitalizacji na podstawie porównania wartości jego wskaźników z wartościami referencyjnymi dla miasta oraz podczas pogłębionej analizy jakościowej to:

w sferze społecznej:

- a) depopulacja obszaru – ujemne saldo migracji i ujemny przyrost naturalny,
- b) duże obciążenie demograficzne i starzenie się społeczeństwa – wysoki udział osób starszych w populacji obszaru,
- c) wysoka liczba osób korzystających z pomocy społecznej, pobieranych zasiłków i wysoki poziom korzystania ze świadczeń, prowadzące do uzależnienia części społeczeństwa od pomocy społecznej,
- d) niższy poziom bezpieczeństwa spowodowany wyższą liczbą wykroczeń oraz zjawiskami przemocy w rodzinie,
- e) niska aktywność społeczna przekładająca się na niską frekwencję wyborczą,
- f) utrudniony dostęp do usług opieki i ochrony zdrowia,

w sferze gospodarczej:

- g) wysoki udział osób bezrobotnych oraz długotrwale bezrobotnych,
- h) gorsze warunki do zakładania działalności gospodarczej, widoczne poprzez niższą liczbę nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych oraz wyższą liczbę wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych, wpływające na słabo prosperujący rynek usług lokalnych,

w sferze technicznej:

- i) wyższa degradacja zasobu mieszkaniowego, spowodowana zagęszczeniem starych budynków komunalnych w zabudowie mieszkaniowej (jako że wszystkie budynki komunalne zostały wybudowane przed 1989 r., w tym 25% z nich przed 1900 r., należy uznać, że mają duży wpływ na sferę techniczną obszaru rewitalizacji),
- j) degradacja budynków pełniących ważne funkcje społeczne i ochrony zdrowia,

w sferze środowiskowej:

- k) większe zanieczyszczenie powietrza spowodowane zagęszczeniem większych zakładów produkcyjno-przemysłowych,

w sferze przestrzenno-funkcjonalnej:

- l) niższy poziom bezpieczeństwa drogowego w porównaniu do reszty miasta,
- m) bardzo niska estetyka przestrzeni publicznych spowodowana występowaniem dużych obiektów coraz silniej podlegających niszczeniu, a koniecznych do pozostawienia i modernizacji ze względu na spełnianie ważnych funkcji (SPZOZ, Hala Targowa, Dom Kultury).

Obszar rewitalizacji został zdiagnozowany zatem jako objęty w całości koncentracją powiązanych ze sobą problemów w różnych sferach w tym przede wszystkim w sferach społecznej i gospodarczej.

W związku z tym **potrzeby w zakresie rewitalizacji** to:

- 1) Zapewnienie odpowiednich warunków społeczno-gospodarczych i przestrzenno-funkcjonalnych, w celu zahamowania „ucieczki” osób i podmiotów gospodarczych z obszaru rewitalizacji;
- 2) Zapewnienie osobom starszym miejsca i warunków do funkcjonowania, zapobiegając przy tym ich wykluczeniu ze społeczeństwa;
- 3) Rozwijanie i promocja metod aktywnej integracji społecznej oraz tworzenie warunków sprzyjających inicjatywom obywatelskim, wzmocnienie postaw obywatelskich;
- 4) Zwiększenie bezpośredniej pomocy społecznej (działania środowiskowe, rozwiązywanie problemów u źródła) na rzecz uniezależniania osób od pośredniej pomocy społecznej (czyli zasiłków pieniężnych, które tylko łagodzą a nie likwidują dotyczące ich problemy);
- 5) Polepszenie funkcjonowania rynku pracy poprzez zapewnienie wykwalifikowanych pracowników dla przedsiębiorców (szkolenia i kursy dla bezrobotnych) oraz zapewnienie źródeł przychodów w sektorze usługowym poprzez zapewnienie warunków do ich rozwoju i utrzymania (realizowanie działań przyciągających turystów i zwiększających ofertę rekreacyjną dla mieszkańców);
- 6) Polepszenie warunków mieszkaniowych i zwiększenie estetyki przestrzeni publicznych;
- 7) Zwiększenie bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji.

Wyznaczony obszar po przeprowadzeniu działań rewitalizacyjnych będzie stanowić „wizytówkę” Sanoka. Będzie ulubionym miejscem spotkań i spędzania czasu wolnego mieszkańców. Obecnie jednak obszar w znacznej części stanowi zdegradowaną przestrzeń publiczną, na którą wpływ mają zarówno degradacja majątku trwałego (infrastruktury) jak i degradacja społeczna (bezrobocie, marginalizacja osób starszych). Problemy gospodarcze obszaru dotyczą w szczególności złej kondycji licznych mikroprzedsiębiorstw. Na całym obszarze widoczne jest zjawisko prowadzenia drobnych działalności handlowych i usługowych na minimalnym poziomie rentowności, bez inwestowania w rozwój („gospodarka przetrwania”). Lokalny rynek pracy dodatkowo destabilizuje stopniowe wyludnianie się obszaru, w tym ucieczka młodych i wykształconych osób. Osoby, które związały już na stałe swoje życie z obszarem rewitalizacji, to z reguły osoby starsze, osoby długo bezrobotne bez właściwych kwalifikacji zawodowych lub osoby polegające głównie na pomocy społecznej.

Obszar rewitalizacji ma także kluczowe potencjały, na których można się oprzeć przeciwdziałając wyżej zdefiniowanemu kryzysowi.

Na wybór obszaru do przeprowadzenia działań rewitalizacyjnych duży wpływ miał stopień degradacji najbardziej reprezentacyjnego terenu miasta i możliwość wykreowania swoistej wizytówki, przyciągającej odwiedzających i wpływającej na poziom zadowolenia mieszkańców. Obszar posiada bardzo duży potencjał rozwojowy, zwłaszcza w przypadku usług i rekreacji. Rewitalizacja wyznaczonego obszaru skupi się nie tylko na stymulowaniu lokalnego rynku pracy, ale przede wszystkim będzie środkiem zaradczym na problemy społeczne.

Obszar rewitalizacji obejmuje tereny mieszczące się głównie w centrum miasta. Na obszarze zlokalizowane są strefy usług publicznych (Urząd Miasta, Sanocki Dom Kultury, Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Miejska Biblioteka Publiczna, Zamek Królewski, PKP, PKS), oświaty (Zespół Szkół nr 1, Zespół Szkół nr 2, Zespół Szkół nr 3), sakralne (cerkiew, kościoły), usługowe (hotele, sklepy, restauracje, banki), a także tereny zielone przeznaczone do rekreacji mieszkańców (Sanockie Błonia) oraz mieszkalne.

Przez obszar rewitalizacji przechodzą najważniejsze dla miasta ciągi komunikacyjne – drogi krajowe nr 28 i nr 84, a także linia kolejowa. Oznacza to, że do obszaru jest zapewniony świetny dostęp i takie skomunikowanie powinno w dużym stopniu ułatwiać prowadzenie procesów rewitalizacyjnych.

Obszar rewitalizacji spełnia zatem następujące funkcje:

- administracyjna,
- usługowa,
- edukacyjna,
- rekreacyjna,
- mieszkalna.

Rejony obszaru rewitalizacji „tętniące życiem”, to głównie ścisłe centrum (wokół Rynku), gdzie mieszkańcy i turyści spędzają wolny czas na zakupach lub korzystają z usług gastronomicznych. Brakuje dodatkowych miejsc do rekreacji w innych częściach obszaru rewitalizacji. Dużo potencjalnych terenów znajduje się w dzielnicy BŁONIE (tereny wokół MOSiR).

Rysunek 9. Od dołu: rzeka San, Sanockie Błonia oraz w tle Śródmieście, stanowiące razem główną część obszaru rewitalizacji. (źródło: www.sanok.pl)

Opisując lokalne potencjały obszaru rewitalizacji należy skupić się na jego poszczególnych częściach.

Część obszaru znajdująca się na terenie dzielnicy BŁONIE obejmuje ważne tereny rekreacyjne, m.in. MOSiR oraz tereny zielone nad rzeką San. Otwarcie nieużytkowanej przestrzeni miejskiej na nowe możliwości jej rozwoju, spowoduje wzrost motywacji do aktywnego spędzania czasu wolnego i prowadzenia zdrowego trybu życia wśród mieszkańców. Sanockie Błonia mogą stać się drugim po Rynku miejscem pod względem integracji społeczności lokalnej - otwarte przestrzenie świetnie nadają się na przeprowadzanie wszelakiego rodzaju spotkań, konkursów i innego rodzaju imprez integracyjnych.

Część obszaru znajdująca się na terenie dzielnicy POSADA ograniczona jest praktycznie od każdej strony terenami szkół. Wyznaczenie tej części obszaru rewitalizacji było głównie podyktowane myślą o bezpieczeństwie i zaspokajaniu potrzeb dzieci i młodzieży. Nauka integracji z rówieśnikami jest bardzo ważna od najmłodszych lat. Aby umożliwić wspólne spędzanie czasu dzieciom, potrzebne są do tego odpowiednie miejsca i odpowiednia organizacja, które posiada ta dzielnica, wiele placów zabaw itp. miejsc. Podobszar skupia dwa duże osiedla z zabudową wielorodzinną, zamieszkiwaną w znacznym stopniu przez dzieci uczęszczające do pobliskich szkół.

W tej części obszaru znajduje się również dawny Dom Kultury. Jest to obiekt, który ma możliwość przybrania bardzo ważnej funkcji ze społecznego punktu widzenia. Obecnie placówka ze względu na fatalny stan techniczny jest zamknięta. Jej modernizacja pozwoli na wsparcie pomocy w dziennych formach pobytu dla najbardziej potrzebujących, w tym osób starszych. Placówka może gwarantować opiekę dla tych osób. Niestety obiekt z roku na rok niszczy coraz bardziej i wymaga modernizacji. Potencjałem społecznym tego obiektu jest organizacja Caritas, posiadająca wiedzę i doświadczenie w pomaganiu ludziom, która jako właściciel placówki wie najlepiej jak organizować wsparcie.

Część obszaru rewitalizacji znajdująca się na terenie dzielnicy ŚRÓDMIEŚCIE posiada iście reprezentacyjny charakter. Skupiając na swoim terenie najważniejsze obiekty publiczne, kulturalne i usługowe, posiada znaczący dla obszaru rewitalizacji potencjał społeczno-gospodarczy. Obecność Rynku i różnych form atrakcji (kino, puby, galeria handlowa) przyciąga do centrum miasta wielu mieszkańców. Wszelkie zjawiska dotyczące centrum miasta, poprzez jego położenie i istotność, odbijają się na cały obszar rewitalizacji. W związku z tym, np. osłabienie rynku pracy na tym terenie, osłabi całościowo obszar rewitalizacji, tak samo jak jego pobudzenie ułatwi rewitalizację całego obszaru.

Podsumowując, najważniejsze zalety obszaru rewitalizacji to:

- ❖ zrzeszanie bardzo szerokiego grona interesariuszy (mieszkańców, przedsiębiorców, organizacji społecznych),
- ❖ obecność infrastruktury administracyjnej, oświatowej, zdrowotnej, kulturalnej, rekreacyjnej,
- ❖ dostępność usług i punktów handlowych,
- ❖ dobre skomunikowanie z regionem,
- ❖ położenie dające możliwości „promieniowania” przeprowadzonych efektów działań rewitalizacyjnych na obszar całego miasta, obejmując wszystkich mieszkańców.

5. Partycypacja społeczna

Istotnym aspektem rewitalizacji jest partycypacja społeczna. Aktywowanie i udział mieszkańców oraz włączenie, organizacja i formowanie miejscowej sieci interesariuszy w danym obszarze są warunkami koniecznymi powodzenia długofalowego rozwoju obszarów kryzysowych oraz wyprowadzenia ich z tego stanu.

Partycypacja społeczna prowadzona w ramach niniejszego Lokalnego Programu Rewitalizacji obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób, który zapewni aktywny udział mieszkańców Miasta Sanoka i interesariuszy, w tym prowadzenie konsultacji społecznych oraz powołanie Zespołu zadaniowego do opracowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022.

Działania partycypacyjne, które mają za zadanie włączyć społeczność lokalną w tworzenie Programu, w szczególności polegają na:

- poznaniu oczekiwań i potrzeb interesariuszy, a także dążeniu do spójności planowanych działań z tymi potrzebami i oczekiwaniami;
- prowadzeniu działań edukacyjnych i informacyjnych o procesie rewitalizacji, skierowanych do interesariuszy, w tym o celach, zasadach i procesie przebiegu rewitalizacji – obejmuje działania informacyjne Urzędu Miasta za pośrednictwem m.in. strony internetowej;
- inicjowaniu, umożliwianiu i wspieraniu działań, których zadaniem jest rozwijanie dialogu pomiędzy interesariuszami oraz ich integracji wokół rewitalizacji – m.in. powołanie Zespołu Rewitalizacji;
- zapewnieniu udziału interesariuszy w przygotowaniu dokumentów dotyczących rewitalizacji – poprzez konsultację diagnozy, zadań i całego dokumentu;
- wspieraniu inicjatyw mających na celu zwiększanie udziału interesariuszy w przygotowaniu i realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji – poprzez konsultację diagnozy, zadań i całego dokumentu, a także okresowe konsultacje nowych zadań;
- zapewnieniu w przygotowaniu, prowadzeniu i ocenie rewitalizacji możliwości wypowiedzenia się przez interesariuszy – poprzez okresowe konsultacje nowych zadań.

Formami konsultacji społecznych, które zostały przeprowadzone dla niniejszego Programu są w szczególności:

1) zbieranie uwag w postaci papierowej lub elektronicznej, w tym za pomocą środków komunikacji elektronicznej (w szczególności poczty elektronicznej), a także formularzy zgłaszania uwag zamieszczonych na stronie Urzędu Miasta oraz BIP;

2) spotkania z mieszkańcami połączone ze zbieraniem uwag ustnych.

5.1 Konsultacje społeczne dotyczące składania propozycji i wyboru działań

W ramach opracowania Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022, przeprowadzono dnia 15 lutego 2017 roku konsultacje społeczne w dwóch częściach:

- Część I – godz. 9.00-11.00
- Część II – godz. 15.00-16.00

Miejscem spotkań był Klub „Górnik” ul. Grzegorza 2 w Sanoku.

Obie części spotkań były ze sobą tożsame – wyznaczenie dwóch terminów miało na celu umożliwienie obecności jak największej liczby interesariuszy w dogodnym czasie.

Spotkanie zostało przeprowadzone w następującym planie:

1. Wprowadzenie – krótka prezentacja multimedialna:
 - a. definicja rewitalizacji, obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji,
 - b. metodologia wyznaczenia obszarów zdegradowanych: podział Miasta na dzielnice, dobór wskaźników, mapa obszarów zdegradowanych.
2. Podział uczestników spotkania na grupy – wspólna analiza słabych i mocnych stron Miasta Sanoka oraz szans i zagrożeń z nich wynikających.
3. Propozycje działań rewitalizacyjnych – tzw. działania infrastrukturalne oraz działania miękkie – fiszki projektowe.

Wiele z działań zostało po spotkaniu również zgłoszonych telefonicznie przez mieszkańców i inwestorów bezpośrednio do biura firmy opracowującej Program. Wszystkie te propozycje były na bieżąco konsultowane z Urzędem Miasta.

Zgłoszenia pokazały, że rewitalizacja przez społeczeństwo jest kojarzona głównie z działaniami inwestycyjnymi, przez co większość zgłoszonych projektów nie wpisała się ostatecznie w zakres Programu Rewitalizacji. Mała wartość przypisana projektom społecznym przez interesariuszy oznacza, że niezbędna jest intensyfikacja edukacji na temat rewitalizacji oraz budowanie akceptacji dla tego typu przedsięwzięć.

Ostateczna lista wyłonionych projektów to, zgodnie z celem Programu Rewitalizacji, działania społeczne skierowane na rozwiązywanie problemów wśród mieszkańców. Natomiast wybrane działania inwestycyjne wspierają działania społeczne i nie służą tylko rewitalizacji przestrzeni.

5.2 Konsultacje społeczne dotyczące działań przyjętych do realizacji

W celu zebrania opinii mieszkańców oraz pozostałych interesariuszy z terenu Miasta Sanoka dnia 14 marca 2017 r. odbyły się konsultacje społeczne składające się z dwóch etapów:

- Etap I – o godzinie 11.00 odbyło się wyjście w teren na tzw. spacer studyjny. Celem spaceru było udanie się w miejsca wybranych planowanych projektów rewitalizacyjnych oraz uzyskanie opinii i sugestii interesariuszy w tym zakresie.
- Etap II – o godzinie 16.00 odbyło się spotkanie podsumowujące prace nad Aktualizacją Lokalnego Programu Rewitalizacji dla Miasta Sanoka w siedzibie Urzędu Miasta w Sanoku. Celem spotkania było m.in. przedstawienie dalszej procedury realizacji zapisów dokumentu.

Radni oraz pozostali interesariusze, którzy udali się na spacer studyjny wyrazili aprobatę dla zaproponowanych działań. Głównym czynnikiem, który miał wpływ na opinię interesariuszy było naoczne zapoznanie się ze skalą zdegradowania poszczególnych terenów przeznaczonych do rewitalizacji oraz przedstawionych przez naszego eksperta (przewodnika spaceru) możliwości rozwojowych i potencjałów jakie oferują wybrane lokalizacje.

Jednocześnie należy podkreślić, że o zaangażowaniu interesariuszy świadczy lista działań planowanych w ramach rewitalizacji. Zawiera ona obszerną i zróżnicowaną listę beneficjentów poszczególnych działań, co oznacza ich realny wpływ na zawartą w Programie listę działań rewitalizacyjnych.

6. Wizja, cele i kierunki rewitalizacji

6.1 Wizja rewitalizacji

Wizja po realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji to obraz oczekiwanego stanu obszarów aktualnie będących w sytuacji kryzysowej, jaki społeczność lokalna chciałaby osiągnąć po zrealizowaniu działań rewitalizacyjnych. Po prawidłowo przeprowadzonej rewitalizacji, obszar rewitalizacji stanie się nie tylko miejscem, na którym stan kryzysowy spowodowany kumulacją negatywnych zjawisk zostanie zatrzymany, ale dodatkowo stanie się ośrodkiem stymulującym lokalny rozwój, wpływając pozytywnie także na pozostały obszar Miasta Sanoka.

Wdrożone działania (tzw. projekty miękkie) wpłyną przede wszystkim na ograniczenie lub eliminację problemów społecznych tj. długotrwałego bezrobocia, braku samowystarczalności ekonomicznej mieszkańców, niskiego poziomu bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczeń osób starszych. Dodatkowo, obszar rewitalizacji zostanie wsparty w aspekcie materialnym, by móc w pełni wykorzystać potencjał społeczny drzemiący w mieszkańcach obszaru rewitalizacji (tzw. projekty twarde). Należy bowiem pamiętać, iż odpowiednia infrastruktura techniczna jest elementem niezbędnym uruchomienia pożądaných zmian w sferze społecznej. Zmianom ulegnie zatem również przestrzeń i budynki, których odpowiednie zagospodarowanie doprowadzi do ożywienia społeczno-gospodarczego obszaru rewitalizacji Miasta Sanoka. Wykorzystując potencjał przestrzenno-funkcyjny oraz techniczny, przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji przyczyni się do uzyskania nowej jakości przestrzeni w mieście – zarówno w aspekcie materialnym jak i społecznym.

Dzięki analizie wewnętrznych potencjałów, zewnętrznych uwarunkowań oraz wyzwań i potrzeb rozwojowych, które zidentyfikowane zostały na podstawie analizy sytuacji obszaru rewitalizacji oraz partycypacji społecznej możliwe było sformułowanie głównej wizji rewitalizacji wraz z jej szczegółowym rozwinięciem.

WIZJA:

*Obszar zrewitalizowany miejscem
społecznie^I, gospodarczo^{II}, technicznie i przestrzennie^{III}
wkomponowanym w rozwój Miasta Sanoka*

I. Rewitalizacja społeczna

Mieszkańcy obszaru rewitalizacji stanowią świadomą, zaangażowaną społecznie i obywatelsko społeczność. Liczne inicjatywy społeczne i programy aktywizacji zawodowej wspierane przez miasto pozwoliły ograniczyć zjawisko wykluczenia i bezrobocia. Aktywność zawodowa mieszkańców spójna jest z kierunkami rozwoju gospodarczego miasta. Mieszkańcy uczestniczą w rozwoju sektora usług społecznych. Regionalna tradycja i kultura Sanoka, przejawiająca się poprzez działalność licznych organizacji pozarządowych i instytucji kultury, stanowi filar integracji społecznej i tożsamości lokalnej. Mieszkańcy, dla których wartości związane z historią i kulturą miasta są ważne, przyczyniają się do rozwoju miasta i wykorzystania ogromnego potencjału turystycznego miasta z jego zabytkami i ofertą zamieszkania oraz odwiedzania. Projekty edukacyjne realizowane przez placówki oświatowe, doprowadziły do poprawy wyników edukacyjnych uczniów oraz wyrównania ich szans edukacyjnych, a organizowane zajęcia dodatkowe pozwalają na rozwój pasji i umiejętności dzieci i młodzieży, budując tym samym kapitał ludzki na kolejne lata. Motywacja do nauki płynie przede wszystkim ze strony rodziców, ale kształtowana jest także za pośrednictwem angażowania młodzieży w zajęcia sportowe, których oferta jest stale rozwijana. Dostęp do wysokiej jakości usług opiekuńczych przekłada się na świadomość mieszkańców w temacie marginalizacji osób nieusamodzielnionych. Uwrażliwienie na sprawy współobywateli oraz dbałość o otoczenie i wizerunek obszarów rewitalizowanych wpływają na zmniejszenie przestępczości, wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców Sanoka, a także silniejsze utożsamianie się z miejscem zamieszkania.

II. Rewitalizacja gospodarcza

Sfera gospodarcza obszaru rewitalizacji poprzez rozwój sektora przedsiębiorczości i usług specjalistycznych jest kołem napędowym rozwoju obszarów rewitalizacji. Jej rozwój wspierają inwestycje w infrastrukturę techniczną, udogodnienia dla młodych przedsiębiorców i specjalizacje zasobów ludzkich. Odnowiona przestrzeń miasta sprzyja integracji, przyciągając zainteresowanie mieszkańców i turystów. Dzięki aktywnej promocji i przygotowaniu atrakcyjnej oferty inwestycyjnej przez miasto Sanok, inwestorzy chętnie lokują swoją działalność na terenach rekreacyjnych, dając nowy impuls rozwojowy tym terenom i ich otoczeniu. Zwiększył się udział w strukturze gospodarczej obszaru rewitalizacji firm o potencjale do generowania innowacji, z sektora kreatywnego (kultura, architektura, sztuki plastyczne i inne, reklama), turystycznego, a także przemysłu rozrywki. Mieszkańcy miasta chętnie podejmują samozatrudnienie, w czym pomocne jest otrzymywane wsparcie od lokalnych instytucji otoczenia biznesu. Prężnie rozwijający się sektor MŚP przekłada się na wzrost zatrudnienia i poprawę sytuacji bytowej mieszkańców. Atrakcyjna oferta na lokalnym rynku pracy skłania młode osoby do osiedlania się na terenie obszaru rewitalizacji i wiązania swojej przyszłości zawodowej i osobistej z miastem.

III. Rewitalizacja techniczna i przestrzenna

Obiekty i tereny o wysokich wartościach społecznych zostały przywrócone do funkcjonowania. Przestrzenie publiczne zostały udostępnione pod funkcje istotne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji i miasta oraz działających tu podmiotów gospodarczych. Zadbane i zagospodarowane przestrzenie publiczne sprzyjają integracji i ożywieniu kulturalno-turystycznemu. Prowadzone inwestycje realizowane są w sposób świadomy społecznie, co pozwala na stworzenie miejskiej infrastruktury przyjaznej osobom starszym i niepełnosprawnym, wpływając na poprawę jakości ich uczestnictwa w życiu społecznym. Substancja budowlana budynków publicznych, dzięki prowadzonym pracom remontowym i wymianie instalacji wewnętrznych znacząco się poprawiła. Tradycyjna zabudowa, uzupełniana jest w sposób zharmonizowany nowymi obiektami, zwiększającymi ofertę mieszkaniową miasta. Przeprowadzone inwestycje w bazę materialną budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej podniosły standard zamieszkania i jakość życia w obszarach rewitalizacji, zwiększając ich popularność wśród mieszkańców.

Należy mieć na uwadze, że jednym z głównych założeń rewitalizacji jest ożywianie obszarów będących w stagnacji. Celem jest takie wsparcie obszarów będących w sytuacji kryzysowej, aby obszar całego miasta mógł rozwijać się równomiernie dla korzyści wszystkich mieszkańców.

Rewitalizacja wyznaczonego obszaru miasta to proces, którego efektem będzie:

- wzmocnienie relacji między mieszkańcami, w szczególności w oparciu o wspólnie podejmowane działania na rzecz wspólnoty lokalnej oraz swojej dzielnicy,
- nawiązanie współpracy z sektorem samorządowym, biznesowym, pozarządowym, parafiami i nieformalnymi gremiami funkcjonującymi w dzielnicach,
- podnoszenie poziomu aspiracji mieszkańców w wymiarze zawodowym, rodzinnym, osobistym,
- wyrównywanie szans rozwoju mieszkańców, poszerzanie możliwości rozwijania swoich talentów bez względu na wiek, sytuację ekonomiczną, poziom sprawności,
- odbudowanie poczucia wartości grup mieszkańców, którzy obecnie są lub czują się marginalizowani,
- podniesienie jakości środowiska zamieszkania, w tym przestrzeni publicznych,
- poprawa warunków mieszkaniowych w aspekcie infrastrukturalnym,
- stworzenie mechanizmów utrwalających samodzielność mieszkańców oraz rozwój dzielnic.

Należy zakładać, że skala nagromadzonych problemów, hamujących rozwój obszaru wskazanego do rewitalizacji, powoduje, iż ich całkowite wyeliminowanie nie będzie możliwe w przyjętym horyzoncie czasowym programu. Zintegrowane działania ujęte w programie mają zatem w jak najszerszym zakresie ograniczyć wpływ zdiagnozowanych czynników negatywnych, tworząc tym samym trwały fundament

dla pełnej odnowy społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej i środowiskowej obszaru rewitalizowanego miasta.

6.2 Cele rewitalizacji i kierunki działań

Cele, które mają za zadanie ograniczyć problemy miasta na obszarze kryzysowym, stanowią rozwinięcie wizji obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, są próbą przełożenia jej założeń na poziom operacyjny. Ich zakres wynika bezpośrednio z przeprowadzonej diagnozy stanu obszarów kryzysowych miasta, zidentyfikowanych problemów i potrzeb oraz z postulatów dotyczących oczekiwanych zmian podnoszonych przez mieszkańców w trakcie przeprowadzanych konsultacji społecznych.

Działania przyporządkowane poszczególnym celom będą się wzajemnie uzupełniać i dlatego powinny być realizowane równolegle. Kompleksowe podejście do procesu rewitalizacji stanowi bowiem gwarant zrównoważonego rozwoju obszaru i dzięki wzmocnieniu efektu synergii, prowadzi do stopniowego ograniczania zjawisk kryzysowych.

Poniższa tabela zawiera poszczególne cele strategiczne oraz odpowiadające im cele operacyjne wraz z kierunkami działań. Poszczególne kierunki działań mają swoje odzwierciedlenie w liście projektów podstawowych oraz uzupełniających.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Tabela 55. Cele i kierunki rewitalizacji. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE	KIERUNKI
I. Wysoki poziom integracji i rozwoju społeczności lokalnej	I.1. Zmniejszenie stopnia wykluczenia społecznego	<ul style="list-style-type: none"> • Zapobieganie marginalizacji osób starszych • Wzrost dostępności do bezpłatnych porad prawnych oraz terapeutycznych • Realizacja programów aktywizacji zawodowej i społecznej • Wyrównanie szans edukacyjnych i zawodowych dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi
	I.2. Zapewnione warunki do rozwoju społecznego i osobistego	<ul style="list-style-type: none"> • Przygotowanie i wdrożenie szerokiej, dostosowanej do różnych grup społecznych oferty kulturalnej i spędzania czasu wolnego • Tworzenie i wdrażanie programów oraz udostępnianie miejsc do integracji międzypokoleniowej mieszkańców • Wspieranie działania lokalnych liderów oraz organizacji pozarządowych • Wspieranie i tworzenie warunków do wprowadzania lokalnych inicjatyw społecznych • Organizacja wydarzeń przyczyniających się do budowania więzi społecznych i tożsamości lokalnej
	I.3. Poprawa poziomu bezpieczeństwa mieszkańców	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa współdziałania różnych służb miejskich i działania informacyjno-edukacyjne • Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie
	I.4. Poprawa dostępu do usług socjalnych, opiekuńczych i zdrowotnych	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie dostępu do opieki dla osób starszych, niepełnosprawnych, chorych psychicznie • Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej • Aktywne wspieranie osób zagrożonych ubóstwem
II. Wysoki poziom warunków rozwoju gospodarczego	II.1. Wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie warunków do pracy na własny rachunek, rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia innowacyjnych firm w sektorze MŚP • Organizacja kursów i programów edukacyjnych o przedsiębiorczości • Rozwój współpracy i tworzenie programów aktywizujących osoby bezrobotne na rynku pracy
	II.2. Atrakcyjny rynek pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Udostępnianie i przygotowanie miejsc pod inwestycje tworzące nowe miejsca pracy • Organizacja szkoleń i kursów pozwalających podnieść lub zmienić kwalifikacje zawodowe bezrobotnych
III. Wysokiej jakości warunki życia mieszkańców w spójnie zagospodarowanej i dostępnej przestrzeni	III.1. Poprawa warunków mieszkaniowych	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie liczby nowych mieszkań komunalnych
	III.2. Poprawa dostępu do obiektów użyteczności publicznej	<ul style="list-style-type: none"> • Wykonanie niezbędnych remontów, prac termomodernizacyjnych, zwiększenie wykorzystania OZE, zwiększenie wyposażenia w obiektach społecznych, kulturalnych, edukacyjno-oświatowych oraz sportowo-rekreacyjnych

7. Powiązania programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi

Poniżej opisano najważniejsze dokumenty województwa, powiatu i miasta wraz z przedstawieniem ich celów, priorytetów, kierunków oraz zaznaczeniem, w które z nich najlepiej wpisują się cele Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022.

7.1 Dokumenty na szczeblu regionalnym

Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020

Dokument przedstawia następującą wizję rozwoju regionu:

„W 2020 roku województwo podkarpackie będzie obszarem zrównoważonego i inteligentnego rozwoju gospodarczego, wykorzystującym wewnętrzne potencjały oraz transgraniczne położenie, zapewniającym wysoką jakość życia mieszkańców”.

Głównym celem strategii jest:

„Efektywne wykorzystanie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju społeczno-gospodarczego drogą do poprawy jakości życia mieszkańców”.

Układ celów, dziedzin działań strategicznych oraz priorytetów tematycznych dokumentu prezentuje się następująco:

KONKURENCYJNA I INNOWACYJNA GOSPODARKA	KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY	SIEĆ OSADNICZA	ŚRODOWISKO I ENERGETYKA
Cel 1 Rozwijanie przewag regionu w oparciu o kreatywne specjalizacje jako przejaw budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej	Cel 2 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców	Cel 3 Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu	Cel 4 Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska naturalnego sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa
<p>Priorytet 1.1. Przemysł Cel: Przemysł nowoczesnych technologii wzmacniający konkurencyjność regionalnej gospodarki</p> <p>Priorytet 1.2. Nauka, badania i szkolnictwo wyższe Cel: Rozwój konkurencyjnego szkolnictwa wyższego i sfery badawczo-rozwojowej jako kluczowych czynników stymulujących rozwój regionu</p> <p>Priorytet 1.3. Turystyka Cel: Budowa konkurencyjnej, atrakcyjnej oferty rynkowej opartej na znacznym potencjale turystycznym regionu</p> <p>Priorytet 1.4. Rolnictwo Cel: Poprawa konkurencyjności sektora rolno – spożywczego</p> <p>Priorytet 1.5. Instytucje otoczenia biznesu Cel: Rozwój przedsiębiorczości poprzez oferte instytucji otoczenia biznesu</p>	<p>Priorytet 2.1. Edukacja Cel: Dostosowanie systemu edukacji do aktualnych potrzeb i wyzwań przyszłości</p> <p>Priorytet 2.2. Kultura i dziedzictwo kulturowe Cel: Rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu</p> <p>Priorytet 2.3. Społeczeństwo obywatelskie Cel: Wzmocnienie podmiotowości obywateli, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie ich wpływu na życie publiczne</p> <p>Priorytet 2.4. Włączenie społeczne Cel: Wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie</p> <p>Priorytet 2.5. Zdrowie publiczne Cel: Zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego społeczeństwa poprzez poprawę dostępności i jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia</p> <p>Priorytet 2.6. Sport powszechny Cel: Zwiększenie aktywności ruchowej oraz rozwoju psychofizycznego społeczeństwa</p>	<p>Priorytet 3.1. Dostępność komunikacyjna Cel: Poprawa zewnętrznej i wewnętrznej dostępności przestrzennej województwa ze szczególnym uwzględnieniem Rzeszowa jako ponadregionalnego ośrodka wzrostu</p> <p>Priorytet 3.2. Dostępność technologii informacyjnych Cel: Rozbudowa wysokiej jakości sieci telekomunikacyjnej oraz zwiększenie wykorzystania technologii informacyjnych na terenie całego województwa</p> <p>Priorytet 3.3. Funkcje metropolitalne Rzeszowa Cel: Wzmacnianie pozycji Rzeszowa w przestrzeni krajowej i europejskiej dynamizujące procesy rozwojowe w obrębie województwa</p> <p>Priorytet 3.4. Funkcje obszarów wiejskich Cel: Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku</p> <p>Priorytet 3.5. Spójność przestrzenna i wzmacnianie funkcji biegunów wzrostu Cel: Wzmacnianie podstaw rozwojowych oraz dywersyfikacja funkcji biegunów wzrostu, w tym ośrodków subregionalnych w wymiarze regionalnym, krajowym i międzynarodowym</p>	<p>Priorytet 4.1. Zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom oraz usuwanie ich negatywnych skutków Cel: Zabezpieczenie mieszkańców województwa podkarpackiego przed negatywnymi skutkami zagrożeń wywołanych czynnikami naturalnymi oraz wynikającymi z działalności człowieka</p> <p>Priorytet 4.2. Ochrona środowiska Cel: Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu środowiska oraz zachowanie bioróżnorodności poprzez zrównoważony rozwój województwa</p> <p>Priorytet 4.3. Bezpieczeństwo energetyczne i racjonalne wykorzystanie energii Cel: Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego i efektywności energetycznej województwa podkarpackiego poprzez racjonalne wykorzystanie paliw i energii z uwzględnieniem lokalnych zasobów, w tym odnawialnych źródeł energii</p>

(źródło: Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020)

Cele strategiczne LPR powiązane z celami dokumentu to:

- I – 2.4, 2.5
- II – 1.3, 2.6

Strategia Rozwoju Powiatu Sanockiego na lata 2016-2022

Dokument przedstawia następującą wizję rozwoju powiatu:

„POWIAT SANOCKI – OBSZAR ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OPARTEGO NA WALORACH KULTUROWYCH, TURYSTYCZNYCH I GOSPODARCZYCH. MIEJSCE DOBROBYTU MIESZKAŃCÓW I ZADOWOLONYCH GOŚCI”.

Dokument wyodrębnia następujące domeny strategiczne wraz z ich celami strategicznymi:

- 1) Turystyka i kultura:
 - I. Rozwój kompleksowej oferty turystycznej i rekreacyjnej powiatu sanockiego,
 - II. Wykreowanie powiatu sanockiego jako centrum kulturalnego o znaczeniu ponadlokalnym,
- 2) Gospodarka lokalna:
 - I. Wspieranie rozwoju lokalnych przedsiębiorstw i przyciąganie nowych inwestorów,
 - II. Aktywizacja zawodowa mieszkańców terenów wiejskich powiatu sanockiego,
- 3) Infrastruktura techniczna i ochrona środowiska:
 - I. Wzrost dostępności infrastruktury technicznej służącej rozwojowi gospodarczemu i zwiększającej atrakcyjność zamieszkania w powiecie,
 - II. Zrównoważone wykorzystanie środowiska naturalnego powiatu,
- 4) Zasoby ludzkie i infrastruktura społeczna:
 - I. Wzrost wykształcenia mieszkańców powiatu,
 - II. Zmniejszenie poziomu i społecznych skutków bezrobocia w powiecie,
 - III. Wzrost poziomu zaspokojenia potrzeb obywateli w zakresie zdrowia, bezpieczeństwa publicznego oraz możliwości przemieszczania się.

Cele strategiczne LPR powiązane z celami dokumentu to:

- I – 4.II, 4.III
- II – 1.I, 2.I, 3.I
- III – 3.I

7.2 Dokumenty na szczeblu lokalnym

Zrównoważona Strategia Rozwoju Miasta Sanoka na lata 2013-2024

Dokument wyznacza następującą misję:

„Miasto Sanok to subregionalne centrum technologiczno-przemysłowe, bezpieczne dla inwestycji, przyjazne dla mieszkańców i gości, o unikalnych walorach turystycznych, zapewniające każdemu możliwość wszechstronnego rozwoju”.

Cele strategiczne zostały opracowane w trzech głównych obszarach funkcjonowania Miasta. Cele strategiczne w podziale na obszary prezentują się następująco:

Obszar: Zaspokojenie potrzeb mieszkańców.

1. Zwiększony poziom zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców Miasta.

Obszar: Potencjały i zasoby Miasta.

2. Nowoczesna i dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna stwarzająca warunki dla zrównoważonego rozwoju Miasta.
3. Zachowane dla przyszłych pokoleń środowisko naturalne.
4. Wzrost potencjału rozwojowego mieszkańców Sanoka.
5. Zachowany i wykorzystany wysoki potencjał kulturowy Miasta.

Obszar: Gospodarka i promocja Miasta.

6. Rozwój gospodarczy Sanoka.

Cele strategiczne LPR powiązane z celami dokumentu to:

- I – 1, 4
- II – 2, 4, 6
- III – 2

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Sanoka

Dokument uwzględnia następujący główny cel rozwoju:

SANOK subregionalnym ośrodkiem o atrakcyjnych warunkach dla rozwoju przedsiębiorczości i turystyki oraz systematycznie wzrastającej jakości życia mieszkańców.

Cele strategiczne dokumentu zostały określone w następujących sferach:

- w sferze aktywizacji gospodarczej i rozwoju turystyki:

C-1 Tworzenie dogodnych warunków przestrzennych i technicznych do wzrostu liczby i różnorodności podmiotów gospodarczych wytwórczych i usługowych zapewniających atrakcyjne miejsca pracy i źródła dochodów ludności a także dochody budżetu miasta.

C-2 Stała modernizacja istniejącego przemysłu w kierunku zwiększenia efektywności wykorzystania terenów, dostosowania profilu i jakości produkcji do wymagań rynku oraz ograniczania uciążliwości zakładów.

C-3 Wykorzystanie wybitnych walorów kulturowych miasta oraz położenia na ważnym szlaku turystycznym dla podniesienia rangi Sanoka jako ośrodka turystycznego.

- w sferze jakości życia mieszkańców i zagospodarowania przestrzennego:

C-4 Tworzenie warunków materialnych i prawno-organizacyjnych umożliwiających eksploatację i rozbudowę układu komunikacyjnego Sanoka.

C-5 Tworzenie warunków przestrzennych dla poprawy jakości życia mieszkańców w oparciu o porządkowanie i modernizację struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz jej racjonalną rozbudowę.

C-6 Podnoszenie standardu wyposażenia w infrastrukturę techniczną i komunalną.

- w sferze gospodarowania zasobami naturalnymi i dziedzictwem kulturowym:

C-7 Utrzymanie i przywracanie wysokiej jakości środowiska w zakresie czystości powietrza, wód, gleb i klimatu akustycznego zapewniającej korzystne zdrowotne warunki życia, atrakcyjność turystyczną miasta oraz korzystne warunki dla inwestowania.

C-8 Zachowanie i rozbudowa systemu przyrodniczego miasta w oparciu o dolinę Sanu, przyrodniczą północną część miasta oraz system powiązanych ze sobą terenów zieleni urządzonej i nieurządzonej.

C-9 Zachowanie tożsamości kulturowej Sanoka poprzez utrzymanie i wyeksponowanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu miasta oraz kształtowanie atrakcyjnych przestrzeni publicznych śródmieścia.

Cele strategiczne LPR powiązane z celami dokumentu to:

- II – C-1, C-3
- III – C-5

Gminna Strategia rozwiązywania problemów społecznych dla Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Misją samorządu Gminy Miasta Sanoka w realizacji Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych miasta Sanoka na lata 2016-2022 jest skuteczne aktywizowanie mieszkańców gminy zagrożonych lub dotkniętych marginalizacją i wykluczeniem społecznym oraz dążenie do integracji społecznej, wspierania rodzin, a także zintegrowania polityki społecznej.

Wypełnienie misji będzie opierało się o następujące cele strategiczne:

Cel strategiczny 1. Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu mieszkańców gminy oraz integracja społeczna.

Cel strategiczny 2. Wspieranie rodzin, zapewnienie dzieciom i młodzieży warunków do rozwoju, zwiększenie dostępności opieki zdrowotnej oraz utrzymanie poziomu bezpieczeństwa publicznego w Gminie Miasta Sanoka.

Cel strategiczny 3. Zintegrowana polityka społeczna.

Cele strategiczne LPR powiązane z celami dokumentu to:

- I – 1, 2, 3

Program współpracy Gminy Miasta Sanoka z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami uprawnionymi do prowadzenia działalności pożytku publicznego na rok 2017

Jest to dokument przedstawiający politykę władz miasta wobec organizacji pozarządowych w zakresie realizowania zadań własnych przy wykorzystaniu potencjału społeczności lokalnej. Program określa zakres, zasady, obszary i formy wzajemnej współpracy oraz udzielanie pomocy organizacjom pozarządowym i podmiotom uprawnionym do prowadzenia działalności pożytku publicznego przez samorząd.

Celem głównym programu jest budowanie przez Gminę Miasta Sanoka partnerstwa między samorządem a sektorem pozarządowym, w sferze zadań publicznych, we współpracy z organizacjami w zakresie odpowiadającym zadaniom gminy.

Cele szczegółowe:

- 1) określenie zasad współpracy samorządu z organizacjami;
- 2) wspieranie działań na rzecz umacniania istniejących i powstawania nowych organizacji, działających dla dobra lokalnej społeczności;
- 3) pobudzanie innowacyjności i konkurencyjności poprzez umożliwienie organizacjom indywidualnego wystąpienia z ofertą realizacji konkretnych zadań publicznych;

- 4) włączenie zainteresowanych organizacji do realizacji programów służących rozwojowi miasta,
- 5) wykorzystywanie możliwości organizacji prowadzących działalność pożytku publicznego jako uzupełnienie działań miasta w zakresie nie obejmowanym przez struktury samorządowe;
- 6) poprawa jakości życia mieszkańców poprzez pełniejsze zaspokojenie potrzeb społecznych;
- 7) wzmacnianie pozycji organizacji i zapewnienie tym organizacjom równych szans w realizacji zadań publicznych, poprzez powierzanie i wspieranie coraz większej ilości zadań z jednoczesnym zapewnieniem odpowiednich środków na ich realizację.

Cele strategiczne LPR powiązane z celami dokumentu to:

- I – 2, 3, 4, 5, 6, 7

Strategia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok-Lesko

Nadrzędnym celem realizowanym w ramach Strategii dla MOF Sanok-Lesko jest:

Podniesienie konkurencyjności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok-Lesko w oparciu o zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy, warunkujący atrakcyjność inwestycyjną i osiedleńczą obszaru.

Cel nadrzędny realizowany będzie w oparciu o następujące cele rozwojowe:

Cel rozwojowy 1. Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej i osiedleńczej MOF poprzez efektywne wdrażanie strategii ochrony środowiska i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Cel rozwojowy 2. Wzrost integracji społecznej i przestrzennej MOF Sanok-Lesko poprzez kompleksowe włączenie społeczne grup marginalizowanych oraz poprawę warunków infrastrukturalnych.

Cel rozwojowy 3. Stworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego MOF Sanok-Lesko w oparciu o rozbudowę infrastruktury gospodarczej oraz usługi instytucji wspierania przedsiębiorczości.

Cele strategiczne LPR powiązane z celami dokumentu to:

- I – 2
- II – 1, 3
- III – 2

8. Projekty przyjęte do realizacji

Przedstawione działania winny łączyć cele społeczne z ekonomicznymi, inwestycyjne z zadaniami socjalnymi lub gospodarczymi, umożliwiając bardziej skuteczne pokonywanie zjawisk kryzysowych. Powyższe, zasadnicze założenia koncepcyjne tworzą warunki ramowe dla całej operacji poprawy funkcjonowania miasta. Ujęcie koncepcji rewitalizacji w kategoriach rekonstrukcji i integracji przestrzenno-funkcjonalnej struktury Miasta Sanoka wynika z potrzeby wzmocnienia i dowartościowania istniejących na obszarze potencjałów oraz usuwania (lub przynajmniej łagodzenia) deficytów rozwojowych.

W celu stworzenia zbioru działań jakie należy przeprowadzić w okresie krótkoterminowym i perspektywicznym na terenie Miasta Sanoka posłużono się przede wszystkim wskaźnikami i diagnozą zjawisk występujących na terenie miasta oraz sugestiami interesariuszy.

Dla osiągnięcia zarysowanej wizji, a także celów i kierunków rewitalizacji, w oparciu o identyfikację potrzeb społecznych, gospodarczych i po części techniczno-środowiskowo-przestrzenno-funkcjonalnych, a także możliwości inwestycyjnych, wyznaczono zbiór 12 projektów wdrożeniowych, w tym:

- projekty główne o numerach **od 1 do 8**,
- projekty uzupełniające o numerach **od 9 do 12**.

Projekty te można podzielić również na:

- twarde (inwestycyjne) – numery **5, 11, 12**,
- miękkie (społeczne) – numery **1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10**.

Projekty rewitalizacyjne zostały zestawione poniżej w postaci szablonów. Hierarchia realizacji projektów jest równoznaczna z przypisanym im numerem, tj. dla rozwiązania lub złagodzenia newralgicznych zjawisk kryzysowych na obszarze rewitalizacji, w pierwszej kolejności powinny zostać zrealizowane projekty z początku listy.

Projekt 5 jest planowany do finansowania w ramach działania 6.3 RPO WP 2014-2020, w związku z czym na końcu rozdziału przedstawiono jego szczegółową komplementarność z **Projektem 4** planowanym do finansowania z EFS.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 1	
Nazwa projektu	Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.4
Zakres realizacji zadań	<p>Główne zadania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - praca socjalna i asystentura, - praca z rodziną prowadzona w formie specjalistycznego wsparcia i terapii, tj.: profilaktyka uzależnień, zdobywanie umiejętności społecznych w ramach wsparcia psychologicznego, wsparcie prawne w zakresie prawa rodzinnego, konsultacje psychiatry dziecięcego, terapie dla dorosłych, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet, - działania innowacyjne w zakresie integracji rodziny, spędzania wolnego czasu w połączeniu z terapią i profilaktyką uzależnień, - dla osób przeżywających trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej planuje się uczestnictwo w grupach wsparcia.
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji
Podmiot realizujący projekt	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
Okres realizacji projektu	2017-2018
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	<p>225 000,00 zł</p> <p>Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Wojewody (zasiłki okresowe) (wkład min. 6%) oraz środków programów operacyjnych (w tym EFS w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 8.4 – wkład max. 94%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).</p>
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	<p>Projekt 2 – synergia w zakresie szerszego oddziaływania na obniżenie wykluczenia społecznego, m.in. poprzez pracę socjalną w obu projektach.</p> <p>Projekt 9 – synergia w zakresie szerszego oddziaływania na zmniejszenie przemocy w rodzinie (przemoc w rodzinie często wynika z problemów (różnego rodzaju uzależnień, niedoceniań rola kobiet), które rozwiązuje Projekt 1.</p>
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Celem głównym projektu jest zwiększenie dostępności do usług społecznych, usług wsparcia rodziny dla 40 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Projekt zgodnie z opisem ma również działanie profilaktyczne przed wykluczeniem społecznym osób i pod tymi względami rozwiązuje problemy w sferze społecznej.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	<p>Wzmocnienie wsparcia rodzin korzystających z pomocy społecznej poprzez objęcie pracą socjalną 40 osób i realizacji 20 kontraktów socjalnych. Wsparcie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych poprzez objęcie pomocą asystenta rodziny 40 osób. Poprawa sytuacji finansowej 10 osób poprzez zasiłki okresowe. Objęcie wsparciem psychologicznym 40 osób i prawnym 20 osób. Poprawa jakości i dostępności do skorzystania z konsultacji psychiatry dziecięcego dla 3 dzieci. Rozwój funkcjonowania grupy wsparcia dla osób przeżywających trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych – utworzenie grupy. Zorganizowanie Teatralnych Nocy Profilaktyki. Objęcie wsparciem 40 osób w formie artterapii. Wzrost pozytywnego obrazu kobiety wśród 18 kobiet. Przeprowadzenie wizyty studyjnej w Areszcie Śledczym dla dorosłych i gimnazjalistów. Opracowanie 1 Informatora „Gdzie szukać pomocy”.</p>

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 2	
Nazwa projektu	Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.1, II.1, II.2
Zakres realizacji zadań	<p>Założone zadania w projekcie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pomoc finansowa w postaci zasiłków finansowych, - praca socjalna, - wzrost wykształcenia poprzez ukończenie studiów, - zajęcia z dietetykiem i/lub fryzjerem i/lub stomatologiem w celu zmiany wizerunku zewnętrznego – dostęp do zajęć sportowych, - poradnictwo prawne, - kursy kwalifikacyjne i staże zawodowe realizowane zgodnie z umową z wykonawcą wyłonionym na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, - grupowe warsztaty rozwoju osobistego, - kurs kreacji wizerunku, - realizacja Indywidualnego Planu Zatrudnienia Socjalnego w CIS.
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji
Podmiot realizujący projekt	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
Okres realizacji projektu	2017-2019
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	<p>1 750 000,00 zł</p> <p>Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Wojewody (zasiłki okresowe) i z Funduszu Pracy (wynagrodzenie za pobyt w CIS) (wkład min. 15%) oraz programów operacyjnych (w tym EFS w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 8.2 – wkład max. 85%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).</p>
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 1 – synergia w zakresie szerszego oddziaływania na obniżenie wykluczenia społecznego, m.in. poprzez pracę socjalną w obu projektach.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Celem głównym projektu w sferze społecznej jest przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu oraz aktywna integracja 50 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Natomiast w sferze gospodarczej, projekt wpłynie na zmniejszenie liczby osób bezrobotnych.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	Objęcie pracą socjalną 50 osób. Realizacja 50 kontraktów socjalnych. Poprawa sytuacji finansowej 50 osób. Zmiana wizerunku zewnętrznego 50 osób. Ukończenie udziału w warsztatach CIS przez co najmniej 12 osób. Co najmniej 2 osoby ukończą studia podyplomowe lub magisterskie uzupełniające. co najmniej 56% osób zmniejszy dystans do zatrudnienia lub podejmie dalszą aktywizację, a w przypadku osób o znacznym stopniu niepełnosprawności, osób z niepełnosprawnością intelektualną sprzężonymi – 46%. Co najmniej 22% osób podejmie zatrudnienie, a w ww. przypadku – 12%. Co najmniej 56% osób będzie poszukiwać pracy. Co najmniej 31% osób uzyska kwalifikacje zawodowe.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 3	
Nazwa projektu	Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych, w tym rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.4
Zakres realizacji zadań	Wsparcie usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. Wykorzystanie dziennych opiekunów, asystentów osób niesamodzielnych, wolontariatu opiekuńczego, pomocy sąsiedzkiej i innych form samopomocowych. Inne usługi zwiększające mobilność, autonomię i bezpieczeństwo osób niesamodzielnych (np. likwidowanie barier architektonicznych w miejscu zamieszkania, sfinansowanie wypożyczenia sprzętu rehabilitacyjnego). Wykorzystanie nowoczesnych technologii w usługach opiekuńczych. Działania wspierające opiekunów nieformalnych w opiece domowej.
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji
Podmiot realizujący projekt	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
Okres realizacji projektu	2017-2020
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	2 000 000,00 zł Środki będą wydatkowane w ramach środków własnych (wkład min. 6%) oraz środków programów operacyjnych (w tym EFS w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 8.3 – wkład max. 94%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 4 – Projekty 3 i 4 poprzez jednoczesną realizację będą całościowo zapobiegały marginalizacji osób starszych na terenie rewitalizacji (Projekt 3 poprzez opiekę nad osobami starszymi unieruchomionymi w miejscu ich zamieszkania – pomoc środowiskowa, Projekt 4 poprzez opiekę nad osobami starszymi, które mają zapewniony transport do miejsca pomocy – pomoc w placówce).
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Projekt ma na celu zmniejszenie zjawiska wykluczenia osób starszych poprzez organizację usług dla osób z ograniczoną sprawnością ruchową, nie radzących sobie z trudnościami życia dnia codziennego. Projekt ma wpłynąć na zjawiska kryzysowe w sferze społecznej (w tym zauważalny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, dla których konieczne będzie zagwarantowanie opieki) poprzez zmniejszenie marginalizacji osób starszych.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	Zwiększenie dostępności do usług społecznych i zdrowotnych. Wprowadzenie standardów świadczenia usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań związanych z opieką osób starszych. Wzrost świadomości wśród mieszkańców na temat starości, chorób i świadczenia pomocy osobom starszym. Wzrost świadomości osób starszych na temat możliwej do uzyskania pomocy instytucjonalnej lub sąsiedzkiej. Prognozowany rezultat to liczba osób korzystająca z opieki. Wartością bazową wskaźnika jest 0. Zakłada się, że wartość ta będzie corocznie narastająca.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 4	
Nazwa projektu	Centrum Usług Senioralnych
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.1, I.4
Zakres realizacji zadań	Stworzenie miejsca opieki dla osób starszych i niesamodzielnych w nowotworzonym/istniejącym ośrodku zapewniającym opiekę dzienną. Projekt przewiduje następujące kompleksowe zadania dla osób starszych: - specjalistyczne usługi opiekuńcze (pracownik socjalny, pielęgniarka, dietetyk), - wsparcie terapeutyczne (psycholog, geriatra), - zapewnienie asystentów osób starszych, - podstawowa pomoc i organizacja czasu seniorom podczas ich pobytu w placówce. Tak kompleksowa opieka będzie zapewniona w dawnym Domu Kultury po jego rewitalizacji.
Lokalizacja	ul. Kościelnej (dz. nr 1717/1) (POSADA) *
Podmiot realizujący projekt	Gmina Miasta Sanoka we współpracy z MOPS
Okres realizacji projektu	2018-2022
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	228 000,00 zł Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Gminy (wkład min. 15%) oraz ze środków programów operacyjnych (w tym EFS w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 8.3 – wkład max. 85%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 4 – Projekty 3 i 4 poprzez jednoczesną realizację będą całościowo zapobiegały marginalizacji osób starszych na terenie rewitalizacji (Projekt 3 poprzez opiekę nad osobami starszymi unieruchomionymi w miejscu ich zamieszkania – pomoc środowiskowa, Projekt 4 poprzez opiekę nad osobami starszymi, które mają zapewniony transport do miejsca pomocy – pomoc w placówce). Projekt 5 – realizacja Projektu 4 jest zależna od realizacji projektu 5 (przekształcony Dom Kultury ma stanowić miejsce dla Centrum Usług Senioralnych).
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Centrum Usług Senioralnych ma na celu zmniejszenie zjawiska wykluczenia osób starszych poprzez organizację usług dla seniorów nie radzących sobie z trudnościami życia dnia codziennego. Projekt ma wpłynąć na zjawiska kryzysowe w sferze społecznej (w tym zauważalny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, dla których konieczne będzie zagwarantowanie opieki) poprzez zmniejszenie marginalizacji osób starszych.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	Wzrost liczby osób korzystających z usług społecznych, edukacja służb pomocowych i integracja środowisk senioralnych, umożliwienie rodzinom osób starszych i niesamodzielnych podjęcia pracy poprzez odciążenie ich opieką nad tymi osobami. Rezultaty – Liczba osób korzystających z opieki w Centrum Usług Senioralnych [os./rok] Wartością bazową wskaźnika jest 0. Zakłada się, że wartość ta docelowo wyniesie do 30 osób.

* podana lokalizacja jest planowana

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 5	
Nazwa projektu	Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.1, I.4, III.2
Zakres realizacji zadań	Rozbudowa i nadbudowa budynku, wykonanie nowych instalacji elektrycznych i sanitarnych oraz zainstalowanie windy. Termomodernizacja obiektu wraz z wyposażeniem pomieszczeń, przygotowanie w pełni wyposażonego węzła kuchennego. Dostosowanie budynku do potrzeb osób niepełnosprawnych. Zagospodarowanie terenu obejmować będzie: - wykonanie miejsc parkingowych, - zagospodarowanie terenów zielonych, - montaż urządzeń rekreacyjno-wypoczynkowych (ławki), - montaż urządzeń sportowych.
Lokalizacja	ul. Kościelna (dz. nr 1717/1) (POSADA) *
Podmiot realizujący projekt	Gmina Miasta Sanoka we współpracy z Caritas Archidiecezji Przemyskiej **
Okres realizacji projektu	2017-2018
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	4 200 000,00 zł Środki będą wydatkowane w ramach środków własnych (wkład min. 15%) oraz środków programów operacyjnych (w tym EFRR w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 6.3 – wkład max. 85%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 4 – komplementarność z EFS – realizacja Projektu 4 jest zależna od realizacji projektu 5 (przekształcony Dom Kultury ma stanowić miejsce dla Centrum Usług Senioralnych).
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Przekształcenie dawnego Domu Kultury ma na celu zmniejszenie zjawiska wykluczenia osób starszych poprzez udostępnienie im miejsca gwarantującego wsparcie w dziennych formach pobytu – tj. danie możliwości rodzinie/opiekunom osób starszych na pozostawienie ich w obiekcie pod opieką personelu, np. na czas pracy oraz odebranie w czasie wolnym. Osoby starsze poza opieką otrzymają również możliwość uczestniczenia w różnego rodzaju zajęciach aktywizujących podczas pobytu. Projekt ma wpłynąć na zjawiska kryzysowe w sferze społecznej (w tym zauważalny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, dla których konieczne będzie znalezienie miejsca i zajęć w celu włączenia społecznego) poprzez zmniejszenie marginalizacji osób starszych. Projekt po części wpłynie również na sferę gospodarczą (zmniejszenie bezrobocia) poprzez zatrudnienie osób do opieki nad osobami starszymi oraz utrzymujących porządek na terenie placówki.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	Produkty – Powierzchnia budynku/terenu objętego rewitalizacją [m ²] Rezultaty – Liczba osób korzystających z opieki na terenie placówki [os./rok] Wartością bazową wskaźnika jest 0. Zakłada się, że wartość ta docelowo wyniesie do 30 osób.

* podana lokalizacja jest planowana

** podana współpraca jest planowana

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 6	
Nazwa projektu	Centrum Integracji Międzypokoleniowej
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.2
Zakres realizacji zadań	<p>Projekt polega na realizacji zajęć:</p> <p>a) komputerowych dla osób starszych zagrożonych wykluczeniem ze środowiska IT - wymiana doświadczeń międzypokoleniowych poprzez wspólny udział dzieci i ich dziadków w nauce obsługi komputera,</p> <p>b) sportowych - wspólne gry i zabawy sportowe dla dzieci i ich dziadków promujące zdrowy styl życia,</p> <p>c) artystycznych - dla dzieci prowadzonych wspólnie z dziadkami.</p> <p>Istotą tych zajęć jest integracja międzypokoleniowa połączona z wymianą doświadczeń, wzajemnym uczeniem się od siebie. Pogłębianie i kształtowanie właściwych relacji w kontaktach dzieci z osobami starszymi – przełamywanie barier wiekowych.</p>
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji
Podmiot realizujący projekt	Gmina Miasta Sanoka
Okres realizacji projektu	2017-2022
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	<p>68 000,00 zł</p> <p>Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Gminy (wkład max. 100%).</p> <p>Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).</p>
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 3, Projekt 4 – synergia w obszarze zmniejszenia zjawiska wykluczenia osób starszych.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Projekt ma wpłynąć na zjawiska kryzysowe w sferze społecznej (w tym zauważalny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, dla których konieczne będzie znalezienie miejsca i zajęć w celu włączenia społecznego) poprzez m.in. zapobieganie przedwczesnemu wykluczeniu informatycznemu ludzi starszych, wpłynie pozytywnie na więź międzypokoleniową i wzbogaci ofertę na nowe formy spędzania czasu wolnego przez dzieci.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	<p>Produkty – Liczba zorganizowanych zajęć [szt.]</p> <p>Rezultaty – Liczba uczestników zajęć koedukacyjnych [os./rok]</p> <p>Wartością bazową wskaźnika jest 0. Zakłada się, że wartość ta będzie corocznie narastająca.</p> <p>Głównym rezultatem projektu będzie wymiana doświadczeń międzypokoleniowych – transfer wiedzy.</p>

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 7	
Nazwa projektu	„Przekwalifikuj się!” – szkolenia i kursy zawodowe
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.1, II.2
Zakres realizacji zadań	<p>Organizacja bezpłatnych szkoleń dla osób bezrobotnych zamierzających przekwalifikować się zawodowo połączonych z warsztatami psychologicznymi mającymi na celu wyposażenie bezrobotnych w niezbędne kompetencje społeczne.</p> <p>Szkolenia zawodowe prowadzące do nabycia, podniesienia lub uzupełnienia kwalifikacji zawodowych składać się będą z następujących bloków tematycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identyfikacja potrzeb oraz diagnozowanie możliwości w zakresie doskonalenia zawodowego (prześledzenie swojego doświadczenia i potencjalnych ścieżek rozwoju, potrzeby na lokalnym rynku pracy i możliwości przekwalifikowania się, poprawne sporządzenie własnego CV); - zajęcia komputerowe – warsztaty z obsługi komputera (m.in. pakiet edytor tekstu, arkusz kalkulacyjny, program do prezentacji) i Internetu (podstawy wyszukiwania ogłoszeń o pracę, zakładania i obsługi poczty elektronicznej) w szkolnej pracowni komputerowej; - kompleksowe pośrednictwo pracy. <p>Dla osób z największymi chęciami i potencjałem zostaną zagwarantowane kursy i staże pozwalające zmienić kwalifikacje zawodowe na potrzeby lokalnego rynku pracy.</p>
Lokalizacja	Obszar Gminy Miasta Sanoka *
Podmiot realizujący projekt	Gmina Miasta Sanoka we współpracy z MOPS i PUP
Okres realizacji projektu	2018-2022
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	<p>140 000,00 zł</p> <p>Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Gminy (wkład min. 15%) oraz środków programów operacyjnych (w tym EFS w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 8.1 – wkład max. 85%).</p> <p>Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).</p>
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 8 – synergia w zakresie szerszego oddziaływania na obniżenie bezrobocia, poprzez aktywizację bezrobotnych.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Projekt ma wpłynąć na zjawiska kryzysowe w sferze gospodarczej (w tym wysoką liczbę bezrobotnych) poprzez pomoc osobom bezrobotnym w przekwalifikowaniu zawodowym i znalezieniu pracy.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	<p>Produkty – Liczba zorganizowanych szkoleń [szt.]</p> <p>Rezultaty – Liczba uczestników szkoleń, którzy znaleźli zatrudnienie [os.]</p> <p>Główny prognozowany rezultat to spadek liczby osób bezrobotnych. Wartością bazową wskaźnika jest aktualna liczba osób bezrobotnych na obszarze rewitalizacji wynosząca 585. Zakłada się, że wartość ta będzie corocznie spadać.</p>

* w pierwszej kolejności dostęp do projektu uzyskają osoby bezrobotne z obszaru rewitalizacji

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 8	
Nazwa projektu	„Może mały zakładzik?” – szkolenia z zakresu zakładania działalności gospodarczej
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.1, II.1
Zakres realizacji zadań	<p>Organizacja bezpłatnych szkoleń dla osób bezrobotnych zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą połączonych z warsztatami psychologicznymi mającymi na celu wyposażenie bezrobotnych mających zamiar założyć działalność gospodarczą w niezbędne kompetencje społeczne.</p> <p>Szkolenia składać się będą z następujących bloków tematycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zajęcia z działalności gospodarczej (pomysł na własny biznes, analiza SWOT, wymogi przy rejestracji własnej firmy, biznes plan, źródła finansowania działalności gospodarczej, zatrudnianie pracowników, marketing w małej firmie); - zajęcia komputerowe – warsztaty z obsługi komputera (m.in. pakiet edytor tekstu, arkusz kalkulacyjny, program do prezentacji) i Internetu (podstawy wyszukiwania informacji, zakładania i obsługi poczty elektronicznej) w szkolnej pracowni komputerowej; - zajęcia grupowe i indywidualne z psychologiem – zajęcia skupiają się na budowaniu pozytywnego myślenia, zwiększenia motywacji, wzmacnianie wiary we własne możliwości, pozytywnej samooceny, poznanie technik radzenia sobie ze stresem. <p>Każdemu uczestnikowi zapewnione zostaną samodzielne stanowisko komputerowe, ciepły posiłek i przerwy kawowe oraz materiały szkoleniowe.</p>
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji *
Podmiot realizujący projekt	Gmina Miasta Sanoka we współpracy z MOPS i PUP
Okres realizacji projektu	2018-2022
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	<p>100 000,00 zł</p> <p>Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Gminy (wkład min. 15%) oraz środków programów operacyjnych (w tym EFS w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 8.1 – wkład max. 85%).</p> <p>Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).</p>
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 7 – synergia w zakresie szerszego oddziaływania na obniżenie bezrobocia, poprzez aktywizację bezrobotnych.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Projekt ma wpłynąć na zjawiska kryzysowe w sferze gospodarczej (w tym bezrobocie i spadek liczby podmiotów gospodarczych) poprzez pomoc w rozpoczęciu własnej działalności gospodarczej.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	<p>Produkty – Liczba zorganizowanych szkoleń [szt.]</p> <p>Rezultaty – Liczba uczestników szkoleń, którzy założyli działalność gospodarczą [os.]</p> <p>Główny prognozowany rezultat to spadek liczby osób bezrobotnych. Wartością bazową wskaźnika jest aktualna liczba osób bezrobotnych na obszarze rewitalizacji wynosząca 585. Zakłada się, że wartość ta będzie corocznie spadać.</p>

* w pierwszej kolejności dostęp do projektu uzyskają osoby bezrobotne z obszaru rewitalizacji

PROJEKT 9

Nazwa projektu	Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.3
Zakres realizacji zadań	Projekt składa się z następujących części: I. Rozwój działań profilaktycznych mających na celu podniesienie świadomości społecznej na temat zjawiska przemocy w rodzinie. II. Poprawa jakości i zwiększenie dostępności usług świadczonych na rzecz osób zagrożonych i doznających przemocy w rodzinie. III. Dostosowanie istniejącej infrastruktury instytucjonalnej do potrzeb osób dotkniętych przemocą w rodzinie. IV. Zintensyfikowanie pomocy dla dzieci i młodzieży z rodzin zagrożonych i dotkniętych przemocą w rodzinie. <u>Projekt jest już w trakcie realizacji.</u>
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji
Podmiot realizujący projekt	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
Okres realizacji projektu	2017-2018
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	50 000,00 zł Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Gminy (wkład min. 20%) oraz środków ministerialnych w ramach dotacji Programu Ochrony (wkład max. 80%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 1 – synergia w zakresie szerszego oddziaływania na zmniejszenie przemocy w rodzinie (przemoc w rodzinie często wynika z problemów (różnego rodzaju uzależnień, niedoceniań rola kobiet), które rozwiązuje Projekt 1.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Projekt wpłynie na poprawę bezpieczeństwa osób w rodzinach poprzez działania profilaktyczne i doraźne związane z przemocą, co przełoży się na zmniejszenie owego negatywnego zjawiska w sferze społecznej. Na samym obszarze rewitalizacji wydano aż 25% niebieskich kart w mieście.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	Zmiana świadomości i wizerunku zewnętrznego ofiar przemocy oraz zwiększenie wiary we własne siły. Zwiększenie jakości i dostępności wsparcia psychologicznego i pomocy terapeutycznej dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie, w tym dzieci. Poprawa jakości i dostępności wsparcia prawnego dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Rozwój funkcjonowania grup wsparcia. Podniesienie kwalifikacji i umiejętności praktycznych pracowników instytucji, które na co dzień stykają się z problemem przemocy poprzez kursy i szkolenia. Rezultat zostanie zmierzony na podstawie spadku liczby ofiar przemocy w rodzinie. Wartością bazową wskaźnika liczby ofiar przemocy w rodzinie jest 28. Zakłada się, że wartość ta będzie corocznie malejąca.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 10	
Nazwa projektu	„Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.3
Zakres realizacji zadań	Cykl spotkań informacyjnych i warsztatów w szkołach dla dzieci, w zakresie zapobiegania zagrożeniom zdrowia i życia (w tym bezpieczeństwa przy poruszaniu się po drogach, bezpieczeństwa podczas zabawy, zagrożeniach w domu) oraz ochrony środowiska naturalnego, prowadzonych przez policjanta/strażaka. Wpajanie poprawnych zachowań od najmłodszych lat jest ważne dla rozwoju człowieka i przekłada się na jego późniejsze życie. Człowiek nauczony szacunku dla zdrowia, życia i środowiska naturalnego podejmuje rozsądniejsze decyzje dla dobra swojego i społeczeństwa.
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji
Podmiot realizujący projekt	Gmina Miasta Sanoka we współpracy z placówkami oświatowymi oraz Policją i Strażą Pożarną
Okres realizacji projektu	2017-2022
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	69 000,00 zł Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Gminy (wkład max. 100%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt nie jest bezpośrednio powiązany z innymi projektami.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Projekt wpłynie na sferę społeczną poprzez rozwijanie świadomości dzieci w zakresie bezpieczeństwa w życiu codziennym.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	Produkty – Liczba zorganizowanych warsztatów [szt.] Rezultaty – Liczba uczestników warsztatów [os./rok]

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 11	
Nazwa projektu	Adaptacja Centrum Ochrony Zdrowia Psychicznego
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.4, III.2
Zakres realizacji zadań	<p>Generalny remont budynku „starego szpitala” i budynku mieszczącego pracownię RTG, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wymiana dachu na dwuspadowy przykryty blachą, - wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, - wykonanie termomodernizacji ścian i stropów, - modernizacja instalacji elektrycznej oraz wodno-kanalizacyjnej, - wykonanie wylewek pod posadki wraz z ułożeniem płytek ściennych i podłogowych oraz wykładziny PCV, malowanie ścian, - wykonanie nowych schodów wejściowych, - wyposażenie pomieszczeń (łóżka, stoliki, stojaki), aparatura i sprzęt medyczny, sprzęt teleinformatyczny.
Lokalizacja	ul. Konarskiego 8 (ŚRÓDMIEŚCIE)
Podmiot realizujący projekt	Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Sanoku
Okres realizacji projektu	2017-2019
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	<p>4 785 000,00 zł</p> <p>Środki będą wydatkowane w ramach środków własnych (wkład min. 15%) oraz środków programów operacyjnych (w tym EFRR w ramach RPO WP 2014-2020 Działanie 6.2.1 – wkład max. 85%).</p> <p>Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).</p>
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 5 – wspieranie realizacji Działania 6.3 w rewitalizacji przestrzeni regionalnej – Projekty 5 i 11 poprzez jednoczesną realizację będą miały silny wpływ na poprawę estetyki w południowej części obszaru rewitalizacji, ponieważ są jednymi z głównych elementów lokalnej przestrzeni, których zdegradowany stan wpływa na obniżenie estetyki w sferze przestrzenno-funkcjonalnej.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Projekt będzie miał szeroki wpływ na sferę społeczną. Działania Centrum mają poprawiać jakość życia podopiecznych, skupiając się na różnych aspektach szeroko rozumianego procesu zdrowienia, promocji zdrowego stylu życia, psychoedukacji, zapobieganiu nawrotom choroby, uwrażliwianiu na zwiastuny nawrotu, uczeniu umiejętności życiowych ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności interpersonalnych, tworzeniu sieci wsparcia społecznego, zapobieganiu wykluczeniu społecznemu, umożliwieniu powrotu do pracy, kształtowaniu właściwych postaw środowiska wobec chorych psychicznie i promocji zdrowia psychicznego.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	<p>Produkty – Powierzchnia budynków objętych rewitalizacją [m²] – 1560 m²</p> <p>Rezultaty – szacunkowa liczba świadczeń zdrowotnych w okresie rocznym – 60 000, stworzenie 30-40 miejsc pracy personelu medycznego, poprawa estetyki części obszaru rewitalizacji (wygląd budynków ma duży wpływ na rejon)</p>

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

PROJEKT 12

Nazwa projektu	Przebudowa hali targowej na mieszkania komunalne
Cele rewitalizacji realizowane przez projekt	I.4, III.1
Zakres realizacji zadań	Projekt obejmuje przebudowę parteru i piętra obecnej dwukondygnacyjnej hali targowej. Na każdej kondygnacji powstanie 10 mieszkań o zróżnicowanej konfiguracji pomieszczeń. Gmina Miasta Sanoka dysponuje koncepcją architektoniczną przebudowy. Projekt jest skierowany w pierwszej kolejności do ubogich osób z obszaru rewitalizacji w celu zapewnienia im dogodnych warunków mieszkaniowych.
Lokalizacja	ul. Piłsudskiego (dz. nr 579/4) (ŚRÓDMIEŚCIE)
Podmiot realizujący projekt	Gmina Miasta Sanoka
Okres realizacji projektu	2018-2020
Szacowana wartość projektu i źródło finansowania	3 000 000,00 zł Środki będą wydatkowane w ramach limitów ustalanych dla Budżetu Gminy (wkład min. 20%) oraz środków Banku Gospodarstwa Krajowego (wkład max. 80%). Ponadto przewiduje się możliwość zaangażowania alternatywnych źródeł zewnętrznych – sponsorzy, fundusze celowe, programy rządowe (wkład zależny od rodzaju źródła).
Opis powiązań i synergii z innymi projektami	Projekt 2 – synergia w zakresie szerszego oddziaływania na obniżenie wykluczenia społecznego, m.in. poprzez wspieranie osób najuboższych. Projekt 11 – synergia w zakresie poprawy estetyki części obszaru rewitalizacji w najbardziej reprezentatywnej dzielnicy miasta – zaniedbane i niszczone obiekty (centrum ochrony zdrowia, hala targowa) szpecą okolicę.
Opis oddziaływania projektu na zdiagnozowany kryzys	Realizacja projektu pozwoli na zredukowanie liczby oczekujących na mieszkanie komunalne i złagodzenie problemu braku tanich lokali mieszkalnych dla najmniej zasobnych mieszkańców, którzy nie mają możliwości kupna mieszkania na wolnym rynku. Dążenie do zapewnienia każdemu gospodarstwu domowemu samodzielnego mieszkania, stanowi fundament prawidłowego rozwoju demograficznego. Słaby poziom mieszkalnictwa, niesie za sobą szereg negatywnych konsekwencji społecznych i gospodarczych. Poprawa sytuacji mieszkaniowej części gospodarstw domowych wpłynie na polepszanie ich możliwości ekonomicznych, uwalniając środki wydawane dotychczas na wynajem. Sfera przestrzenna nie ulegnie zaburzeniu. Budynek funkcjonuje od lat w obecnej lokalizacji, lecz ze względu na systematyczny spadek zainteresowania stoiskami handlowymi przez kupców a z drugiej strony malejącą liczbą kupujących, jego dotychczasowa funkcja uległa wyczerpaniu. Nadanie mu nowej roli w istniejącej przestrzeni nawiąże do usytuowanych w centrum miasta innych budynków wielorodzinnych.
Prognozowane produkty i rezultaty projektu oraz sposób ich oceny	Produkty – Powierzchnia budynków objętych rewitalizacją [m ²] – 1760 m ² Rezultaty – Powstanie 10 mieszkań

Komplementarność projektów EFRR planowanych do finansowania w ramach działania 6.3

RPO WP 2014-2020 i projektów EFS

<p>PROJEKT 5 z EFRR <i>planowany do finansowania w ramach działania 6.3</i></p>	<p>PROJEKT 4 z EFS <i>planowany do finansowania w ramach działania 8.3</i></p>
<p>Tytuł projektu Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu</p>	<p>Tytuł projektu Centrum Usług Senioralnych</p>
<p>Wskazanie miejsca realizacji na obszarze rewitalizowanym ul. Kościelna (dz. nr 1717/1) (POSADA)</p>	
<p>Opis wpływu projektów na zdiagnozowaną sytuację kryzysową, w szczególności w sferze społecznej Projekty mają wpłynąć na zjawiska kryzysowe w sferze społecznej, w tym wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym w strukturze populacji, dla których konieczne jest zagwarantowanie opieki. Ich realizacja ma na celu zmniejszenie widocznej marginalizacji osób starszych, nie radzących sobie z trudnościami życia dnia codziennego, przez co ich wykluczenie ze społeczeństwa coraz bardziej się pogłębia. Centrum Usług Senioralnych ma zapewniać podstawową pomoc i organizację czasu seniorom podczas ich pobytu w zrewitalizowanym dawnym Dom Kultury. Projekty wpływają na następujące zdiagnozowane problemy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>duże obciążenie demograficzne i starzenie się społeczeństwa,</i> • <i>utrudniony dostęp do usług opieki i ochrony zdrowia,</i> • <i>degradacja budynków pełniących ważne funkcje społeczne i ochrony zdrowia.</i> 	
<p>Uzasadnienie niezbędności projektów dla realizacji założonych celów programu rewitalizacji Projekty razem realizują następujące wspólne cele i kierunki działań: <i>I. Wysoki poziom integracji i rozwoju społeczności lokalnej</i> <i>I.1. Zmniejszenie stopnia wykluczenia społecznego</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Zapobieganie marginalizacji osób starszych</i> <p><i>I.4. Poprawa dostępu do usług socjalnych, opiekuńczych i zdrowotnych</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Zwiększenie dostępu do opieki dla osób starszych, niepełnosprawnych, chorych psychicznie</i> <p>Oba projekty w sposób niewrażliwy przyczyniają się do zmniejszania stopnia wykluczenia i pomocy osobom starszym. Bez realizacji tych projektów, osiągnięcie wysokiego poziomu integracji społeczeństwa, nie będzie możliwe.</p>	
<p>Opis komplementarności projektów Realizacja Projektu 4 nie jest możliwa bez uprzedniej realizacji Projektu 5. Dawny Dom Kultury jest jedynym obiektem na obszarze rewitalizacji odpowiednim do realizacji działalności społeczno-opiekuńczej. Dawny Dom Kultury po rewitalizacji (Projekt 5) ma zagwarantować miejsce dla organizacji Centrum Usług Senioralnych (Projekt 4), a przekształcony teren wokół obiektu społeczno-opiekuńczego ma poszerzać ofertę rekreacji i rehabilitacji dla osób korzystających z Centrum Usług Senioralnych. Ponadto projekty przyczyniają się znacznie do poprawy sytuacji kryzysowej w sferze społecznej oraz biorą udział w realizacji wspólnych celów, co zostało opisane powyżej. Jako działania innowacyjne na terenie Sanoka, mają stać się główną pomocą w walce z wykluczeniem osób starszych.</p>	

9. Mechanizmy zapewnienia komplementarności przedsięwzięć rewitalizacyjnych

9.1 Komplementarność przestrzenna

Wyznaczone projekty rewitalizacyjne skupiają się na obszarze rewitalizacji i będą na nim realizowane, lecz ich zasięg funkcjonalny może wykraczać poza obszar rewitalizacji, np. może skupić osoby spoza obszaru rewitalizacji, które zaliczają się do grona zdiagnozowanych w gminie problemów społeczno-gospodarczych. Ma to na celu zapewnić rzeczywiste i trwałe rozwiązanie problemów, dopełnianie się przestrzenne oraz mechanizm synergii efektów oddziaływania. Projekty są odpowiedzią na główne problemy dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji, które zostały wskazane dzięki przeprowadzonej diagnozie i konsultacjom społecznym.

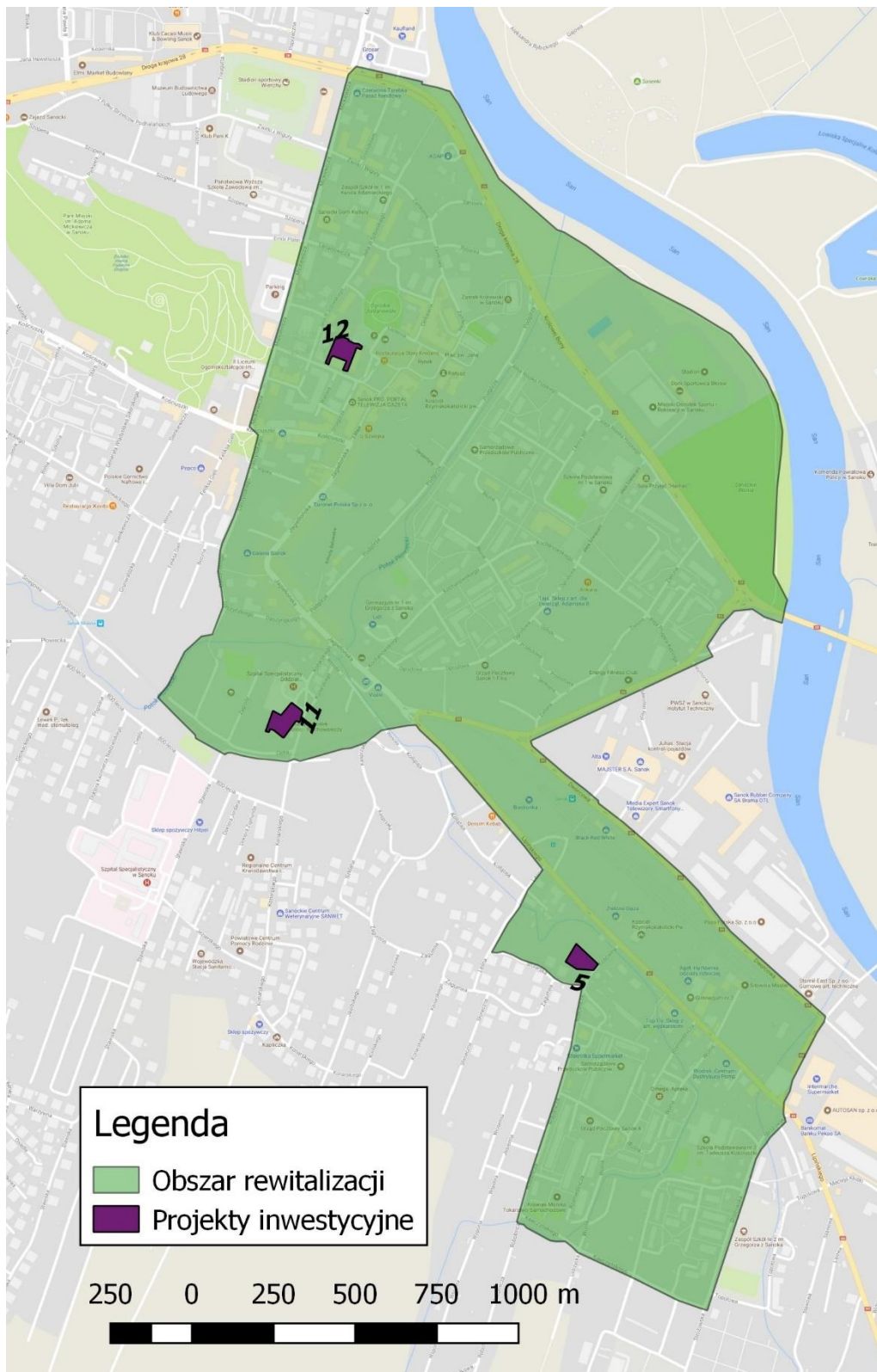
Dzięki realizacji projektów pozytywne skutki widoczne będą na całym obszarze rewitalizacji, a także poza nim, ponieważ parę z nich dotyczy działań podejmowanych dla obiektów użyteczności publicznej (**Projekt 5, 11**), przez co korzystać z nich będą mogli mieszkańcy całego miasta jak i regionu.

Zgodnie z charakterem projektów inwestycyjnych ich realizacja będzie punktowa w różnych rejonach obszaru rewitalizacji, ale ich oddziaływanie w komplementarności z działaniami społecznymi będzie obejmowało całość obszaru rewitalizacji.

Miejsca realizacji niektórych projektów społecznych zostaną wyznaczone dopiero przy wprowadzaniu projektów w życie (przy projektach tych jako miejsce realizacji wpisano *obszar rewitalizacji*). Wstępnie dla niektórych projektów można założyć miejsc realizacji, np. projekty społeczne dotyczące zajęć komputerowych (**Projekt 6, 7, 8**) będą powiązane z budynkami szkół, natomiast część działań może również zostać przeprowadzona na terenie Sanockiego Domu Kultury (**Projekt 5**).

Zgodnie z charakterem projektów społecznych ich realizacja będzie dotyczyła nie przestrzeni, lecz osób zamieszkujących obszar rewitalizacji. Projekty społeczne zostały tak dobrane, aby objąć swoim procesem jak największą liczbę osób, których dotyczą zdiagnozowane problemy i aby jak najlepiej uzdrowić społeczeństwo objęte zjawiskami kryzysowymi. Naprzemienne działania w sferach społecznej i gospodarczej powinny dać szybkie efekty poprawy sytuacji społecznej na obszarze rewitalizacji i solidne fundamenty do realizacji rewitalizacji również w późniejszym czasie w innych sferach.

Zapewnienie komplementarności przestrzennej projektów rewitalizacyjnych służyć ma efektywnemu oddziaływaniu programu rewitalizacji na cały dotknięty kryzysem obszar (a nie punktowo, w pojedynczych miejscach). Zaplanowane działania rewitalizacyjne mają więc wzajemnie się dopełniać przestrzennie, aby zachodził między nimi efekt synergii.

Rysunek 10. Miejsca realizacji projektów inwestycyjnych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Zapewnienie komplementarności przestrzennej interwencji to także konieczność prowadzenia działań rewitalizacyjnych w taki sposób, aby ich realizacja nie skutkowałą przesuwaniem (wypychaniem) problemów na inne obszary lub nie prowadziła do niepożądanych efektów społecznych, takich jak segregacja społeczna i wykluczenie. Działania zaplanowane w Lokalnym Programie Rewitalizacji zostały tak przygotowane, aby rozwiązywać problemy zidentyfikowane w obszarze rewitalizacji i eliminować czynniki powodujące zjawiska kryzysowe. Zadbano zatem o to, aby nie następowało przenoszenie problemów na inne obszary miasta. Przy potencjalnym przenoszeniu/wywołaniu problemów, miasto będzie dokładać wszelkich starań, aby zminimalizować ten wpływ.

Ważne jest również zweryfikowanie czy zbiór projektów będzie odpowiadał na potrzeby rewitalizacyjne w każdej z analizowanych sfer miasta, w których zaobserwowano stan kryzysowy. Poniżej przedstawiono w jakiej sferze mieści się oddziaływanie danego przedsięwzięcia.

Tabela 56. Oddziaływanie projektu na łagodzenia stanu kryzysowego w danej sferze. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

L.p.	Projekt	Sfera społeczna	Sfera gospodarcza	Sfera środowiskowa	Sfera techniczna	Sfera przestrzenno-funkcjonalna
1	Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej					
2	Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym					
3	Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych, w tym rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania					
4	Centrum Usług Senioralnych					
5	Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej					
6	Centrum Integracji Międzypokoleniowej					
7	„Przekwalifikuj się!” – szkolenia i kursy zawodowe					
8	„Może mały zakładzik?” – szkolenia z zakresu zakładania działalności gospodarczej					
9	Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie					
10	„Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych					
11	Adaptacja Centrum Ochrony Zdrowia Psychicznego					
12	Przebudowa hali targowej na mieszkania komunalne					

9.2 Komplementarność problemowa

Odpowiedzią na zidentyfikowane w ramach diagnozy i konsultacji społecznych potrzeby rewitalizacji jest układ celów, wyznaczających kierunki podejmowanych działań. Jest on zaplanowany w sposób umożliwiający kompleksową i komplementarną realizację potrzeb oraz rozwiązań problemów na obszarze rewitalizowanym. Wskazane cele i projekty mają charakter zintegrowany (wielowymiarowy), tworzą spójną i komplementarną logikę interwencji. Każdy z wyznaczonych celów przyczynia się do realizacji wielu potrzeb rewitalizacyjnych, łącząc w sobie różne wymiary problemów i potrzeb rewitalizacji.

Tabela 57. Komplementarność i logika powiązań pomiędzy projektami a celami rewitalizacji.
(źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

L.p.	Projekt	I.1	I.2	I.3	I.4	II.1	II.2	III.1	III.2
1	Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej								
2	Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym								
3	Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych, w tym rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania								
4	Centrum Usług Senioralnych								
5	Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej								
6	Centrum Integracji Międzypokoleniowej								
7	„Przekwalifikuj się!” – szkolenia i kursy zawodowe								
8	„Może mały zakładzik?” – szkolenia z zakresu zakładania działalności gospodarczej								
9	Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie								
10	„Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych								
11	Adaptacja Centrum Ochrony Zdrowia Psychicznego								
12	Przebudowa hali targowej na mieszkania komunalne								

Współgranie projektów pod względem komplementarności problemowo-kompleksowej sprowadza się do analizy pod kątem ich wzajemnego dopełniania. W Programie zasada ta jest realizowana poprzez organizowanie działań zarówno o charakterze inwestycyjnym jak i społecznym. Szczegółowe powiązania i synergia projektów oraz synchronizacja efektów oddziaływania działań rewitalizacyjnych na sytuacji kryzysową została przedstawiona w szablonach projektów. Działania społeczne będą dotyczyły rozwijania aktywnych form integracji społecznej, zapobieganiu wykluczenia społecznego, czy aktywizacji zawodowej mieszkańców. Modernizacja obiektów wpisze się bezpośrednio w aspekty infrastrukturalne, ale także przestrzenne (np. uporządkowanie otoczenia), a pośrednio wpłynie na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru rewitalizacji. W aspekcie komplementarności problemowej ważne jest precyzyjne określenie pożądaných efektów rewitalizacji. Każdy projekt posiada zatem wskazane w szablonie rezultaty wynikające z jego realizacji.

Tabela 58. Wzajemne powiązania projektów rewitalizacyjnych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Projekt	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Synergia	2, 9	1	4	3		3, 4	8	7	1		5	2, 11
Komplementarność				5	4							

Synergia – współdziałanie różnych projektów, którego efekt jest większy niż suma poszczególnych oddzielnych projektów.

Komplementarność – wspólna realizacja projektu w ramach EFS oraz projektu w ramach EFRR.

Analizując komplementarność problemową należy wyjść od głównego postulatu wizji obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji. Brzmi on następująco „Obszar zrewitalizowany miejscem społecznie, gospodarczo, technicznie i przestrzennie wkomponowanym w rozwój Miasta Sanoka”. Zaplanowane projekty rewitalizacyjne „wypełniają” tak spisany postulat, wzajemnie się uzupełniając.

Wśród projektów rewitalizacyjnych znaczną liczbę stanowią te, dla których kluczową dziedziną jest zapobieganie marginalizacji wszystkich grup mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym, czy to ze względu na podeszły wiek, niepełnosprawność czy też trudną sytuację życiową. Ważne są również projekty dopasowujące przestrzeń do potrzeb integracji społecznej. Uzdrawiona sfera społeczna stanowić ma pierwszy główny filar rozwojowy obszaru rewitalizacji.

Drugi filar rozwojowy obszaru rewitalizacji stanowić będzie aktywnie rozwijający się sektor gospodarczy. Na atrakcyjność terenów rewitalizacji do inwestowania mają wpływać działania bezpośrednie przyczyniające się do polepszenia warunków prowadzenia działalności gospodarczej (np. ukierunkowanie przepływu osób do miejsc z potencjałem usługowym), ożywienia gospodarczego i odpowiadające za podniesienie kwalifikacji potencjalnych pracowników. Zgodnie z podstawowymi założeniami rewitalizacji, kluczowa dla sukcesu jej przeprowadzenia jest koncentracja na potrzebach społecznych i rozwiązywaniu problemów związanych z niską aktywnością zawodową mieszkańców obszaru.

9.3 Komplementarność proceduralno-instytucjonalna

Wśród struktur, które biorą udział w realizacji Programu można wyróżnić podmioty wykonawcze – jednostki realizujące poszczególne zadania oraz podmioty zarządzające – jednostki nadzorujące oraz koordynujące wdrożenie Programu, a przy tym prowadzące monitoring i ocenę Programu.

Monitoring (w tym ewaluacja) realizacji Programu będzie prowadzony przez Wydział Rozwoju Miasta Urzędu Miasta Sanoka. Monitoring w zakresie realizacji poszczególnych projektów będzie należał do Zespołu zadaniowego do opracowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022.

Za realizację działań inwestycyjnych odpowiadać będą zgłaszający je projektodawcy. Działaniami społecznymi mogą zajmować się ośrodki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe czy odpowiednie jednostki Urzędu Miasta Sanoka.

Określenie odpowiednich instrumentów zarządzania, wdrażania i monitoringu Programu jest konieczne do pełnego wykorzystania narzędzi finansowych i instytucjonalnych. Zagadnienia te zostały opisane szczegółowo w dalszych rozdziałach dotyczących systemu wdrażania, zarządzania i systemu monitoringu Programu.

9.4 Komplementarność międzyokresowa

Analizując projekty pod kątem okresu finansowania, należy zwrócić uwagę na ciągłość programową. Program budowano z myślą o spełnieniu wymogów komplementarności międzyokresowej i spójności jego przedsięwzięć rewitalizacyjnych z działaniami finansowanymi w poprzednim okresie programowania. Rozwój Miasta, który był realizowany w latach 2009-2015 poprzez takie dokumenty jak Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Sanoka, ma swoją kontynuację (Program stanowi aktualizację przytoczonego dokumentu). Przy obecnie realizowanych przedsięwzięciach są wzięte pod uwagę doświadczenia projektów zrealizowanych w poprzednim okresie.

Projektami zrealizowanymi w poprzednim okresie rewitalizacji miasta przy współfinansowaniu z Funduszy Europejskich były:

- Rewitalizacja infrastruktury ciepłowniczej przemysłowego osiedla dzielnicy Posada w Sanoku;
- Rewitalizacja zdegradowanych pozakładowych budynków wielomieszkaniowych osiedla Konarskiego w Sanoku;
- Remont pokrycia dachowego kościoła Przemienienia Pańskiego w Sanoku;
- Renowacja zabytkowego nagrobka Mateusza Beksińskiego;
- Rozbudowa Muzeum Historycznego w Sanoku;

- Renowacja i ocieplenie ścian budynków A i B oraz remont dróg i placów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Jana Grodka w Sanoku;
- Rozbudowa, przebudowa i adaptacja budynku przy ulicy Reymonta 6 na cele dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Jana Grodka w Sanoku;
- Remont i termomodernizacja budynków Wspólnot mieszkaniowych;
- Czas na aktywność w Gminie Miejskiej Sanok.

Celem opracowania aktualizacji było dostosowanie dokumentu do obowiązujących *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*. W związku z powyższym poza aktualizacją danych statystycznych w sferze społecznej, gospodarczej, technicznej, środowiskowej oraz funkcjonalno-przestrzennej uaktualnieniu podległy obszary zdegradowane i obszary rewitalizacji. Realizacja działań rewitalizacyjnych w poprzedniej perspektywie czasowej (2009-2015) przyniosła efekty przede wszystkim w sferze infrastrukturalnej. Obszary zdegradowane, na których kontynuowane będą działania w perspektywie czasowej 2016-2022 to obszary odznaczające się głównie koncentracją problemów w sferze społecznej i gospodarczej.

Rozbudowano i uszczegółowiono diagnozę sytuacji w mieście, służącą do wyznaczenia obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji w trakcie analizy.

Część działań rewitalizacyjnych stanowi kontynuację zadań zaplanowanych w perspektywie czasowej 2009-2015. Typy działań przedstawione w Aktualizacji LPR dla Miasta Sanoka pokrywają się z typami działań przedstawionymi w wersji pierwotnej dokumentu, przy czym dotyczą także innych budynków i obszarów. Dodatkowo nowy Program zawiera szereg działań społecznych, których brakowało w poprzedniej edycji rewitalizacji.

Aktualizacji poddano także źródła finansowania oraz spójność dokumentu z obowiązującymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi.

9.5 Komplementarność źródeł finansowania

Projekty zawarte w Programie mają zapewnione finansowanie z różnych instrumentów wsparcia. Uwzględniają zaangażowanie środków prywatnych i publicznych. Program zawiera indykatywne ramy finansowe dla wszystkich projektów, w tym kwoty finansowania dla każdego z nich. W Programie zostały wskazane możliwości finansowania projektów rewitalizacyjnych z różnych źródeł, w tym z środków programów operacyjnych na lata 2014-2020, z środków polityk i instrumentów krajowych, prywatnych i publicznych źródeł finansowania. Umiejętne wykorzystanie środków finansowania pozwoli uzyskać korzystne i optymalne efekty na obszarze rewitalizacji.

Komplementarność źródeł finansowania projektów rewitalizacyjnych będzie polegać na umiejętnym łączeniu własnych środków budżetowych ze wsparciem dostępnym w ramach środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności, z wykluczeniem ryzyka podwójnego dofinansowania. Silna koordynacja i synergia projektów rewitalizacyjnych finansowanych szczególnie w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego jest konieczna dla uzyskania korzystnych efektów dla obszaru rewitalizacji.

Ważnym, zewnętrznym źródłem finansowania większości ujętych w LPR działań rewitalizacyjnych będzie RPO WP 2014-2020, w ramach którego wskazano działania służące wsparciu rewitalizacji, na których sfinansowanie wyodrębniono odrębną pulę alokacji i zastosowano zróżnicowane mechanizmy preferencji. Należy podkreślić powiązanie finansowania projektów rewitalizacyjnych z funduszy EFRR oraz EFS. Realizacja projektów finansowanych w ramach EFRR (projekty rewitalizacyjne „twarde o charakterze technicznym) jest uzależniona od realizacji projektu z zakresu usług społecznych, finansowanych w ramach EFS, a dotyczących określonej grupy społecznej, dotkniętej dysfunkcją lub wykluczeniem. Tak więc projekty muszą wykazywać charakter przedsięwzięć kompleksowych, koordynujących interwencję infrastrukturalną z wsparciem społecznym.

W szablonach projektów przedstawione zostały szacowane wartości działań, a także potencjalne źródła ich finansowania. Z uwagi na brak szczegółowych informacji dotyczących projektów niemożliwe jest precyzyjne określenie wkładu własnego jak i źródła oraz poziomu dofinansowania zewnętrznego, stąd w opisach finansowania pojawiają się jedynie szacowane wartości ogólne projektów oraz ich wstępne dopasowanie do źródeł finansowania. Ostateczne kwoty kosztów całkowitych i kosztów kwalifikowalnych zostaną dookreślone we wnioskach aplikacyjnych na etapie naboru wniosków o dofinansowanie w ramach poszczególnych działań, funduszy lub programów, do których dany projekt zostanie skierowany. Przyjmuje się, iż w przypadku niepowodzenia w staraniach o uzyskanie dofinansowania zewnętrznego głównym źródłem finansowania projektów będą środki własne projektodawców.

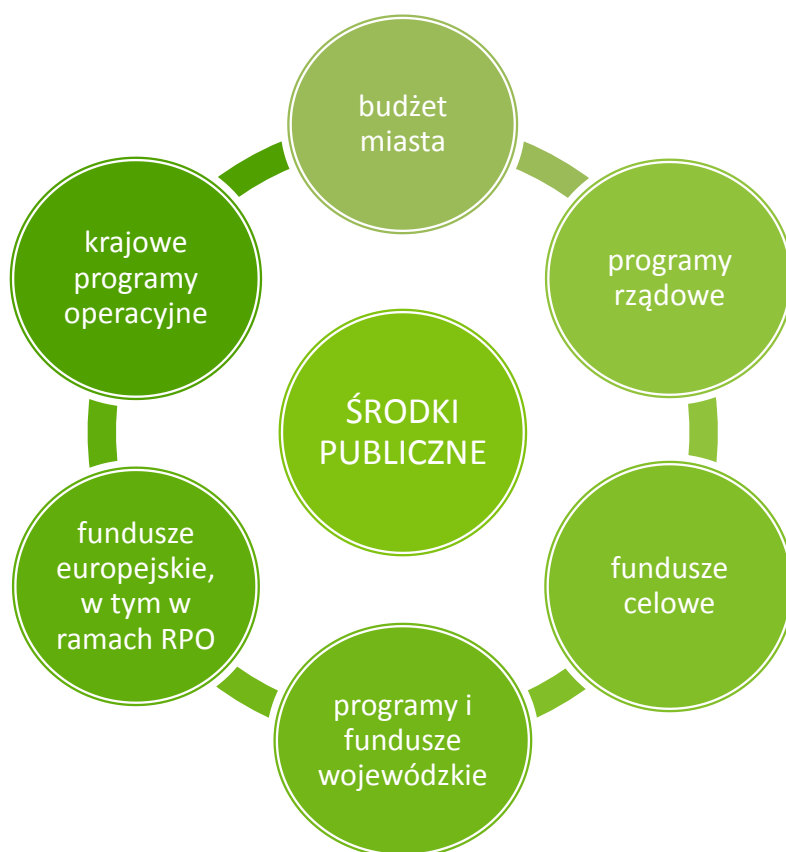
10. Indykatywne ramy finansowe

10.1 Instrumenty finansowania LPR

Realizacja oraz powodzenie zamierzeń zawartych w Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 jest uzależnione od wielu czynników, m.in. zaangażowania i sprawności administracji samorządowej czy aktywności społeczności rewitalizowanego obszaru.

Bardzo ważnym i kluczowym elementem jest wysokość środków przeznaczonych na realizację projektów rewitalizacyjnych. Realizacja Programu uzależniona jest zatem w dużej mierze od wysokości pozyskanych środków, zarówno krajowych publicznych i prywatnych oraz z funduszy strukturalnych.

Poniższe schematy przedstawiają źródła finansowania działań rewitalizacyjnych.

Rysunek 11. Źródła finansowania działań rewitalizacyjnych ze środków publicznych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Rysunek 12. Źródła finansowania działań rewitalizacyjnych ze środków prywatnych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Podstawowym źródłem finansowania działań określonych w Lokalnym Programie Rewitalizacji będą środki własne pochodzące z budżetu Miasta Sanoka oraz środki finansowe pozostałych podmiotów, które zgłosiły swoje propozycje działań. Pełna realizacja LPR wymaga jednak zaangażowania znacznych środków finansowych, niekiedy przewyższających możliwości ich samodzielnego finansowania przez podmioty zaangażowane w proces rewitalizacji, co wiąże się z koniecznością aktywnego stosowania różnych wariantów montażu finansowego, przy udziale: środków własnych, celowych środków publicznych, instrumentów zwrotnych, a także Funduszy Europejskich.

Ważnym, zewnętrznym źródłem finansowania większości ujętych w LPR działań rewitalizacyjnych będzie Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, w ramach którego wskazano działania służące wsparciu rewitalizacji, na których sfinansowanie wyodrębniono odrębną pulę alokacji i zastosowano zróżnicowane mechanizmy preferencji.

10.2 Szacunkowe ramy finansowe LPR

Szacunkowe ramy finansowe Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 zostały zaplanowane na okres 2017-2022 i przedstawiają się następująco:

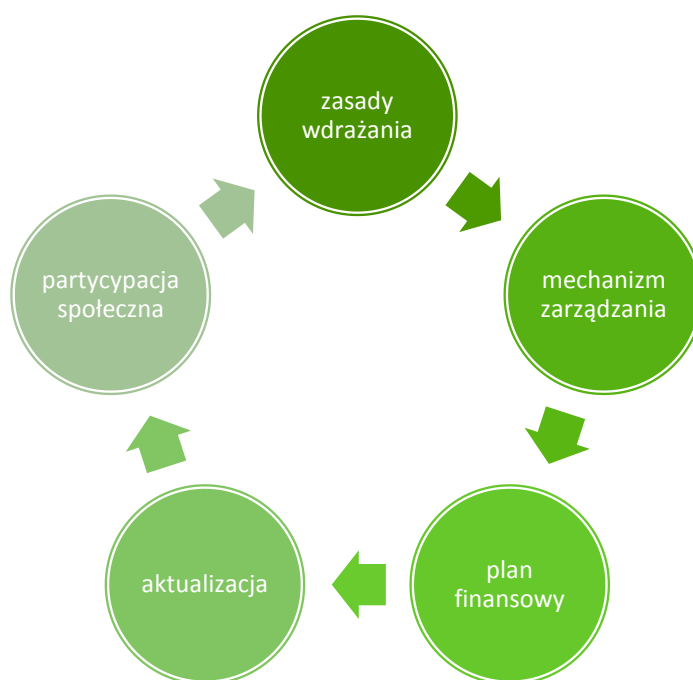
1. Całkowita wartość projektów rewitalizacyjnych wyniesie 16 615 000,00 zł.
2. Na projekty inwestycyjne zostanie przeznaczony 11 985 000,00 zł.
3. Na projekty społeczne zostanie przeznaczony 4 630 000,00 zł.
4. Na projekty główne zostanie przeznaczony 8 711 000,00 zł.
5. Na projekty uzupełniające zostanie przeznaczony 7 904 000,00 zł.
6. Minimalny wkład finansowy na realizację projektów z budżetu gminy przy pozyskaniu środków z innych źródeł wyniesie 1 567 200,00 zł.
7. Maksymalny wkład finansowy na realizację projektów z funduszy europejskich wyniesie 11 614 050,00 zł (w tym z EFRR - 7 637 250,00 zł, z EFS - 3 976 800,00 zł).

11. System wdrażania i zarządzania LPR

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 jest dokumentem, który określa cele i plany działań na kilka lat, dlatego ważnym elementem decydującym o skuteczności realizacji jego założeń jest skuteczny i zintegrowany system wdrażania. Pierwszym etapem wdrożenia LPR będzie przyjęcie Programu stosowną uchwałą Rady Miasta. Upřednio zgodnie z ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko, projekt niniejszego dokumentu został skonsultowany z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w celu ustalenia konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Wśród struktur organizacyjnych, które biorą udział w realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji, wymienić należy dwa typy podmiotów:

- podmioty wykonawcze - jednostki realizujące poszczególne zadania (projektodawcy),
- podmioty zarządzające - jednostki nadzorujące oraz koordynujące wdrożenie programu, a przy tym prowadzące monitoring i ocenę programu (Wydział Rozwoju Miasta Urzędu Miasta Sanoka).

Rysunek 13. System wdrażania LPR. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Jednym z głównych zadań Programu było powołanie do funkcjonowania Zespołu zadaniowego do opracowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022, który będzie odpowiedzialny za koordynowanie i zarządzanie rewitalizacją w ramach struktur Urzędu Miasta. Zadaniem tego Zespołu będzie podjęcie następujących działań:

- zorganizowanie systemu sterowania i zarządzania procesem,
- koordynacja wdrażania poszczególnych zadań w całym okresie realizacji LPR,
- prowadzenie akcji promocyjnej rewitalizacji,
- składanie wniosków i pozyskiwanie środków zewnętrznych oraz zapewnienie środków w budżecie miasta,
- stworzenie struktur organizacyjnych umożliwiających współpracę pomiędzy partnerami Programu Rewitalizacji,
- gromadzenie informacji koniecznych do monitoringu i ewaluacji celów dokumentu,
- opracowanie systemu monitorowania Programu i jego monitoring.

Ponadto, w ramach wdrażania Programu Rewitalizacji należy monitorować zgodność jego realizacji z dokumentami w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego, w tym:

- a) ewentualnych konieczności zmian w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta,
- b) ewentualnych konieczności zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Koszty zarządzania Programem zostały uwzględnione w ramach Urzędu Miasta Sanoka i etatów już istniejących wraz z udziałem Zespołu zadaniowego do opracowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022.

Niezwłocznie po uchwaleniu Programu, Rada Miasta powinna wprowadzić przedsięwzięcia rewitalizacyjne służące realizacji zadań własnych miasta, do załącznika do uchwały w sprawie Wieloletniej Prognozy Finansowej.

Poniżej przedstawiony został harmonogram realizacji Programu. Etapy jego realizacji będą odbywały się w oznaczonych latach.

Tabela 59. Harmonogram realizacji Programu. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Lp.	Nazwa działania	Rok							
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1.	Opracowanie i uchwalenie Programu								
2.	Realizacja przedsięwzięć rewitalizacyjnych								
3.	Monitoring wdrażania Programu								
4.	Ewaluacja końcowa wdrażania Programu								

Tabela 60. Zasady wdrażania i modyfikacji Programu. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Lp.	Zasada	Odpowiedzialność
1	Wprowadzenie przedsięwzięć rewitalizacyjnych, zawartych w programie rewitalizacji, niezwłocznie po uchwaleniu tego programu, do załącznika do wieloletniej prognozy finansowej miasta. Jeżeli dane dotyczące tych przedsięwzięć nie są wystarczające do wpisania ich do wieloletniej prognozy finansowej, Rada Miasta wprowadza przedsięwzięcia do tej prognozy niezwłocznie po ustaleniu niezbędnych danych.	Rada Miasta, Burmistrz
2	Przekazanie zadań dotyczących wdrażania programu Zespołowi zadaniowemu. Zakłada się cykliczność spotkań Zespołu, w trakcie których omawiane będą poszczególne przedsięwzięcia rewitalizacji, ich stan wdrażania oraz rezultaty programu rewitalizacji. Zespół pełnić będzie funkcję multiplikatora, tj. jest zobowiązany do komunikowania się w sprawach istotnych dla rewitalizacji z interesariuszami, których reprezentuje.	Zespół zadaniowy, Burmistrz
3	Opracowywanie dokumentacji technicznej dla projektów wpisanych do programu rewitalizacji, kosztorysów, uzyskiwanie wszelkich pozwoleń. Opracowanie studiów wykonalności i wniosków aplikacyjnych oraz niezbędnych załączników. Zgodnie z harmonogramami opracowywania, składania, realizacji i rozliczenia poszczególnych projektów na współfinansowanie zadań.	Podmioty realizujące zadania ujęte w programie rewitalizacji
4	Ocena aktualności i stopnia realizacji programu rewitalizacji co najmniej raz na dwa lata, zgodnie z systemem monitorowania i oceny określonym w tym programie. W przypadku stwierdzenia, że program rewitalizacji wymaga zmiany Burmistrz występuje do Rady Miasta z wnioskiem o jego zmianę. Do wniosku załącza się opinię. Zmiana programu rewitalizacji nie wymaga uzyskania opinii ani przeprowadzenia konsultacji społecznych, jeżeli: 1) nie dotyczy przedsięwzięć rewitalizacyjnych, 2) nie wymaga zmiany uchwały.	Burmistrz

5	Uzupełnienie i rozszerzanie programu rewitalizacji o nowe zadania zgłaszane przez instytucje, organizacje i firmy działające na obszarze objętym programem rewitalizacji, w tym także o zadania miasta.	Burmistrz, podmioty zamierzające realizować przedsięwzięcia rewitalizacyjne w oparciu o zaktualizowany program rewitalizacji
6	Działania Public Relations, bieżąca i stała komunikacja z mieszkańcami miasta nt. założeń rewitalizacji, postępów w realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz efektów. Zbieranie i analizowanie zgłaszanych przez społeczność miasta uwag, opinii, wniosków. Działania komunikacyjne realizowane za pośrednictwem narzędzi komunikacyjnych miasta, lokalnych mediów, Zespołu zadaniowego oraz podmiotów realizujących przedsięwzięcia rewitalizacyjne.	Burmistrz, Zespół zadaniowy, podmioty realizujące przedsięwzięcia rewitalizacyjne.

W zakresie propozycji nowych przedsięwzięć zgłaszanych do LPR stosowana będzie następująca ścieżka postępowania:

1. Podmioty zainteresowane realizacją projektów (które realizują cel nadrzędny i cele szczegółowe LPR) zlokalizowanych na obszarze wskazanym do rewitalizacji w ramach przedmiotowego LPR zgłaszają swoje propozycje do Burmistrza,
2. Kierownik właściwej komórki organizacyjnej (wyznaczonej przez Burmistrza), po przeprowadzeniu konsultacji z odpowiednimi wydziałami Urzędu Miasta, dokonuje weryfikacji zgłoszonych propozycji i wydaje opinię odnośnie włączenia lub odmowy włączenia zgłoszonego przedsięwzięcia do LPR,
3. Burmistrz na wniosek kierownika właściwej komórki organizacyjnej zwołuje posiedzenie Zespołu zadaniowego i przedkłada zgłoszoną propozycję przedsięwzięcia pod obrady Zespołu zadaniowego,
4. Po rozpatrzeniu złożonej propozycji wniosku, Zespół zadaniowy wydaje opinię w zakresie jej włączenia do LPR lub odrzucenia,
5. Burmistrz podejmuje decyzję o wprowadzeniu zmian do LPR,
6. Po sporządzeniu projektu aneksu do LPR Burmistrz przedkłada dokument Radzie Miasta w celu podjęcia stosownej uchwały.

Wdrażanie LPR wiąże się z obowiązkiem zapewnienia odpowiednich mechanizmów oraz procedur umożliwiających współpracę wszystkich partnerów zaangażowanych w jego realizację (efektywne działanie na rzecz różnych instytucji).

Podstawowym elementem tego systemu jest powołanie jednostki odpowiedzialnej za kwestie związane z koordynacją działań wewnątrz struktury Urzędu Miasta lub też przyporządkowanie zadań związanych z koordynacją konkretnemu pracownikowi. Wspomniana jednostka lub pracownik odpowiedzialne będą za harmonizowanie współpracy wszystkich podmiotów zaangażowanych we wdrażanie LPR, tj.:

- poszczególne wydziały Urzędu Miasta,
- jednostki organizacyjne Miasta (instytucje kultury, instytucje oświatowe, MOPS, itp.),
- pozostałe podmioty publiczne zaangażowane w realizację LPR (m.in. Starostwo Powiatowe, Powiatowy Urząd Pracy, Komenda Powiatowa Policji itp.);
- organizacje pozarządowe,
- pozostałe podmioty prywatne, w tym pracodawcy, przedsiębiorcy.

12. Monitoring i ewaluacja LPR

Proces monitorowania jest jednym z kluczowych elementów procesu zarządzania Aktualizacją Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022. Celem monitoringu jest prawidłowa i efektywna realizacja założeń Programu, dostarczenie informacji na temat rzeczowego i finansowego stopnia zrealizowania projektów rewitalizacyjnych oraz ocena tego procesu, a także określenie występujących trudności lub niezgodności. Proces monitoringu i ewaluacji służyć będzie zapewnieniu efektywności i transparentności prowadzonych działań rewitalizacyjnych.

Monitoring powinien opierać się na bieżącej, wieloaspektowej analizie stopnia zmian zachodzących na obszarze rewitalizacji, w tym sytuacji społeczno-gospodarczej (również w odniesieniu do innych obszarów miasta) oraz zbieżności efektów działań rewitalizacyjnych z założoną wizją i celami rewitalizacji.

Podstawowymi elementami składowymi przyjętego systemu monitoringu będą:

- analiza zagregowanych wskaźników rezultatu oraz wskaźników produktu osiągniętych na skutek realizacji projektów rewitalizacyjnych;
- analiza jakościowa zmian w strukturze gospodarczej, przestrzennej i społecznej miasta oraz ocena działań podejmowanych przez podmioty zewnętrzne wpisujące się w założenia Programu.

Monitoring realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji będzie prowadzony w wydziałach Urzędu Miasta w zakresie realizacji poszczególnych projektów, natomiast monitoring całości procesu będzie należał do powołanego (Zarządzeniem Nr 47/2017 Burmistrza Miasta Sanoka z dnia 16 marca 2017 r.) Zespołu zadaniowego do opracowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022, w którego skład wchodzi Koordynator ds. Rewitalizacji (osoba wybrana spośród członków Zespołu, której zadaniem jest koordynowanie pracą Zespołu) i Zespół zadaniowy pracowników Urzędu Miasta Sanoka oraz jednostek podległych.

Jednym z jego zadań będzie bieżący monitoring, polegający na systematycznym zbieraniu oraz analizowaniu ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanych projektów oraz realizacji całego Programu, a także sprawdzanie czy wdrażane projekty są zgodne z wcześniejszymi celami i założeniami Programu. Ponadto Zespół zadaniowy będzie również odpowiedzialny za:

- sporządzanie co najmniej dwóch raportów z realizacji dokumentu, a następnie przedstawienie ich do zatwierdzenia Radzie Miasta na sesji,
- opublikowanie opracowanych wyników sprawozdań na stronie internetowej Urzędu Miasta.

Efektywne przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych w Mieście Sanoku będzie polegało na monitorowaniu wydatków oraz efektów rzeczowych przedsięwzięć. Monitorowanie powinno obejmować następujące etapy: zbieranie, raportowanie i interpretowanie danych, opisując postęp i efekty realizowanego dokumentu. Monitoring rzeczowy będzie polegał na pozyskiwaniu informacji o postępach w realizacji zaplanowanych projektów, przedstawi efekty realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych, a także zapewni zgodność z założeniami Programu. Monitoring finansowy umożliwi kontrolę nad finansowymi aspektami inwestycji, będzie podstawą do oceny sprawności wydatkowania środków. Ponadto monitoring finansowy będzie oferował pomoc partnerom uczestniczącym w rewitalizacji w uzyskaniu informacji dotyczących możliwych do pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji. Równolegle, monitoringiem objęte będą także uwarunkowania i zmiany jakie zachodzą w całym mieście i otoczeniu. Zmiany te wpływają na przebieg procesów rewitalizacyjnych, tj. uwarunkowania w wymiarze społecznym, gospodarczym, przestrzennym, w obszarze subregionalnym i regionalnym.

Ważnym elementem raportu monitoringowego LPR będzie zestawienie wskaźników produktu i rezultatu, które pozwolą na określenie efektów rzeczowych realizacji projektów. Wskaźniki te są określone w odniesieniu do problemów, które zostały zaplanowane do rozwiązania w ramach LPR w sferach społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej miasta.

Wskaźniki produktu dotyczą m.in.:

- powierzchni zdegradowanych obszarów miejskich poddanych rewitalizacji,
- powierzchni zmodernizowanej lokalnej bazy edukacyjnej, kulturalnej, turystycznej i sportowej,
- liczby osób, które uzyskały pomoc w wyjściu z sytuacji kryzysowej.

Wskaźniki rezultatu dotyczą m.in.:

- zwiększenia powierzchni terenów inwestycyjnych, które stały się dostępne w wyniku realizacji projektu,
- wzrostu liczby podmiotów gospodarczych zlokalizowanych na zrewitalizowanym terenie,
- stworzonych nowych miejsc pracy,
- zwiększenia oferty programowej w zakresie edukacji, sportu i turystyki,
- wzrostu poziomu bezpieczeństwa,
- zwiększenia aktywności społecznej mieszkańców,
- zmniejszenia liczby osób dotkniętych problemami społecznymi,
- podniesienia kwalifikacji oraz umiejętności zawodowych mieszkańców rewitalizowanych dzielnic.

Stopień wdrażania oraz postępy w realizacji konkretnych projektów powinny być monitorowane za pomocą karty monitoringowej projektu. Przedstawiony poniżej wzór karty oceny projektów powinien zostać wypełniony przez poszczególne podmioty wykonawcze w trakcie i po zakończeniu realizacji projektu. Dzięki takim kartom możliwe będzie monitorowanie rezultatu z perspektywy pojedynczej inwestycji, co umożliwi opisanie i porównanie efektów w sposób przejrzysty i jednoznaczny. Posiadając karty monitoringu projektów już zrealizowanych inwestycji, będzie możliwa ocena ich skuteczności. Ponadto będzie możliwe oszacowanie zagrożeń oraz szans inwestycji o podobnym charakterze. Wszystko to w następnych latach procesu rewitalizacji będzie stanowić doskonały punkt odniesienia do przeprowadzenia monitoringu.

Tabela 61. Wzór karty monitoringu projektu LPR. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Nazwa projektu		
Opis zrealizowanych zadań		
Podmiot realizujący projekt		
Partnerzy realizacji projektu uczestniczący w zadaniach		
Realizacja projektu	Data rozpoczęcia	Data zakończenia
Wskaźniki	Wartość założona	Wartość osiągnięta
Planowane nakłady finansowe na realizację projektu	Własne	Zewnętrzne
Całkowite poniesione nakłady finansowe na realizację projektu		
Możliwe ryzyka dalszej realizacji projektu		
Propozycje działań minimalizujących ryzyka		

Proponuje się, aby w roku 2020 po zakończeniu etapu dofinansowań, przeprowadzić raport podsumowujący działania, aby ustalić, które z nich przynoszą oczekiwane rezultaty oraz czy nie jest konieczna zmiana działań lub wprowadzenie nowych, a co za tym idzie aktualizacja Programu.

Po zakończeniu obowiązywania niniejszego Lokalnego Programu Rewitalizacji wykonana zostanie ewaluacja, która pozwoli na ocenę stopnia realizacji zakładanych celów rewitalizacji, stopień, zakres oraz trwałość zmian jakie zaszły na obszarze objętym rewitalizacją na skutek wdrażania Programu, a także sprawność i skuteczność zarządzania tym procesem. Przewiduje się, iż raport ewaluacyjny zostanie opracowany po zakończeniu okresu programowania niniejszego Programu i zakończeniu wdrażania większości ujętych w nim projektów, tak aby możliwe było dokonanie obiektywnej oceny ich efektów.

Za wykonanie lub zlecenie wykonania badań ewaluacyjnych i opracowania raportu ewaluacyjnego podmiotowi zewnętrznemu odpowiadać będzie Burmistrz. Ewaluacja jest badaniem społeczno-ekonomicznym, realizowanym w celu oceny jakości i efektów prowadzonych działań, w oparciu o odpowiednie kryteria i wykorzystanie źródeł wtórnych i źródeł pierwotnych. Raport ewaluacyjny opracowany zostanie według metodologii określonej przez podmiot wykonujący ewaluację.

Przewiduje się, iż mierząc stopień zmian zachodzących na terenie objętym działaniami rewitalizacyjnymi, przy opracowywaniu raportu ewaluacyjnego Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 wykorzystany zostanie zestaw wskaźników rezultatu przypisanych do projektów, a także wskaźników programowych (mających charakter wskaźników oddziaływania). Użycie wskaźników programowych w odniesieniu do ich pierwotnych wartości pozwoli ocenić wpływ działań rewitalizacyjnych na stan społeczno-gospodarczy obszaru wskazanego do rewitalizacji, a także ocenić dynamikę tych zmian w relacji do innych obszarów Miasta Sanoka.

Przedstawione poniżej wskaźniki programowe należy dostosować do możliwości oraz potrzeb, po czym można je rozszerzyć o dodatkowe i bardziej szczegółowe, pozyskując dane nie tylko od podmiotów zaangażowanych w realizację LPR, ale także z innych jednostek, np. MOPS, PUP.

Tabela 62. Wskaźniki programowe. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)

Sfera	Nr	Wskaźnik	Wartość wskaźnika w roku bazowym 2015	Wartość wskaźnika w roku docelowym 2023	Źródło danych
SPOŁECZNA	1	Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	-0,96	Wzrost względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	2	Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania	29,76	Spadek względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	3	Ludność w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania	43,91	Spadek względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	4	Mediana wieku	42,90	Spadek względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	5	Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	-0,28	Wzrost względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	6	Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	6,13	Spadek względem roku bazowego	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	7	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	1,03	Wzrost względem roku bazowego	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	8	Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	17,15	Spadek względem roku bazowego	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	9	Liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	201,24	Spadek względem roku bazowego	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	10	Wyniki egzaminów 6-klasisty	72,21	Wzrost względem roku bazowego	Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie
	11	Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	2,03	Spadek względem roku bazowego	Komenda Powiatowej Policji w Sanoku
	12	Liczba wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	1,46	Spadek względem roku bazowego	Komenda Powiatowej Policji w Sanoku
	13	Liczba wydanych niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,27	Spadek względem roku bazowego	Komenda Powiatowej Policji w Sanoku
	14	Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,27	Spadek względem roku bazowego	Komenda Powiatowej Policji w Sanoku
	15	Liczba organizacji pozarządowych na 100 osób wg miejsca zamieszkania	0,15	Wzrost względem roku bazowego	Stowarzyszenie Klon-Jawor
	16	Frekwencja w wyborach parlamentarnych	48,24	Wzrost względem roku bazowego	Państwowa Komisja Wyborcza

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

GOSPODARCZA	17	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg miejsca zamieszkania	5,70	Spadek względem roku bazowego	Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku
	18	Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem	61,64	Spadek względem roku bazowego	Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku
	19	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski	0,66	Wzrost względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	20	Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski	0,10	Spadek względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
TECHNICZNA	21	Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej	100,00	Utrzymanie wartości	Urząd Miasta Sanoka
	22	Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej	100,00	Utrzymanie wartości	Urząd Miasta Sanoka
	23	Liczba starych budynków komunalnych w % budynków ogółem	4,48	Utrzymanie wartości	Urząd Miasta Sanoka
ŚRODOWISKOWA	24	Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków	54,72	Wzrost względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	25	Masa azbestu (Mg) w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	1,96	Spadek względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	26	Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,05	Utrzymanie wartości	Urząd Miasta Sanoka
PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	27	Powierzchnia ziieleńców (ha) na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	0,21	Wzrost względem roku bazowego	Urząd Miasta Sanoka
	28	Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	0,79	Spadek względem roku bazowego	Komenda Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Sanoku
	29	Liczba wypadków i kolizji drogowych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	0,98	Spadek względem roku bazowego	Komenda Powiatowej Policji w Sanoku

Przeprowadzona ewaluacja stanowić będzie cenny materiał analityczny umożliwiający wskazanie działań naprawczych w procesie rewitalizacji (o ile taka potrzeba zostanie zdiagnozowana) oraz zaprogramowanie kolejnych działań rewitalizacyjnych, które powinny zostać ujęte w zaktualizowanym Programie lub innym, równoważnym dokumencie, którego przedmiotem będzie polityka rewitalizacyjna gminy.

Ocena wszystkich projektów i zadań rewitalizacyjnych zostanie dokonana przy współudziale wszystkich interesariuszy rewitalizacji, a także w oparciu o przygotowanie końcowej, kompleksowej oceny efektów realizacji, która będzie brała pod uwagę 5 kryteriów ewaluacyjnych:

1. SKUTECZNOŚĆ – kryterium, które pozwala ocenić w jakim stopniu zostały osiągnięte cele dokumentu opracowane na etapie planowania,
2. EFEKTYWNOŚĆ – kryterium, które pozwala ocenić stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych efektów, czyli określić poziom „ekonomiczności” zrealizowanych projektów,
3. UŻYTECZNOŚĆ – kryterium, które pozwala ocenić do jakiego stopnia oddziaływanie Programu odpowiada zdiagnozowanym potrzebom grupy docelowej,
4. TRAFNOŚĆ – kryterium, które pozwala ocenić do jakiego stopnia cele określone w Programie odpowiadają potrzebom wskazanym w odniesieniu do obszaru rewitalizowanego,
5. TRWAŁOŚĆ – kryterium, które pozwala ocenić w jakim stopniu pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem Programu będą nadal widoczne po zakończeniu jego realizacji.

Zarządzanie, monitoring i ewaluacja przy uwzględnieniu wzajemnych zależności oddziaływania i transparentności działań podejmowanych zarówno przez Zespół zadaniowego do opracowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022, jak i wszystkich pozostałych beneficjentów Lokalnego Programu Rewitalizacji winno przyczynić się do osiągnięcia wszystkich celów założonych w rewitalizacji, co sumarycznie winno doprowadzić do cywilizacyjnego wzrostu obszaru rewitalizacji, a co za tym idzie także Miasta Sanoka i podniesienia jakości i komfortu życia mieszkańców.

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 służyć winna władzom miasta jako nawigacja do realizacji zadań i pozyskiwania niezbędnych środków finansowych a mieszkańcom, aby czuli, iż realizowana jest „z ludźmi i dla ludzi”.

13. Określenie niezbędnych zmian w uchwałach

Niezbędne zmiany w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 nie przewiduje wprowadzania zmian w obecnie obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Sanoka.

Niezbędne zmiany w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022 nie przewiduje wprowadzania zmian w obecnie obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

14. Ocena oddziaływania LPR na środowisko

Projekt niniejszego dokumentu został przedłożony Regionalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska w Rzeszowie oraz Podkarpackiemu Państwowemu Wojewódzkiemu Inspektorowi Sanitarnemu w Rzeszowie w sprawie uzgodnienia konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko oraz określenia zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania na środowisko w przypadku konieczności jej opracowania.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie w piśmie nr **WOOŚ.410.1.64.2017.BK.3** stwierdził **brak konieczności** przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu „Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022”.

Podkarpacki Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Rzeszowie w piśmie nr **SNZ.9020.1.63.2017.RD** uzgodnił w zakresie sanitarno-higienicznym **odstąpienie** od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu aktualizacji dokumentu pn. „Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022”.

Spis tabel

Tabela 1. Demografia Miasta Sanoka – stan na rok 2015.....	15
Tabela 2. Demografia dzielnic – stan na rok 2015.....	15
Tabela 3. Powody przyznania pomocy społecznej w 2015 r. (źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku).....	17
Tabela 4. Formy przyznania pomocy społecznej w 2015 r. (źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku).....	17
Tabela 5. Stan bezrobocia w dzielnicach miasta w 2015 r. (źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku).....	18
Tabela 6. Charakterystyka osób bezrobotnych na terenie miasta w 2015 r. (źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku).....	19
Tabela 7. Uczestnictwo mieszkańców w wyborach parlamentarnych w 2015 r. w Mieście Sanok.....	21
Tabela 8. Wykaz organizacji pozarządowych działających w Mieście Sanok – stan na 2015 r. (źródło: www.sanok.pl).....	22
Tabela 9. Liczba czytelników w Mieście Sanok w 2015 r. (źródło: Miejska Biblioteka Publiczna w Sanoku).....	23
Tabela 10. Wynik sprawdzianu szóstoklasisty w szkołach w Mieście Sanok w 2015 r. (źródło: OKE w Krakowie).....	27
Tabela 11. Stan bezpieczeństwa na terenie dzielnic miasta w 2015 r. (źródło: Komenda Powiatowej Policji w Sanoku).....	29
Tabela 12. Liczba interwencji straży pożarnej w dzielnicach miasta w 2015 r.	29
Tabela 13. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w dzielnicach w 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka).....	30
Tabela 14. Podmioty gospodarcze wg sekcji PKD w 2015 r. w Mieście Sanok (źródło: GUS/BDL).....	31
Tabela 15. Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w dzielnicach w 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka) ..	36
Tabela 16. Liczba budynków zawierających azbest na terenie dzielnic w 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka).....	37
Tabela 17. Charakterystyka infrastruktury technicznej na terenie miasta – stan na 2015 r. (źródło: GUS/BDL).....	39
Tabela 18. Infrastruktura wodno-kanalizacyjna na terenie dzielnic – stan na 2015 r. (źródło: Urząd Miasta Sanoka).....	40
Tabela 19. Podstawowe dane jednostek statystycznych (dzielnic) podlegających badaniu delimitacji obszaru zdegradowanego (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	42
Tabela 20. Wskaźniki przyjęte w analizie delimitacyjnej – 2015 r. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	45
Tabela 21. Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	47
Tabela 22. Ludność w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	48
Tabela 23. Ludność w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	49
Tabela 24. Mediana wieku. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	50
Tabela 25. Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	51
Tabela 26. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	52
Tabela 27. Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	53
Tabela 28. Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	54
Tabela 29. Liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	55
Tabela 30. Wyniki egzaminów 6-klasisty. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.).....	56

Tabela 31. Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	57
Tabela 32. Liczba wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	58
Tabela 33. Liczba wydanych niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	59
Tabela 34. Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	60
Tabela 35. Liczba organizacji pozarządowych na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	61
Tabela 36. Frekwencja w wyborach parlamentarnych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	62
Tabela 37. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	63
Tabela 38. Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	64
Tabela 39. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	65
Tabela 40. Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania - obszar miejski. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	66
Tabela 41. Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	67
Tabela 42. Odsetek ludności korzystający z sieci kanalizacyjnej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	68
Tabela 43. Liczba starych budynków komunalnych w % budynków ogółem. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	69
Tabela 44. Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	70
Tabela 45. Masa azbestu (Mg) w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	71
Tabela 46. Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	72
Tabela 47. Powierzchnia zieleńców (ha) na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	73
Tabela 48. Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	74
Tabela 49. Liczba wypadków i kolizji drogowych w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	75
Tabela 50. Zestawienie wskaźników cząstkowych w sferze społecznej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	77
Tabela 51. Zestawienie wskaźników cząstkowych w sferach: gospodarczej, techniczno-środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	78
Tabela 52. Zestawienie koncentracji zjawisk negatywnych, składających się na obszar zdegradowany. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	79
Tabela 53. Wykaz wartości wskaźników dla obszaru rewitalizacji w odniesieniu do wartości referencyjnych określonych przez Instytucję Zarządzającą RPO WP 2014-2020. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	82
Tabela 54. Wykaz wartości wskaźników dla obszaru rewitalizacji w odniesieniu do wartości referencyjnych dla miasta. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	89
Tabela 55. Cele i kierunki rewitalizacji. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	104
Tabela 56. Oddziaływanie projektu na łagodzenia stanu kryzysowego w danej sferze. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	127

Tabela 57. Komplementarność i logika powiązań pomiędzy projektami a celami rewitalizacji. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	128
Tabela 58. Wzajemne powiązania projektów rewitalizacyjnych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	129
Tabela 59. Harmonogram realizacji Programu. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	138
Tabela 60. Zasady wdrażania i modyfikacji Programu. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	138
Tabela 61. Wzór karty monitoringu projektu LPR. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	143
Tabela 62. Wskaźniki programowe. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	145

Spis rysunków

Rysunek 1. Położenie Gminy Miejskiej Sanok w województwie podkarpackim i w powiecie sanockim. (źródło: www.gminy.pl)	11
Rysunek 2. Mapa miasta Sanoka z podziałem na dzielnice. (źródło: www.geoserver.um.sanok.pl)	12
Rysunek 3. Rozkład wyników uczniów w Mieście Sanok w 2015 r. (źródło: OKE w Krakowie)	28
Rysunek 4. Zasięg jednostek statystycznych wykorzystanych do przeprowadzenia analizy delimitacji - odpowiadający podziałowi miasta na jednostki pomocnicze – dzielnice (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	43
Rysunek 5. Obszar zdegradowany Miasta Sanoka. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	80
Rysunek 6. Obszar rewitalizacji Miasta Sanoka na tle obszaru zdegradowanego. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	84
Rysunek 7. Obszar rewitalizacji Miasta Sanoka. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	85
Rysunek 8. Umowny podział obszaru rewitalizacji na dwie części. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	86
Rysunek 9. Od spodu: rzeka San, Sanockie Błonia oraz w tle Śródmieście, stanowiące razem główną część obszaru rewitalizacji. (źródło: www.sanok.pl)	94
Rysunek 10. Miejsca realizacji projektów inwestycyjnych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	126
Rysunek 11. Źródła finansowania działań rewitalizacyjnych ze środków publicznych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	133
Rysunek 12. Źródła finansowania działań rewitalizacyjnych ze środków prywatnych. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	134
Rysunek 13. System wdrażania LPR. (źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o.)	136